תלמוד בבלי · ראשונים · ריי״ף · מפרשים · ר״ן

ר"ן על מגילה

רבנו נסים [הר"ן] גירונדי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ר"ן על מגילה

רבנו נסים [הר"ן] גירונדי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רן-על-מגילה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף א. 5
דף א: 8
דף ב. 11
דף ב: 14
דף ג. 17
דף ג: 20
דף ד. 22
דף ד: 23
דף ה. 27
דף ה: 29
דף ו. 33
דף ו: 35
דף ז. 38
דף ז: 41
דף ח. 44
דף ח: 47
דף ט. 49
דף ט: 51
דף י. 54
דף י: 57
דף יא. 59
דף יא: 61
דף יב. 63
דף יב: 66
דף יג. 68
דף יג: 72
דף יד. 74
דף יד: 76
דף טו. 78
דף טו: 80
דף טז. 82

דף טז: 84

דף א.

רן מגילה מגילה נקראת באחד עשר בשנים עשר כו'. פעמים שהיא נקראת באחד עשר ופעמים בשנים עשר:

לא פחות. מאחד עשר:

ולא יותר. מחמשה עשר דהיינו ששה עשר ובגמרא מפרש מנא לן והשתא מפרש ואזיל כיצד היא נקראת בימים האלו:

כרכין המוקפין חומה בחמשה עשר. כדמפקינן מקרא בגמרא:

מימות יהושע בן נון. ולא שהן מוקפות עכשיו אלא מתחלה ושאין מוקפות כגון עיירות גדולות שיש בהן עשרה [בטלנין] כדמפרש בסמוך קורין בארבעה עשר כדמפקינן בגמרא:

אלא שהכפרים. כלומר כיון דמוקפין חומה בחמשה עשר ועיירות בארבעה עשר והיינו כולי עלמא בשלשה עשר ובשנים עשר ובאחד עשר היכי משכחת לה דקרו אלא משכחת לה שהכפרים שאין להן עשרה בטלנין ואין להן חזן הכנסת ושליח צבור שיקרא להם מגילה מקדימין ליום הכניסה דהיינו יום שני ויום חמישי שמתכנסין בעיירות לקרוא בתורה כתקנת עזרא שתקן לקרוא בתורה בשני ובחמישי ומפני שהן מספקין כל השנה כולה ביום הכניסה שנכנסין בהן בעיירות מים ומזון לאותן שיושבין שם שכן דרך בני עיירות להתפרנס מבני הכפרים הקלו עליהם להיות קורין שם מגילה בשני או בחמישי שלפני הפורים ולא יצטרכו לחזור וליכנס שם ביום הפורים לשמוע מקרא מגילה בעשרה ומגילה דליליא אפשר דלא קרו לה בני כפרים דמגילה דיום עיקר כמו שאכתוב לפנינו בסייעתא דשמיא וכשם שהקלו על בני כפרים להקדים כן הקלו עליהם שלא לקרות אלא מגילה של יום או אפשר שקורין אותה בלילה ביחיד ולמחר קורין אותה בעיירות בעשרה:

כיצד. כלומר כיצד נקראת באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר בארבעה עשר בחמשה עשר:

חל להיות יום ארבעה עשר. שהוא עיקר לפי שרוב העולם קורין בו ומשום הכי קתני ליה סתמא ושני בשבת יום הכניסה הוא:

כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום. כדינן:

מוקפין חומה למחר. כדינן:

חל להיות בשלישי וברביעי כפרים מקדימין ליום הכניסה. חל י"ד להיות בשלישי כפרים מקדימין ליום הכניסה דהיינו יום שני והוה ליה יום תליסר [וכשחל ברביעי כפרים גם כן מקדימין ליום הכניסה דהיינו יום שני והוו ליה תריסר]:

חל להיות בחמישי. אם חל יום ארבעה עשר להיות בחמישי:

כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום. דהוא גופיה יום הכניסה ומוקפין חומה למחר:

חל להיות בערב שבת. אם חל ארבעה עשר להיות בערב שבת:

כפרים מקדימין ליום הכניסה. שהוא יום חמישי והוה ליה תליסר:

ועיירות ומוקפין חומה בו ביום. משום דיום של מוקפין חומה דהיינו יום חמשה עשר בשבת ואין קורין מגילה בשבת גזירה שמא יטלנה בידו ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים כדאיתא בגמרא [דף ד:] ומשום הכי מדחו מוקפין ליומא דלקמיה שהוא יום ארבעה עשר שקורין בו עיירות גדולות והוא יום קריאה לרוב העולם והכי עדיף להו טפי מלקרות ביום הכניסה בהדי כפרים:

חל להיות בשבת. כפרים ועיירות גדולות מקדימין ליום הכניסה דהיינו יום חמישי:

ומוקפין חומה למחר. שהוא יום ראשון בשבת שהוא יום חמשה עשר כדינן ועיירות גדולות היינו טעמא דמדחו ליום הכניסה משום דכיון דיום ארבעה עשר אתי בשבת לא סגיא דלא לידחו ובערב שבת לא אפשר דליקרו משום דאינו יום קבוע לשום אדם הלכך מידחו ליום הכניסה שהוא זמן הכפרים מיהת:

חל להיות בא' בשבת. כפרים מקדימין ליום הכניסה דהיינו יום חמישי והוה ליה חד סר דלעולם מקדימין [ולא מאחרין דכתיב] ולא יעבור:

ועיירות גדולות קורין בו ביום. כדינן:

ומוקפין חומה למחר. כדינן:

ויש כאן שאלה מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק מצוה זו לימים חלוקים ולקבוע יום מיוחד לפרזים ויום מיוחד לכרכים מה שאין כן בשאר מצות שהרי התורה אמרה תורה אחת ומשפט אחד יש לומר שמפני שהיהודים היושבים בערי הפרזות והיהודים אשר בשושן לא נחו מאויביהם ביום אחד שהרי היהודים הפרזים נחו בארבעה עשר והיהודים אשר בשושן נחו בחמשה עשר ועשו מאליהם כל אחד ביום מנוחתו משתה ושמחה לפיכך כשקבעו עליהם יו"ט לדורות קבעוהו לכל א' ביום שנח בו והשוו כל הכרכים המוקפים חומה לשושן [שאינה מוקפת חומה] מפני שבה היה עיקר הנס וכי תימא תינח לרבי יהושע בן קרחה דאמר בגמרא [דף ב:] דבמוקפין חומה מימות אחשורוש תליא מילתא אבל לתנא דמתניתין דאמר מימות יהושע בן נון הא לא דמיא

לשושן ומה ראו לקבוע להם יום חמשה עשר יש לומר דהיינו טעמא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל כדגרסינן בירושלמי רבי סימן בשם ר' יהושע בן לוי אמר כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חרבה באותן הימים ותלו אותה בימות יהושע בן נון ופירוש הענין שכיון שהוצרכו לחלוק בין מוקפין לשאין מוקפין כשם שנחלקה שושן משאר עיירות אילו תלו הדבר מימות אחשורוש היתה ארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים נידונת כפרזים והיה גנאי בדבר ולפיכך תלו הדבר בימות יהושע בן נון כדי שתהא נדונת ככרכים שאע"פ שעכשיו אין להם חומה כיון שהיתה מוקפת מימות יהושע בן נון הרי דינה כאילו יש בה חומה כדאמרי' בגמרא אע"פ שאין לה עכשיו והיה לה קודם לכן ואפי' למאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא ונמצא שלא היתה חומת ארץ ישראל מעלה ולא מורדת לענין בתי ערי חומה מכל מקום לא היתה חוצה לארץ יתירה עליה בדין זה כלל אבל אם נתלה הדבר לענין מגילה בימות אחשורוש נמצאו כמה עיירות שבחוצה לארץ שנידונות כמוקפות חומה ורוב א"י כפרזים. אבל הרמב"ן ז"ל נותן טעם אחר לחלוק הזמן של פרזים ומוקפין ואומר שבזמנה של נס זה כבר נפקדו ישראל ועלו ברשיון כורש ונתישבו בעריהם ואע"פ שאמר המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו' מ"מ אנשי כה"ג עם רוב ישראל בא"י בעת ההיא היו ושוב לא עלו מהן אלא מועטין בימי עזרא וכשצוה אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד היו הפרזים והעיירות שאין להם חומה סביב בספק סכנה גדולה שלא יעלו עליהם אויבים יותר מן המוקפין חומה וכשנעשה הנס עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה כדכתיב ושאר היהודים אשר במדינות המלך (אחשורוש) נקהלו ועמוד על נפשם ביום שלשה עשר בו ונוח בארבעה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה ושל שושן ג"כ עשו ממחרת הנס שלהן וזה היה בשנת הנס לבד ולאחר מכאן בשנים הבאות עמדו פרזים ונהגו מעצמן לעשות ארבעה עשר שמחה ומשתה ויו"ט אבל מוקפין לא עשו כלום לפי שלא היה הנס גדול כפרזים וזהו שכתוב על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ולא הוזכרו כאן מוקפין כלל ולאחר זמן שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק וראו להקדים פרזים למוקפין מפני שנסם היה גדול שהם התחילו במצוה תחלה לעשות להם לבדם יו"ט לפיכך קבעו יום נוח של פרזים ביומן ושל כרכים מוקפין קבעו ביום נוח של שושן והיינו דאמרי' בגמ' [דף ה:] גבי ספקא דטבריא לענין מקרא מגילה מאי פרזין ומוקפין דכתיבי גבי מקרא מגילה משום דהני מיגלו והני מיכסו והא נמי

הא מגליא או דילמא משום דהני מגנו והני לא מגנו והא נמי קא מגניא אלמא טעמא דתקנתא משום הצלה הוא דאית להו למוקפין חומה הצלה דמגנו בחומתן ונלחמים או דמיכסו ומטמרו מאויביהם זהו דרכו ז"ל. ואינו ברור אצלי דהא ודאי דעיירות המוקפות חומה בא"י [באותו זמן] מועטות היו שהרי אמרו בירושלמי כדי לחלוק כבוד לא"י כמו שכתבתי למעלה ואם רובה היתה מוקפת חומה היה להם לתלות בימי אחשורוש אלא על כרחן רובה היתה פרוצה וכרכין המוקפין חומה שבחוצה לארץ כפלים וכפלי כפלים ממוקפין שבא"י ומעתה ישראל היושבים בעיירות המוקפות שבחוצה לארץ שלא היו יכולין לבטוח בחוזק החומה שהרי אויביהם היו בתוכם עמהם למה לא עשו מעצמם יום משתה ושמחה כמו שעשו הפרזים ומה שאמרו ז"ל שרוב ישראל בארץ היו ששוב לא עלו מהן אלא מועטין בימי עזרא היינו מאותם שבבבל דאחר כך לא עלו מהן אלא מועטין כמו שמפורש בכתוב אבל מ"מ נראה שרוב ישראל בחוצה לארץ היו מהודו ועד כוש שהרי כל העולים ראשונה לא היו אלא ארבעת רבוא אלפים ושלש מאות וששים ואפשר גם כן שלאחר שצוה כורש לבטל הבנין חזרו מהם בחו"ל ונתיישבו בכל המדינות ואילו היו ישראל רובם ועיקרם בארץ לא היה המן אומר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו' לפיכך נראה שרוב ישראל היו בחוצה לארץ מפוזרין מהודו ועד כוש וכיון שכן למה לא עשו היושבין בעיירות המוקפות חומה בשנים הבאות משתה ויו"ט שהרי לא היה להם לבטוח בחומתם ומה שאמר הכתוב על כן היהודים הפרזים עושים וגו' אין ענינו שהפרזים עשו ולא מוקפין אלא נותן טעם למה חלקו מרדכי ובית דינו פרזין ממוקפין ומה שאמר שלאחר מיכן האיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה ולא ידעתי מה הוא זה שלא הוזכר זה בגמרא אלא שתכתב מגילת אסתר אבל לענין יו"ט לא ודאמרינן בספיקא דטבריא אי משום דמיכסו אי משום דמגנו היינו לומר שכיון שבאו לדמות לשושן כל העיירות הדומות אליה מפני שבה היה עיקר הנס נסתפקו עיקר חלוק מוקפות חומה כשושן משאינה מוקפת אם הוא משום דמיגניא אי משום דמכסיא ואע"ג דלענין בית בבתי ערי חומה במכסיא תליא מילתא התם גזירת הכתוב הוא:

דף א:

ויש לשאול עוד היאך מתירין לכפרים להקדים ביום הכניסה קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות הניחא לרבה דאמר התם בפ"ק דיבמות [דף יד. וע"ש תוס' ד"ה כי] דליכא משום אגודות אלא בב"ד אחד פלג מורין כב"ש ופלג מורין כבית הלל דלדידיה לא קשיא דהכא כשני בתי דינין בעיר אחת דמי שהרי אנשי הכפר ואנשי העיר כל אחד כב"ד

לעצמו אבל לאביי דאמר התם דאפי' בשני בתי דינין בעיר אחת איכא משום אגודות אגודות היכי שרינן לבני הכפרין לקרות בי"א ובי"ב ובי"ג בתוך העיירות שאין קורין אלא בי"ד ויש לומר דהני נמי כשני בתי דינין בשתי עיירות מיקרו שהרי בני הכפרים מצויינין לעצמן ודעתן לחזור ואחד מהן הוא שמוציאן שאינו נראה שיהא אחד מבני העיר פוטרן כיון שאינו מחויב בדבר הלכך הוו להו כשני בתי דינין בשני עיירות ושרי לכ"ע:

גמ' היכא רמיזא. דאית לה כולהו הני זמני דהא בקרא לא כתיב בהדיא אלא י"ד וט"ו:

ואימא ארביסר וחמיסר. דלהכי קרי להו זמניהם בל' רבים מפני שהן הזמנים המפורשין בכתוב שהן י"ד וט"ו:

אם כן לימא קרא זמנם. דאיהו נמי משמע זמנים הרבה מאי זמניהם שמעת מיניה תרתי ארביסר וחמיסר דכתיבי בהדיא ותרתי אחרינא בר מינייהו ולא אמרינן זמני' טובא דהיינו מראש חודש משום דבגמרא אמרינן דזמניהם דומיא דזמנם מה זמנם תרי אף זמניהם תרי וליכא טעמא להני תרי זמני דרבי קרא אלא משום הקדמת יום הכניסה דכפרים:

ואימא שיתסר ושיבסר. כלומר היכא רמיזא תקנתא דיום הכניסה לאקדומי ולא לאחורי ומפרקינן דאנשי כנסת הגדולה הכי תקון דאמר קרא ולא יעבור ושוב אין ב"ד שלאחריהם יכולין לשנות בדבר כלום שאין ב"ד יכולין לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין כדאיתא בגמ' [דף ב.]:

(**ובגמ' פרכינן**) **ואימא תריסר ותליסר**. פי' דקרא כי מרבה לא מרבה אלא תרי יומי משום דזמניהם דומיא דזמנם כדכתי' וכיון שכן נימא דניהוי תריסר ותליסר ואכתי חד סרי מנ"ל ומהדרינן די"ג זמן קהלה לכל היא ולא צריך קרא ופרש"י ז"ל שהיא עת מלחמה לכל מש"ה לא צריך קרא והקשו עליו בתוס' שהרי אין הדבר תלוי במלחמה אלא בנייחא הוא שתלה הכתוב כדכתיב כימים אשר נחו בהם היהודים וכתיב נקהלו ועמוד על נפשם בשלשה עשר בו ונוח בארבעה עשר בו על כן היהודים הפרזים וגו' אלמא דבנוח הדבר תלוי ולא במלחמה אבל בירושלמי מפרש שאין ראוי לרבותו מפני שהיה זמן מלחמה לכל דגרסי' התם [ימים] כנגד ימים י"א וי"ב כנגד י"ד וט"ו או י"ב וי"ג כנגד י"ד וט"ואמר רבי חלבו יום י"ג יום מלחמה היה אף הוא מוכיח על עצמו שלא היה בו נייח מעתה אל יקראו בו לפניו קורין ובו אין קורין ובהכי ניחא לי לישנא דאמרי' ואימא תריסר ותליסר דלא ה"ל למימר הכי אלא הל"ל ואכתי חד סר מנ"ל אלא משום דחזייה לדעתיה דאתי לאוקומי הני תרי בחד סר ותריסר ולמיתי י"ג מק"ו פריך ליה דילמא תריסר ותליסר ומהדר ליה די"ג זמן מלחמה היה ולא דמי לי"ד וט"ו ומשמע ליה שהימים שנתרבו

דומיא דארביסר וחמיסר בעו למיהוי מיהו י"ג לא צריך קרא דבק"ו אתי ור"ת ז"ל הקשה לכל הפירושים דא"כ הל"ל זמן מלחמה לכל היא ולאו קושיא היא דלישנא דקרא נקט דכתיב נקהלו ועמוד על נפשם אבל הוא ז"ל פירש זמן קהלה לכל היא שהיו מתענין כולם ביום המלחמה שכך הסכימו להיות מתענין בי"ג מפני שהם היו עומדים על נפשם וכן מצא בשאלתות דרב אחא ז"ל שכתב בלשון הזה ובי"ג עשו תעניות בימי מרדכי ואסתר לפי שהכל נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכין רחמים וכן מצינו במשה שעשה תענית כשנלחם בעמלק דדרשינן במסכת תענית ומשה אהרן וחור מכאן לתענית צבור שצריך ג' ע"כ ולפי פי' זה יש לנו סמך לתענית י"ג שנוהגין בכל מקום ולא מצינו לו רמז ולפי זה נהגו בו רמז לאותו תענית ומה שאנו מקדימין התענית ליום חמישי כשחל פורים באחד בשבת ואין עושין אותו בע"ש נמצא בתשובת הגאונים דהיינו טעמא לפי שרגילין בתענית לומר סליחות ותחנונים ודבר זה אי אפשר לעשותו בע"ש שלא יוכלו לטרוח בצרכי שבת:

אמר רבה בר בר חנה זו דברי ר"ע סתימתאה. שנסתמה משנה זו לדעתו וכולהו סתמי דמתניתין כר"ע אתאן דאמרינן (סנהדרין פו.) סתם מתני' ר' מאיר סתם ברייתא ר' נחמיה סתם ספרא רבי יהודה סתם ספרי ר' שמעון וכולהו אליבא דר"ע משום דכולהו הוו תלמידיו ומיהו האי לישנא דסתימתאה במתני' דקיימי עלה בלחוד משמע דאשכחן האי לישנא גופיה בתלמודא גבי שאר תנאי כדאמרן (מגילה כו.) זו דברי ר' מנחם בר' יוסי סתימתאה:

כרכין המוקפין חומה וכו' קורין בט"ו וכו' מנ"ל. ומדפרזים בי"ד מוקפין בט"ו דהא כתיב לעשות את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר הלכך מדמייחד יום י"ד לפרזים מכלל דכרכים בט"ו ואיכא מ"ד דכיון דבמוקפין חומה תלינן ביהושע דוקא בארץ אבל בחו"ל אפי' מוקפין חומה מימות יהושע קורין בי"ד מה ענין יהושע בחו"ל ועוד דבגמרא אמרינן דילפינן פרזי פרזי כתיב הכא היושבים בערי הפרזות וכתיב התם לבד מערי הפרזי מה להלן מוקפות דידהו מימות יהושע אף כאן מוקפות דידהו מימות יהושע ולבד מערי הפרזי בארץ ישראל כתיב ואע"פ שסתם שנינו כרכים המוקפין כיון שהזכירו מימות יהושע על כרכין שלו משמע אבל בתוס' הביאו ראיה שאפילו בחו"ל קורין בט"ו מדאמרינן [דף ה:] רב אסי קרא מגילה בהוצל בארביסר וחמיסר מספקא ליה (וכו') אי מוקפת חומה וכו' אי לא והוצל בחוצה לארץ היתה כדאמרינן בסוף כתובות [דף קיא.] נקיטינן בבל לא חזיא חבלי משיח תרגמא הוצל ובפרק ערבי פסחים [דף קיג:] נמי אמרינן הוא יוסף איש הוצל הוא יוסף הבבלי ולקמן [דף כט.] נמי אמרינן בבבל היכא

בבי כנישתא דהוצל ואין זו ראיה לפי שכתוב במקצת הנוסחאות רב אסי קרא מגילה בהוצל דבנימין [וכן גריס רש"י ז"ל ופירש דתרי הוצל הוו וזו בחלקו של בנימין וההיא דבבל לא מיקרי דבנימין] ולא גרסינן בכתובות הוצל דבנימין אבל הרמב"ן ז"ל כתב דמשמע דמוקפות דחו"ל קורין בט"ו דהא לרבי יהושע בן קרחה דאמר בגמרא [דף ב:] כל שמוקפין חומה מימות אחשורוש משמע אפילו בחו"ל קורין בט"ו וכדאמר איהו כשושן ומדרבי יהושע בן קרחה נשמע לרבנן במוקפין חומה מימות יהושע בן נון דהא לא פליגי אלא בזמן דרבנן תלו לה בזמן יהושע בן נון ורבי יהושע ב"ק תלי לה בזמן אחשורוש אבל בעיירות שבחו"ל לא נחלקו וגם זו אינה ראיה דאיכא למימר דהא בהא תליא אלא שהוא ז"ל הביא עוד ראיה מדגרסינן בירושלמי הכרך שחרב ונעשה של עובדי כוכבים אית חמו בו אין קורין בחו"ל קורין פירוש בירושלמי שאלו מילתא דריב"ל דלקמן דכרך שחרב מי' בטלנים ולבסוף ישב או שנעשה של נכרים מהו והשיבו דק"ו הוא שהרי בכרכין המוקפין חומה שבחו"ל קורין בט"ו ואע"פ שהרבה כרכים בחו"ל שלא היו בהן ישראל כלל מימות אחשורוש וכ"ש שלא היה בהן עשרה בטלנין ואם הירושלמי מתפרש כך יש לנו ללמוד ממנו שהכרכין המוקפין חומה שבחו"ל קורין בט"ו וכן דעת הגאונים ז"ל:

דף ב.

אמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך. מפרש בגמ' נראה אע"פ שאינו סמוך כגון דיתבא בריש טורא סמוך אע"פ שאינו נראה כגון שיושבת בנחל וי"מ דנראה וסמוך דקאמר היינו דמתחשב מתחומי העיר דוקא [ואפילו מופלג כמה] והכי דייק לישנא דקאמר נראה אע"פ וכו' ולא קאמר רואין אותו מן העיר מיהו הא והא נמי איתא דרואין אותו מן העיר בעינן אי נמי אפשר דכי אמרינן ועד כמה אמר רבי ירמיה כמחמתן לטבריא מיל אכולה מילתא מהדר בין לנראה עמו בין לסמוך ומ"מ [אפילו לפירושא קמא] אינו נראה שאם היה רחוק כמה פרסאות מפני שרואין אותו מן הכרך יהא נידון ככרך:

ואמר ריב"ל כרך שישב ולבסוף הוקף נידון ככפר מ"ט דכתיב ואיש כי ימכור בית מושב וגו'. פירוש דמושב נקוד פתח והוא סמוך ומשמעו בית מושב של עיר החומה ומשמע שהחומה היתה שם תחלה וסובר רש"י ז"ל דדוקא לענין בתי ערי חומה הוא דבעינן הוקף ואח"כ ישב אבל לענין מגילה לא ולפיכך פירשה לזו לענין בתי ערי חומה וטעמו ז"ל מדאמרינן לקמן בגמרא [דף ה:] חזקיה קרא מגילה בטבריא בארביסר ובחמיסר דמספקא ליה משום דחד גיסא ימא ופרכינן אמאי מספקא ליה דהא ודאי לאו חומה היא

דתניא אשר לו חומה ולא שור אגר סביב פרט לטבריא שימה חומתה ומפרקינן דלענין בתי ערי חומה לא מספקא ליה וכי מספקא ליה לענין מגילה מאי פרזין ומוקפין חומה דכתיבי גבי מגילה משום דהני מיגלו והני מיכסו והאי נמי הא מיגלא או דילמא משום דהני מיגנו והני לא מיגנו והאי נמי אגנויי מיגניא אלמא לא בעינן חומה לענין מגילה כדבעינן לענין בית בבתי ערי חומה אלא [במגניא ובמיכסי תליא מילתא וכיון שכן כרך שישב ולבסוף הוקף הא נמי מיגני ומיכסי הלכך משמע שקורין בו את המגילה בט"ו וה"נ משמע מדאמר ריב"ל כרך והסמוך לו והנראה עמו נידון ככרך אע"פ שאין הדין כן לענין בית בבתי ערי חומה] קל הוא שהקלו חכמים בקריאתה [וכדאמרינן בירושלמי תני ר"ש ב"ר קל הוא שהקילו בקריאתה] דתנינן תמן כל שהוא לפנים מן החומה הרי הוא כבתי ערי חומה חוץ מן השדות רמ"א אף השדות ותני כאן הסמוך לכרך והנראה עמו הרי הוא כיוצא בו אלמא אין דין ערי חומה שוה למקרא מגילה ובית בבתי ערי חומה הלכך משמע דהא דאמר ריב"ל בבית בבתי ערי חומה דוקא היא אלא שאינו נראה כן מדברי הרב אלפסי ז"ל שהביאה בהלכותיו ואף הלשון בעצמו מוכיח שאף לענין מקרא מגילה איתמר דאי לא הול"ל נידון כבתי ערי החצרים ולפיכך נראה דהא דריב"ל פליגא אדחזקיה דלריב"ל אינו נדון משום חומה [כמו] לענין בית בבתי ערי חומה אלא שהקלו בסמוך ונראה כיון שחומת הכרך חומה גמורה:

ומיהו איכא למידק בהא דריב"ל במאי עסקינן אי בשיש בה עשרה בטלנין אע"פ שישב ולבסוף הוקף היאך נדון ככפר להקדים ליום הכניסה ולמה לא יקראו בי"ד כדין עיירות גדולות וכי תימא בשאין בה עשרה בטלנים עסקינן ומש"ה קאמר דנידון ככפר א"כ אפילו הוקף ולבסוף ישב נמי דהא אמר ריב"ל בסמוך כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר תרצו בתוס' דלעולם כל שהיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון מתוך חשיבות חומתה אע"פ שאין בה י' בטלנין אין מקדימין ליום הכניסה אלא קורין בט"ו והיינו הא דהכא דאמר ריב"ל כרך שישב ולבסוף הוקף נידון ככפר כלומר שמקדים ליום הכניסה ככפר והיינו ודאי בשאין בו י' בטלנין ומשמע דהאי הוקף ולבסוף ישב אע"פ שאין בו י' בטלנין קורין בט"ו ואידך דריב"ל דאמר כרך שאין בו י' בטלנין נידון ככפר לאו דוקא כרך המוקף מימות יהושע בן נון אלא עיר הגדולה שבגדולות קרי כרך כדאמרינן בריש כתובות [דף ד.] כגון מתא מחסיא דמפקא מכרך ותנן נמי בפרק שני דייני גזירות [דף קי.] אין מוציאין מעיר לכרך ומכרך לעיר והיינו דאקשינן עלה בגמרא מאי קמ"ל תנינא איזו עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מכאן הרי זה כפר הלכך ודאי פשיטא דעיר גדולה שבגדולות מקדמת ליום הכניסה כל שאין בה י' בטלנין ומפרקינן

כרך איצטריכא ליה אע"ג דמקלעי ליה מעלמא כלומר דרבותא אשמעינן בעיר גדולה שבגדולות אבל כרך המוקף חומה אינו קורא אלא בט"ו והיינו דתנן איזו עיר גדולה כל שיש בה י' בטלנין ולא קתני איזהו כרך דמשמע דבכרך לא בעי י' בטלנין ואפשר שהטעם בזה כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה מיושביה שקורין בה לעולם בט"ו אע"פ שאין בה י' בטלנין זו היא שיטתם ז"ל אבל היותר מחוור אצלי הוא שנאמר דכי אמר ריב"ל כרך שאין בה י' בטלנין נידון ככפר היינו לומר שאם רצה מקדים ליום הכניסה ומיהו אם לא רצו קורין בט"ו ואידך דריב"ל דאמר כרך שישב ולבסוף הוקף נידון ככפר היינו לומר שאין חומתו מעלה ולא מורדת אלא קורא בי"ד ואם אין בו י' בטלנין אם רצה להקדים מקדים:

אבל הרמב"ן ז"ל כתב כרך שאין בו י' בטלנין אם לא רצה להקדים קורא בי"ד והביא הוכחה לזה מן הירושלמי אע"פ שהגרסא מתחלפת ואין פירושו ברור וצ"ע לפי דבריו היאך נהגו עכשיו בארץ ישראל לקרוא בט"ו שהרי ברוב המקומות אין שם עשרה בטלנין שיהיו בטלין ממלאכתן לעמוד בבית הכנסת וי"ל דלאו דוקא בטלנין אלא כל שדרין שם י' בני אדם שהולכין בוקר וערב לבית הכנסת הרי הוא כאילו יש שם עשרה בטלנין והכי נמי מוכח מאי דאמר בגמרא כרך אצטריכא ליה אע"ג דמקלעי ליה מעלמא והא הנהו דמעלמא אין בטלין ודוקא משום דאתו מעלמא הוא דלא מהני הא אילו היו מהעיר נידונין כעשרה בטלנין ואם תאמר כיון דאמר דכרך דישב ולבסוף הוקף נידון ככפר עיר המוקפת מימות יהושע בן נון היאך קורין בה בט"ו ניחוש דילמא ישבה ולבסוף הוקפה י"ל ישיבת העובדי כוכבים אינה ישיבה ונמצא שבשעה שכבשה יהושע היתה בה חומה ולא ישבה עד שנתישבו בה ישראל וא"ת הרי בכל הערים המוקפות חומה מימות יהושע קורין בט"ו ואפילו בחו"ל ואי אמרת דישיבת העובדי כוכבים אינה ישיבה הרי הן כאילו לא היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון לפי שלא היה בהן באותו זמן ישיבה כלל י"ל כי אמרינן הכי ה"מ בארץ ישראל משום דכיון דלענין בתי ערי חומה דינן כמוקפין חומה מימות יהושע בן נון מפני שישיבת העובדי כוכבים אינה ישיבה אף לענין קריאת מגילה נדונות כמוקפות חומה אלא דאכתי איכא למידק בעיירות המוקפות חומה שבחו"ל ניחוש דילמא קדמה ישיבתן לחומתן ונמצא שהרי הן כאילו אין להם חומה אלא איכא למימר שהולכין אחר הרוב שעל הרוב קודמת חומתה לישיבתן שכן דרכי רוב המדינה מקיפין חומה תחלה ואחר כך מיישבין אותן:

ולענין עיירות המסופקות אם הן מוקפין חומה מימות יהושע בן נון או לא הורו הגאונים ז"ל שהולכין בהן אחר רוב עיירות שרובן אינן מוקפות חומה מימות יהושע וקורין

בהן בי"ד ועוד שאפילו תאמר שהוא ספק שקול ה"ל ספק של דבריהם ולקולא ונמצא פטורות בשניהם ומבטל ממנו בודאי מקרא מגילה לפיכך קורא בראשון ופטור בשני ודאמרינן בגמרא [דף ה:] אטבריא והוצל שהיו קורין בהן בארבעה עשר ובחמשה עשר במדת חסידות היו נוהגין כן משום ספקא דטבריא דתליא במגניא ומכסיא ובהוצל מפני שהיו נחלקין בה בקבלתו זה אומר מוקפת וזה אומר אינה מוקפת והיו קורין בלא ברכה דספק דבריהם לא בעי ברוכי כדאיתא בפרק במה מדליקין [דף כג.] אלא שראוי לברך בארבעה עשר מפני שהולכין אחר רוב העולם והרמב"ם ז"ל כתב בפרק ה' מהלכות מגילה עיר שהיא ספק קורין בה בשני הימים ובליליהן אבל אין מברכין על קריאתה אלא בי"ד הואיל והוא זמן קריאה לרוב העולם:

דף ב:

ואמר ריב"ל כרך שאין בו י' בטלנין נידון ככפר. פירשתיה למעלה:

אשר לו חומה. אשר לא כתיב באלף וקרי בוי"ו במסורת ללמד אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן הרי הוא כבתי ערי חומה:

ישראל במעמדן. עומדין היו על קרבנות צבור בשעת הקרבתן כדאיתא במסכת תענית שמבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה אע"פ שיש שהות ביום לעבוד עבודה ואח"כ לקרות אפ"ה מבטלין מעבודתו כדי לשמוע מגילה בצבור ומיהו דוקא בשיכולים אח"כ להשלים העבודה הא לאו הכי ודאי אין מבטלין העבודה דאורייתא משום מגילה דרבנן:

מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה. משום דבגמ' מסקינן דעבודה חמירא מתלמוד תורה דיחיד כלומר שאין ת"ת של כל ישראל:

אמר רבא פשיטא לי עבודה ומקרא מגילה מקרא מגילה עדיף מדר' יוסי בר חנינא. דאמר לעיל דמשפחות כהונה מתבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה:

תלמוד תורה ומקרא מגילה מקרא מגילה עדיף מדסמכו של בית רבי. שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה:

ת"ת ומת מצוה מת מצוה עדיף. מדתניא מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה. ולאו דוקא מת מצוה אלא אפילו שאר מתים נמי וכדתניא בהדיא בברייתא דמבטלין ת"ת להוצאת המת וסתמא משמע אכולהו מתים אלא משום דאיירי הכא [בעבודת] מצוה דוקא נקט נמי בהא מת מצוה (במת) ואי נמי י"ל דברייתא רשות קתני דאי בעי מבטל וכיון דלשאר מתים רשות לגבי מת מצוה חובה:

עבודה ומת מצוה מת מצוה עדיף מולאחותו. פי' דכתיב גבי נזיר לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם [במותם] וקרא יתירא הוא דהא לעיל מיניה כתיב על כל נפשות מת לא יבא הלכך אידך קרא דכתיב לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו כוליה קרא יתירה הוא וכל חד וחד מלאביו ולאמו לאחיו ולאחותו מדרשי בנזיר ובספרי ומולאחותו דרשינן התם הכי הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא פי' משום דמצוה להטמא לקרובי' מדכתיב לה יטמא אמרת לא יטמא פירוש משום דלא אתי עשה דטומאת קרובים דקיל דלא הוי אלא עשה גרידא ודחי עשה דפסח ומילה דחמיר דהוי עשה שיש בו כרת יכול כשם שאינו מטמא לקרובים כך לא יטמא למת מצוה כלומר לדחות פסח ומילה תלמוד לומר ולאחותו דהוא קרא יתירא ודרשינן מיניה דלאחותו הוא דאינו מטמא כשאינה מת מצוה כגון שיש לו אחים שאינן נזירין דרמיא עליהו אבל מטמא הוא למת מצוה שאין לו קוברין אלמא מת מצוה עדיף מעבודה דהא מדחי פסח מקמיה:

מת מצוה ומקרא מגילה הי מינייהו עדיף. ופשטינן דמת מצוה עדיף דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה פי' באיסורא דרבנן ומאי לא תעשה לא תסור:

נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס. ועיקר הפי' דאף הן היו בסכנה והכי איתא בירושלמי וכן אמרו (בפסחים דף קח:) לענין ד' כוסות ולענין נר חנוכה (שבת דף כג.) ואיכא מ"ד דכיון שהן חייבות מוציאות את הזכרים ידי חובתן שכל המחויב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן וה"נ משמע בשמעתא קמייתא דערכין [דף ג.] דאמרינן הכל חייבין לקרות את המגילה לאיתויי מאי לאיתויי נשים ומשמע שדינם כשאר החייבין להוציא רבים ידי חובתן וכן דעת רש"י ז"ל שם אבל בשם ה"ג כתבו שהן חייבות לשמוע את המגילה אבל אין חייבות בקריאתה ולפיכך אין מוציאות הרבים ידי חובתן והביא ראיה מדתניא בתוספתא דמכילתא הכל חייבין בקריאת מגילה וכו' נשים ועבדים וקטנים פטורין ממקרא מגילה ופירש בו שהן פטורות מהמקרא אבל חייבות בשמיעה וכדגרסי' בירושל' ריב"ל מכניף בניו ובני ביתו וקרי ליה קמיהון ואין זה מחוור אלא שראוי לחוש לדבריו להחמיר:

חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי. בהאי מזמור כתוב למנצח על אילת השחר ודרשוהו רבותינו ז"ל על אסתר המלכה וכתב ר"ת ז"ל שעיקר קריאתה ביום ולפיכך נוהגין לחזור ולומר זמן ביום אע"פ שאמרוה בלילה שעיקר פרסום הנס ביום הוא וה"נ משמע במתני' דאידך פרקין [דף כ:] דתנן כל היום כשר לקריאת המגלה ותנן נמי [דף כ.] אין קורין את המגילה

ולא מזין ולא מוהלין ולא טובלין אלא ביום ופרשי' בגמרא מנ"ל דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים בימים אין בלילות לא ואע"ג דאמרי' עלה לימא תיהוי תיובתא דריב"ל ומפרקי' כי קתני אדיום אפ"ה כיון ששנה עמהם מקרא מגילה ולא שנאה עם אותן שמצותן בלילה משמע דעיקר מצותה ביום היא אבל הרמב"ם ז"ל כתב בספ"ג מהלכות מגילה שביום אינו חוזר ומברך שהחיינו:

פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום. כתב הרב אלפסי ז"ל יום ט"ו לבני כרכים שחל להיות בשבת וכתב כן משום דארביסר לא מקלע לן בשבת אלא חמיסר ולענין מקרא מגילה ודאי מקדימין בע"ש כדתנן במתני' בריש פירקין וקאמר ריב"ל דכיון שהוא יום פורים שואלין ודורשין בענינו של יום כלומר בענינו של נס ודרשה של מגילה דאילו מגילה גופה כבר קראו אותה מע"ש דבשבת לא קרינן לה משום גזירה דרבה:

משה תקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח וכו'. כלומר ששואלין ומפרשין הלכותיהן והא דאמרינן בעלמא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום ההוא ענינא אחרינא הוא דלאו למימר דמחייבין מהאי זימנא לדרוש בהלכות פסח אלא לומר שהשואל בהם בבית המדרש באותו זמן מיקרי שואל כענין דקי"ל בשני תלמידים שואלין שאם אחד שואל כענין ואחד שלא כענין שנזקקין תחלה לשואל כענין:

אבל מקרא מגילה בשבת לא קרינן מ"ט אמר רבה הכל חייבין בקריאת מגילה ואין הכל בקיאין בקריאת מגילה גזירה שמא יטלנה בידו ויעבירנה ד"א ברה"ר והיינו טעמא וכו'. פי' משום דלולב בזמן הזה דחשבי' נפשין בדלא ידעינן בקבועא דירחא חשיב לן כספקא ומש"ה דיניה כמגילה דרבנן שראוי לדחותו משום גזירה אבל בזמן שבהמ"ק קיים לא מדחי לולב ביום ראשון בשבת משום הך גזירה וכדאיתא פ' לולב וערבה [דף מג. ע"ש בתוס' ד"ה אינהו] ומיהו שופר לעולם נדחה מפני השבת ולא היו תוקעין אלא במקדש לפי שברוב השנים לא היו יודעין בשחרית שהיא שעת תקיעת שופר בקיבועו של חדש זה שהוא חג שהחדש מתכסה בו ורוב השנים לא היו באים העדים בשחרית דמש"ה (ר"ה דף ל:) תמיד של שחר היה קרב כהלכתו כלומר שאפי' באו עדים בשחרית היו אומרים שיר של חול כהלכתו ברוב השנים ולפיכך אמרו שבמדינה לא היו תוקעין שאם נתיר להם לתקוע כשבאו עדים בשחרית לשנה הבאה גם כן יתקעו אע"פ שעדיין לא באו עדים יאמרו אשתקד מי לא תקעו עכשיו ג"כ נתקע כשם שאנו נוהגין בו קדש ולפיכך לא רצו להתיר אלא במקדש במקום זריזין:

וגרסי' במס' סוכה [דף מג.] מפני מה אין לולב דוחה את השבת ביו"ט הא' והלא מצותו מן התורה אפי' בגבולין ואוקימנא משום דלא ידעי' בקבועא דירחא ומספיקא לא

דחינן שבת והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגילה. ע"כ לשון הרב אלפסי ז"ל ומ"ש והיינו טעמא דשופר כבר פירשתיו מיהו מ"ש היינו טעמא דמגילה אינו מחוור דכיון דמדבריהם הוא אפילו היינו בקיאין בקביעא דירחא לא היתה דוחה שבת וכבר השיג עליו הר"ז הלוי ז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל שלפי מה שאמר והלא מצותה מן התורה אפילו בגבולין ואמר משום דלא ידעינן בקביעא דירחא ולא דחי שבת אלא ודאי דדברי תורה מש"ה אמר והיינו טעמא דמגילה כלומר שאינה דבר תורה ואין זה עולה יפה בלשון לפיכך נ"ל כיון דמסקנא התם בפרק לולב וערבה דמשום דלא ידעי' בקביעא דירחא אפילו דאורייתא כשופר ולולב לא דחי מש"ה אמר והיינו טעמא דמגילה שהרי מעתה טעמו של שופר ולולב מספיק בה ואינה צריכה לטעם בפני עצמה ואילו היה נותן בה טעם מפני שהיא של סופרים היה קשה עלינו א"כ שופר ולולב דאורייתא לידחו וכפי דרכו של הרב אלפסי ז"ל כך היה ראוי לכתוב:

דף ג.

אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד. זמנה היינו ארביסר לעיירות וחמיסר למוקפין ושלא בזמנה יש שפירשו כשמקדימין ליום הכניסה ולא נהירא דהא בימי רב ורב אסי כבר בטלה הקדמת הכניסה אלא שלא בזמנה היינו כשחל י"ד לבני עיירות בשבת או ט"ו לבני כרכין שמקדימין וקורין בע"ש והכי מוכח בגמ':

הוה עובדא וחש לה רב לדרב אסי. כלומר לאצרוכי י' אפי' בזמנה ומשמע מדחש לה רב להא דרב אסי דהלכתא כוותיה אבל הריא"ף ז"ל כתב דאע"ג דחש לה רב קי"ל כרב דהא ר' יוחנן קאי כותיה דאמרינן לקמן א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ולא אמרן אלא בצבור אבל ביחיד יצא והר"ז הלוי ז"ל כתב שאין זו ראיה דלא פליגי אלא למצוה אבל בדיעבד אפילו רב אסי נמי מודה דיצא וראיה לדבר ממה שלא מנו מקרא מגילה עם אותן שהן בעשרה דקתני להו בהך מסכת [דף כג:] אין פורסין על שמע וכו' וכיון דבמגילה קיימינן אם איתא דבעינן בה י' לעכובא היה להם למנותה עמהן והרמב"ן ז"ל כתב שאין זו ראיה דכל אותם דקא חשיב התם חובת צבור הם ואין עושין אותם אא"כ בי' או רובם מחויבים בדבר כגון שלא שמעו קדיש וברכו אבל במגילה לא בעינן י' אלא משום פרסומי ניסא הלכך אפי' בשביל יחיד קורין אותה בי' אע"פ שיצאו הם כיון שהיחיד לא יצא ורב אסי משמע דלעכובא קאמר דאמר דחש לה רב לדרב אסי וכן נמי מדלא אמר מצותה בי' משמע דלעכובא קאמר הלכך קי"ל כרב דבזמנה אפי' לכתחלה קורין אותה ביחיד וא"ת והא דרשינן לעיל מדכתיב משפחה

ומשפחה להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה ואמרי' נמי דמכאן סמכו של בית רבי [שמבטלין ת"ת] ובאין לשמוע מקרא מגילה כלומר בצבור ולרב אמאי והא איהו דאמר דבזמנה קורין אותה ביחיד לכתחלה יש לומר דאפילו רב מודה דמצוה מן המובחר לקרותה עם הצבור משום פרסומי ניסא ולפיכך בשעה שהצבור קורין מבטלין עבודה ות"ת ובאין לשמוע עם הצבור ואע"פ שיש בבהמ"ד אפי' מאה כשל בית רבי (מיהו) משום דברוב עם הדרת מלך [מיהו] ס"ל לרב שלא הטריחוהו חכמים לכנוס י' כדי לקרותה:

וכתוב בספר המאור תניא בברייתא המפרש בים והיוצא לדרך קורין בשלשה עשר כתב עלה ה"ר אפרים ז"ל דהא דרב ודרב אסי דאית להו קריאה שלא בזמנה כגון שחל ארבעה עשר לבני עיירות בשבת או חמשה עשר לבני כרכין אבל י"א וי"ב ליכא קריאה כלל דהא בטלי להו ובברייתא זו לא הזכירה אלא בי"ג בלבד אלו דברי הרב ז"ל ואני אומר הוא הדין לאחד עשר ושנים עשר וכדאי הוא ר"ע סתימתאה [דף ב.] לסמוך עליו בשעת הדחק כגון מפרש לים ויוצא בשיירא שמאחר שהתירו לו בשלשה עשר ה"ה לשנים עשר ואחד עשר ובירושלמי גרסינן רבי אבא בשם ר' יהודה כל שאמרו ידחה ממקומו ובלבד בי' ותו גרסינן בירושלמי מפרשי ימים והולכי מדברות קורין כדרכן [בי"ד] ובברייתא פליגא עליה במשמעה אי נמי יש לומר הא דאפשר ליה הא דלא אפשר ליה:

מתני' איזו עיר גדולה כל שיש בה י' בטלנין. מפרשינן בגמרא י' בטלנין של בית הכנסת כלומר שבטלין ממלאכתן שיהו מזומנין כל שעה לתפלה כדאמרינן (ברכות דף ו:) לא מצא שם י' מיד כועס ורש"י ז"ל כתב דבטלין ממלאכתן ונזונין משל צבור ואין צורך אלא כל שמשכימין ומעריבין להיות מצויין בשעת תפלה לבית הכנסת די בכך:

באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין. כלומר בבני כפרים ובני עיירות שאין להם עשרה בטלנין וכן כשחל פורים בשבת ובע"ש וגרסינן בירושלמי באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין קריאת מגילה ותרומת שקלים פירוש בקריאת מגילה משום דכתיב ולא יעבור בתרומת שקלים משום דמר"ח ניסן ואילך לא סגיא לאתויי תמידין אלא מתרומה חדשה אבל סעודת ר"ח פירוש שהיו עושין כשהיו נסמכין לעבר את החודש וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין ונראה לפי זה שכשחל י"ד להיות בע"ש שעיירות גדולות ומוקפין חומה קורין בו ביום שאין מוקפין חומה עושין סעודה עד אחד בשבת וכן נמי כשחל י"ד להיות בשבת לדידהו דמקלע שעיירות גדולות מקדימין ליום הכניסה שאין בני עיירות גדולות עושין סעודת פורים עד אחד בשבת שהוא זמנן של מוקפין חומה והקשו על זה והיאך יאחרו מוקפין סעודת פורים לאחר ט"ו והא כתיב ולא יעבור ובני עיירות נמי

היאך יאחרו עד ט"ו והא כתיב ולא יעבור דמשמע (נמי) דקאי נמי אזמנן של עיירות דהיינו י"ד שהרי כשחל י"ד להיות ברביעי אין בני כפרים מאחרין עד יום חמישי משום דכתיב ולא יעבור ואי נמי אמרת דולא יעבור לא קאי אלא לאחר ט"ו וכדאמרי' לעיל ואימא שיתסר ושיבסר ומהדר אמר קרא ולא יעבור מ"מ הא איכא משום זמנו של זה לא כזמנו של זה דעל כרחך כשחל ארבעה עשר להיות ברביעי מה שאין כפרים מאחרים עד למחר [שהוא יום הכניסה] היינו אי משום דכתיב ולא יעבור אי משום דזמנו של זה לא כזמנו של זה ולפיכך כשם שאין קורין את המגילה בראשון בשבת כשחל י"ד בשבת משום דזמנו של זה לא כזמנו של זה ה"נ אין לעשות הסעודה באחד בשבת אלא ביום הכניסה [או] בע"ש דהא אתקש זכירה לעשייה כדאיתא בגמ' וכ"ש כשחל ט"ו להיות בשבת שמקדימין המוקפין לקרות בע"ש שהוא י"ד שעושין הסעודה בו ביום דאילו באחד בשבת יום ט"ז הוא ואיכא משום ולא יעבור זהו מה (שפסקו) [שספקו] הראשונים על זה הירושלמי ולא העלו בו כלום ונראה שמדוחק קושיות הללו כתב הרא"ה ז"ל בפי' ההלכות וכן סעודת פורים מאחרין אחר קריאת מגילה לבני כפרים ולא מקדימין קודם קריאת מגילה דשמחת פורים דינה שלא תהא אלא בזמנה והפירוש בעצמו דחוק עם שאינו רואה שהירושלמי יסבול זה דגרסינן רבי זעירא בעי קומי רבי אבהו ויעשו אותם בשבת אמר ליה לעשות אותם ימי משתה ושמחה כתיב את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים היא דשמחת שבת אינה מתקנת מרדכי ששמחתו בידי שמים היא ולפיכך אי אפשר שיתפרש הירושלמי כמו שפירש ז"ל אולי דעתו היה שהרב אלפסי ז"ל לא כוון במה שהוזכר בירושלמי אלא למה שפירש הוא ואינו במשמע אבל צריכין אנו לחוש למה (שפסקו) [שספקו] בו הראשונים ואני אומר דל"ק מידי משום דעל כרחין כי אמרי' דאתקש זכירה לעשייה ה"מ לעושין בזמנן אבל למקדימין לא דהא קורין המגילה בי"א ובי"ב ואעפ"כ שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה כדאיתא בגמרא בהדיא וקרא נמי דכתיב ולא יעבור אקריאה קאי ולא אשמחה שכלפי שנתנה תורה זמנים מי"ד וט"ו וסבירא לן בהני [דמקדימין] משום יום הכניסה הוצרך לפרש דמשום יום הכניסה מקדימין ולא מאחרין ולפיכך אמר ולא יעבור לאפוקי שיתסר ושבסר הלכך כשם שההקדמה אינה אלא לקריאה ולא לשמחה כך מה שאמר הכתוב ולא יעבור היינו לקריאה אבל לשמחה לא דבר הכתוב כלל לפי שאינם באותם זמנים אחרים שנתרבו ודאמרינן נמי זמנו של זה לא כזמנו של זה היינו באותן שזמנם קבוע כדממעטין מינה בגמרא לעיל דלא אמרינן פרזים בי"ד ומוקפין אי בעו בי"ד אי בעו בט"ו אבל במוקדמין לא איירי כלל וכשחל י"ד להיות ברביעי אי נמי בשבת אחר כן היינו טעמא שאין בני

כפרים ועיירות קורין למחר משום דכתיב ולא יעבור דאשמעינן שהנדחים לקריאה אינם נדחים אלא לפניהם ולא לאחריהם ומעתה שמחה אינה בכלל זה כלל וכיון שאי אפשר לעשותה בשבת מטעמא דפרישית בירושלמי נדחו לאחריהם ככולהו אינך דלא מטו זמן חיובייהו והיינו דתנן אע"פ שאמרו מקדימין ולא מאחרין מותרין בהספד ובתענית דמשמע דכללא הוא לכל המוקדמין שמותרין בהספד ובתענית כל הימים שהם קודמים לי"ד וכיון שאי אפשר לעשות סעודת פורים בשבת נדחית לאחר השבת כך נ"ל ונמצאת אומר לפי דרך זה שכשחל יום י"ד להיות בערב שבת שמוקפין חומה קורין בו ביום עושים סעודה לאחר שבת אבל ארבעה עשר בשבת לדידן לא מקלע כדגרסינן בירושלמי לית כאן חל להיות בב' חל להיות בשבת חל להיות בב' צומא רבא בא' בשבת חל להיות בשבת צומא רבא בערובתא כלומר דלדידן לא מיקלע י"ד לא בשני ולא בשבת:

דף ג:

וספק מילה. נולד בין השמשותו בתוספתא מן ילה ולפיכך הביאה רב אלפסי ז"ל אע"ג דליתא במתני' דהכא ובמתני' דפ' ר' אליעזר דמילה נמי תנן שמאחרין אותה:

וזמן עצי הכהנים והעם. שהיו בישראל כהנים וישראלים שהיו מתנדבין להביא עצים למערכה והיה לכל אחד זמן קבוע לספק בו עצים וכשחל זמנו בשבת לפי שאינו דוחה מאחרין ולאמקדימין:

וחגיגה. שלמי חגיגה שאדם חייב להקריב ביו"ט ואם חל יו"ט בשבת מפני שאין דוחין שבת נדחין עד למחר שיש להם תשלומין כל שבעה אבל להקריבם קודם זמנה א"א:

ותשעה באב. שחל להיות בשבת:

והקהל. דכתיב הקהל את העם האנשים והנשים והטף והיו עושין כן בכל שנה ראשונה של שמטה במוצאי יו"ט הראשון של חג כדאיתא במס' סוטה פ' ואלו נאמרין [דף מא.] שהיה המלך קורא בספר משנה תורה וכל העם חייבין לבא ולהביא טפם ולא דוחה שבת ופרישו טעמא בירושל' ר' יצחק בריה דר' חייא אמר מפני הבימה ויעשו אותה מאתמול כדי שלא לדחוק את העזרה הלכך מאחרין ולא מקדימין:

(**גמ'**) **ט' באב דאקדומי פורענותא הוא לא מקדמינן**. ולפיכך אין מתענין עד למחר:

והנך דאכתי לא מטא זמן חיובייהו. פי' הקהל קודם זמן חיובו לא אפשר כדפרישנא לעיל וכן זמן עצי הכהנים א"א לו להקדים מערב שבת אם חל בשבת מפני חבירו שהוא מספיק דא"א לו להכנס בתחומו וכן ספק מילה קודם לכן א"א דתינוק לאו בר חיובא וכן סעודת ר"ח ופורים קודם זמנן לאו כלום נינהו:

מתני' קראו את המגילה באדר ראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר שני. פירוש לא מבעיא היכא דנתעברה ואח"כ קראוה אלא אפילו קראוה ואח"כ נתעברה קורין אותה באדר שני והכי אסיקו בירושל' דגרסי' התם מתני' בשעברו ואח"כ קראו אבל אם קראו ואח"כ עברו לא הדא מתני' לא אמרה כן אלא קראו את המגילה באדר ראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר שני כלומר לישנא דמתני' משמע אפילו בשקראוה ואח"כ נתעברה:

אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים. נ"ל דהיינו טעמא דלא אמר נמי סעודת פורים משום דמסקי' בגמ' דלענין הספד ותענית זה וזה שוין כלומר שאסורין בזה ובזה ואסור בהספד ותענית משמחה ומשתה נפיק כדאמרי' בגמ' [דף ה:] שמחה מלמד שאסור בהספד משתה מלמד שאסור בתענית והיינו עיקר חיוביה דסעודה יתירה דאמרינן מיחייב איניש לבסומי בפוריא או אפשר דאמרי' דמדרבנן בעלמא הוא ולאו מעיקר חיובא הוא וקרוב הדבר גם כן שראוי להרבות בסעודה בי"ד שבראשון אבל לענין לשלוח מנות כיון דדמו למתנות לאביונים דליתנהו אלא בשני משמע נמי דאף משלוח מנות אינו אלא בשני ואע"פ שהמקדימין לקרות נותנין מתנות לאביונים ביום קריאתם ואינם שולחים מנות שאני התם דלא עבדי סעודה [כדאמר לעיל שהשמחה אינה נוהגת אלא בזמנה]:

גמ' מתני' דקתני אין בין אדר ראשון לאדר שני וכו'. הכי אסיקנא לה בגמרא:

אבל לענין הספד ותענית זה וזה שוין. דכאן וכאן אסור וסדר פרשיות נמי דקרינן באדר דהיינו ארבע פרשיות פרשת שקלים וזכור ופרה והחדש כדאיתא לקמן בפ' בני העיר [דף כט.] אסיקנא בגמרא שאפילו קראו אותם באדר ראשון חוזרין וקורין אותם באדר שני:

ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד. היינו מיני מאכל ומשתה לעשירים ולאביונים די לכל אחד במתנה אחת שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול:

הוו מחלפי סעודתייהו להדדי. לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות:

מיחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. דאמרינן בגמ' דמיחייב למימר ברוך מרדכי ארור המן ברוכה אסתר ארורה זרש [גם] חרבונה זכור לטוב ומיחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר וכתב רבינו אפרים ז"ל מההוא עובדא דקם רבה ושחטיה לר' זירא כדאי' בגמ' אידחי ליה מימרא דרבא ולא שפיר דמי למעבד הכי:

סעודת פורים שאכלה בלילה. ליל י"ד:

מלאכה לא קבילו עלייהו. מיהו מוכח בגמ' דבמקום שנהגו בו איסור אסור ונטיעה של שמחה ובנין של שמחה מותר בכל מקום:

דף ד.

לאסור של זה בזה ושל זה בזה. י"ד לבני ט"ו וט"ו לבני י"ד:

ומדאמרי' שמחה מלמד שאסור בהספד נסתפקו מקצת החכמים אם נוהג בו אבלות או לא מיהו ביום ראשון פשיטא דנוהג בו אבילות דכיון דיום ראשון דאבילות מדאורייתא דחי עשה דפורים שהוא מדרבנן אבל מיום ראשון ואילך איכא לספוקי מי אמרינן כי היכי דאמרינן במ"ק [דף יד:] דאבל אינו נוהג אבילותו ברגל משום דלא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים בדאורייתא הכא נמי לא אתי עשה דיחיד דרבני ודחי עשה דרבים דרבנן או דילמא כיון דמדרבנן בעלמא הויא אבילות שחל עליו מתחלה דחי ליה ויש כאן במקצת נוסחי הלכות תוספת מר"א ז"ל תנן התם כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד וכו' ולא ראיתי לפרשו מפני שאינו מעיקר נוסחת ההלכות ועוד שכבר ביררתי הדברים יפה יפה בסדר תעניות כיצד בס"ד:

ת"ר מ"ח נביאים ושבע נביאות. מפרשינן בגמרא דהיינו שרה מרים דבורה וחנה ואסתר ואביגיל וחולדה:

ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגילה. וכי תימא והא איכא נר חנוכה איכא למימר באותו זמן כבר נפסקו הנביאים ובנביאים בלחוד הוא דאמרינן שלא הותירו מעולם מצוה בפני עצמה לגמרי אלא זו שהיתה בימי חגי זכריה ומלאכי שאע"פ שיש כמה תקנות ואיסורין דרבנן התם הנהו סייג לתורה למצוה או גדר לעבירה ואיכא אסמכתא דאורייתא דכתיב ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי ומיהו נביאים טובא הוו כדאמרינן בגמרא אלא דלא חשבינן אלא אותן שהוזכרו בכתוב על ידי צורך:

מאי דרוש. להוסיף מקרא מגילה:

מעבדות לחירות אמרו שירה. ביציאת מצרים אמרו שירה על הים:

משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו שאר ארצות לומר שירה. היינו דוקא בעודן בארץ אבל לאחר שגלו חזרו שאר ארצות להכשירן לומר שירה והלל בנס העשוי בהם הלכך האי טעמא דברייתא לא סגי:

רב נחמן אמר קריאתה זו היא הלילא. קריאתה בזמנה וזכרון תקפו של נס זהו כהלל:

מתקיף לה רבא. למאי דאמרינן אי הכי הלילא נמי לימא:

אכתי עבדי אחשורוש אנן. דלא נגאלו אלא מן המיתה והאי טעמא דרבא סגי לכל נס העשוי בחוצה לארץ בעוד שישראל בגלות:
וא"ו דויזתא צריך למימתחיה בזקיפה. ויש לפרש דלאו למימר דבעי לאורוכי לוא"ו טפי משאר וי"ן שהרי לא מצינו שנמנין במסורת באותיות גדולות אלא לפשוט ראשו הכפוף כגון זה ו והיינו לשון מתיחה שהוא זקוף מלשון זקיפה ואחרים פירשו שצריך להאריך בקריאתה ולא יחטוף אותה:
כל השירות כולן אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח חוץ מזו שאריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה. פרש"י ז"ל דלבינה הוא החלק שהוא רחב כפלים מן הכתב שהאריח חצי לבינה ופי' שלא תהא תקומה למפלתן שלא יהא לו מקום להרחיב צעדיו תחתיו ויותר נראין דברי ר"ת ז"ל שכמו שאריח הוא מן הכתב כמו כן הלבינה הוא מן הכתב וה"פ כל השירות אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח וקורא השטה הארוכה לבינה והקצרה אריח כעין שכתובות שירת הים ושירת דבורה ושירה זו אריח ע"ג אריח ואת ואת ואת שהן תיבות קצרות זו למעלה מזו והלבינה קורא לשמות שהם ארוכים והם ג"כ זה למעלה מזה ומאי דקאמר שלא תהא תקומה למפלתן טעמא של דבר שכשהחומה שוה בשני ראשיה ואין בה בליטות אין להוסיף עליה ולחזקה כמו שהיו יכולין אם היו שם בליטות ושיני החומה שאז יכולין להוסיף על הבנין ולחזקו וכגון זה שירת הים מה שאין כן זו שהעמוד הצר שלה כל אחד שוה משני צדדיו ושירת האזינו נמי כיוצא בזו היא שעמודיה שוין מפני שיש בה מפלתן של רשעים כדכתיב מראש פרעות אויב וכתיב כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו ומיהו כל שטותיה ארוכות כדמוכח במסכת סופרים דקתני התם האזינו שעשאה שירה ושירה שעשאה האזינו אל יקרא בו לפי ששירת הים השטות אחת ארוכה ולמטה ממנה קצרה ושירת האזינו כולן ארוכות ולא תקשי לך הא דאמרינן הכא כל השירות כולן אריח ע"ג לבינה ולבנה על גבי אריח דהכי קאמר כל השירות שיש בה אריח ולבינה הם נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח חוץ מזו שאע"פ שיש בה אריח ולבינה נכתבות אריח על גבי אריח ולבינה ע"ג לבינה אבל שירת האזינו אין אריחין כלל:

דף ד:

גרסי' בירושל' [פ"ג ה"ז] צריך שיהיה איש בריש דפא ואת בסופה :
גרסי' בירושל' [שם] רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו ברוך מרדכי ברוכה אסתר ר' פנחס אמר צריך לומר חרבונה זכור לטוב רבי יוחנן כד הוי מטי להההוא פסוקא

אשר הגלה נבוכדנצר הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות שכל נבוכדנצר דירמיה חי ברם הכא מת הוא:

סליקו להו מגילה נקראת

הקורא את המגילה למפרע. קראה תרגום בכל לשון לא יצא. פירוש אפי' כתבה תרגום או בלשון אחר וקראה ואינו מבין אותו לשון לא יצא:

אבל קורין אותה ללועזות בלעז. פרש"י ז"ל שיודעין לשון אחר שאינו לשון הקודש מכלל דס"ל ז"ל שאע"פ שיודעין לשון הקדש כיון שהוא יודע לעז ג"כ יוצא ידי חובתו בלעז וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל והקשה הרמב"ן ז"ל דכיון דכל לשון אינו כשר [ליכתב] במגילה ואפילו לדברי האומר ספרים נכתבין בכל לשון כדאיתא בפ"ק בגמרא [דף ט.] אמאי מכשירין ביה מפני שיודעין בו יקראו בל' הקדש לפיכך פי' ז"ל ללועזות היינו שאינן יודעין בלשון הקדש כדאמרי' התם (מכות דף ו:) הנהו לעוזי דאתו לקמי דרבא ואוקי רבא מתורגמן בינייהו וכו' ומפני שאינן יודעין אשורית אע"פ שיוצאין בו בקושי התירו משום דאיכא מצות קריאה וראו חכמים דפרסומי ניסא בידיעה ממש עדיף טפי והוציאו בלשון שיודע בו ועוד כדי שיהא הוא יכול להוציא את עצמו ידי חובתו ויקרא לעצמו אבל יודע אשורית לעולם אינו יוצא אלא באשורית ודקתני ברייתא [דף יח.] גפטית לגפטיים ללועזות גפטיים קאמר אבל גפטיים יודעים אשורית אינן יוצאין בגיפטית והכי משמע בירושלמי דאמרינן התם ר' אבהו בשם רבי אלעזר יודע אשורית ויודע לעז מהו שיוציא את האחרים בלעז סבר כהדא כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם כלומר כשם שמי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם כך זה כיון שלעצמו אינו מוציא בלעז כיון שהוא יודע לשון הקדש אינו מוציא כמו כן ללועזות אלו דבריו ז"ל ולענין קושייתו ז"ל לא קשיא לי מידי משום דכיון דמתניתין רבנן היא כדמסקינן בגמרא הכא דאמרי' בפרק קמא שהספרים נכתבין בכל לשון ומגילה נמי הכי דינא אי לאו מיעוטא דכתבם וכלשונם כדאיתא בפרק קמא בגמרא [סברא הוא] דלא אתא אלא למעט שאר לשונות כשאינו מכיר בהם הא במכיר כשרים וכדתניא גפטית לגפטיים ממילא משמע דכל שיודע לשון לעז אע"פ שיודע לה"ק יוצא בלשון לעז דהא מכיר לרבנן כל הלשונות שוין וכי תימא לא כי אלא ככתבם וכלשונם אתא למעוטי שאר לשונות כל שאינו בקי בהם ואפילו בקי בהם נמי כל שיודע לשון הקדש אינו נראה כן דמנא תיתי לן הכי וכ"ת מנ"ל נמי דאתא למעוטי שאר לשונות בשאינו בקי בהם דוקא נימא דאפילו בבקי מיעטינהו משמע לי דהיינו טעמא משום דכיון דלרבנן כל הלשונות כשרים בספרים ולשון הקדש כשר במגילה

אפילו בשאינו מכיר כדאמרינן בגמרא [דף יח.] מידי דהוה אנשים ועמי הארץ א"נ כדמוכחינן מהאחשתרנים בני הרמכים דאנן נמי לא ידעינן בהו מאי קאמרינן מסתייא לאוקומי מיעוט בשאר לשונות בשאינו מכיר בהם כיון דמדינא לרבנן אי לאו מיעוטא שאר לשונות ולה"ק שוין הם אבל מכיר שאר לשונות ולה"ק מנא תיתי לן לרבנן שלא יצא י"ח בכל לשון וכי קתני אבל קורין אותה ללועזות בלע"ז אע"ג דלועזות בכ"מ משמע שאין יודעין לה"ק אורחא דמילתא נקט שמי שבקי בלשון הקדש למה יקראוה לו בלעז ועוד דאיידי דבעי למיתנא סיפא הלועז נקט נמי ברישא ללועזות אבל אין ה"נ דלרבנן כל שיודע לה"ק ולשון לעז יוצא בשתיהן מיהו לר"ג דאמר בפ"ק [דף ח:] בגמ' שאין הספרים נכתבים אלא בלה"ק ולשון יוני הוא דאיכא למימר הכי דכיון דלדידיה מדינא כל הלשונות פסולין חוץ מלשון הקדש ולשון יוני ואפ"ה משמע דמודה במגילה דמי שאינו בקי בלשון הקודש קורא אותה בלעז דלא שמעינן ליה דפליג אברייתא דגפטית לגפטיים ומשמע דנפקא לן מסברא דכיון דעיקר מצות מגילה משום פרסומי ניסא ועיקר פרסום הנס תלי בידיעה וכל שאינו יודע אלא גפטית עיקר פרסומי בגפטית אע"פ שאין הספרים נכתבין בו וכיון דמה"ט מכשיר ר"ג גפטית לגפטים ממילא משמע דכל היודע גפטית ולשון הקדש אינו יוצא לרבן גמליאל אלא בלשון הקדש כיון דגפטית פסול בכל הספרים לר"ג ולא הוכשר במגילה אלא משום פרסומי ניסא למי שאינו יודע לשון הקדש ורבי אבהו משום רבי אלעזר דאמר בירושלמי דיודע אשורית ויודע לעז אינו מוציא ידי אחרים בלעז אפשר דכרבן גמליאל ס"ל אבל לרבנן מוציא ולישנא דמתני' נמי הכי דייק דקתני אבל קורין אותה ללועזות בלעז ולא קתני אבל קורין אותה הלועזות בלעז זהו דעתי במשנתנו אבל יש לחוש לדברי הרמב"ן ז"ל מדאיפסקא הלכתא בספרים כרבן גמליאל ואפשר נמי דבמגילה נקטינן כוותיה כמו שאכתוב בסמוך בס"ד:

והלועז ששמע אשורית יצא. אע"ג דלא ידע מאי קאמרינן כדאי' בגמרא:

גמ' תנא וכן בהלל וכו'. תקנו י"ח ברכות על סדר המוזכר בגמרא בפירקין וכמו שאנו אומרים אותם היום ואם טעה באחת מהם אינו רשאי לומר אותה במקום שנזכר דהוה לו באותה ברכה מתפלל למפרע אלא חוזר לאותה ברכה ואומר ממנה ואילך על הסדר והא דאמרינן בפרק אין עומדין [דף לד.] אמצעיות אין להם סדר היינו לומר שאם טעה בהם אינו צריך לחזור לחונן הדעת כשם שחוזר לראש כשטעה בראשונות וכשטעה באחרונות שחוזר לעבודה אבל מ"מ חוזר לאותה ברכה ואומר ממנה ואילך על הסדר והכי איתא בתוספתא בפ"ב דמכילתין דתניא התם קרא את המגילה וטעה והשמיט בה

פסוק אחד לא יחזור ויקרא אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק ואומר עד סוף וכן בהלל וכן בתפלה וכן בקריאת שמע:

מה עשייה למפרע לא. דהא לא אפשר:

אבל קורין אותה ללועזות בלעז והוא שכתבוה בלעז. דאי לא הוה ליה קראה ע"פ והוא לא יצא:

ותניא גפטית לגפטים עברית לעברים יונית ליונים. הר"ז הלוי השיג על הריא"ף שכתב זאת הברייתא ליונית דמשמע דליונים אין לכ"ע לא ואלו בגמ' [דף יח.] אמרי' רב ושמואל דאמרי תרוייהו לעז יוני לכל כשר ואינהו דאמור כרשב"ג [דאמר] בפ"ק שהספרים לא הותרו שיכתבו אלא בלה"ק ולשון יוני למימרא דהלכתא כרשב"ג בין בס"ת בין בשאר ספרים ואפילו במגילה ואע"ג דכתיב בה ככתבם וכלשונם ואע"ג דבגמרא מוקמינן מתני' דהכא כרבנן הא אפסיקא בפ"ק [דף ט:] הלכתא כרשב"ג דא"ר אבהו א"ר יוחנן הלכתא כרשב"ג וכתב עליו הרמב"ן ז"ל דליתא דכי איפסקא הלכתא כוותיה לאו במגילה איפסקא דא"כ קשיא דר' יוחנן אדרבי יוחנן דאיהו אמר (שבת דף מו. וכ"מ) הלכה כסתם משנה ומתני' דלא כרשב"ג דקתני בכל לשון לא יצא דאלמא אפי' לעז יוני אינו כשר אלא שהלועזות קורין אותה בכל לעז וקתני נמי והלועז ששמע אשורית יצא ואי רשב"ג הא איכא נמי יונית והיינו דאמרינן בגמ' מתני' כברייתא וכיון שכן ע"כ לר' יוחנן הלכה כסתם משנה דמחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם והיאך פסק הוא הלכה כרשב"ג אלא ש"מ דס"ל לר' יוחנן דלא פליג רשב"ג אלא בשאר ספרים אבל במגילה מודה משום דכתיב ככתבם וכלשונם ורב ושמואל מסברא דנפשייהו דאמרי דאפי' במגילה מכשיר רשב"ג ואלו דבריו ז"ל ואיברא ודאי דלא מוכחא מילתא דרבי יוחנן ס"ל כשמואל במגילה דהא אפשר דס"ל דמגילה שאני משום דכתיב בה ככתבם וכלשונם מיהו מאי דקאמר דלא אפשר דס"ל כוותיה דהא איהו אמר הלכה כסתם משנה ומתני' דלא כרשב"ג אינו מוכרח דתנא דמתני' לא מעייל נפשיה בפלוגתא דרבנן ורשב"ג אלא אתא לאשמועינן שאין כל הלשונות כשרים במגילה לשאינו בקי בהן ולבקי בהן כולם כשרים ומש"ה קאמר קראה תרגום בכל לשון לא יצא לרבנן בר מלשון אשורית ולרשב"ג בר מאשורית ויונית אבל קורין אותה ללועזות בכל לעז שבעולם שאין מכירין בו והלועז ששמע אשורית יצא לכ"ע ולרשב"ג באשורית ויונית ועוד דהא רבי יוחנן זימנין פסיק דלא כסתם משנה וכדאמרינן בכמה דוכתי (יבמות טז: וש"נ) אמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן וכתב עוד ז"ל דאשכחן לסוגיא דגמרא דילן בתר רב ושמואל דלא ס"ל הכי [דליתכשר יונית אפילו לרשב"ג] דאמרי' בפ"ק [דף ט.] לא קשיא כאן בספרים

כאן במגילה מ"ט משום דכתיב ככתבם וכלשונם ומש"ה ממעטין מינה שאינה מטמאה את הידים עד שתהא כתובה אשורית דלא הוי כשאר ספרים ואע"ג דנפקי בה ללועזות ורבנן בתראי רב פפא ורבנן הכי ס"ל דשאני מגילה משאר ספרים כדאיתא בסוגיין בפ"ק בגמ' [דף ט.] וכי תימא דילמא ההיא לרבנן דכיון דמכשירין כל לשון בשאר ספרים אי ס"ד דינה של מגילה כדין של ספרים ככתבם וכלשונם למעוטי מאי אבל לרשב"ג שמא למעוטי שאר לשונות אתא אבל לשון יוני שכשר לשאר ספרים לכל כשר ואפי' למגילה זו אינה תורה שאפילו לרשב"ג כיון שכל הספרים אינן נכתבים אלא בל' יוני לא כתב רחמנא ככתבם וכלשונם למעט שאר לשונות שאין התורה נכתבת בהם דלהא לא איצטריך קרא אלא ככתבם דמגילה דומיא דוהיו דתפילין ומזוזות למעוטי יונית אתו אלו דבריו ז"ל וגם זה אינו מחוור בעיני דשפיר איכא למימר דסוגיין דלעיל בפ"ק לרבנן איתמר דלדידהו דס"ל שכל הלשונות כשרין בספרים על כרחין כי אתא ככתבם כלשונם למעט כל הלשונות בא חוץ מלה"ק אבל לרשב"ג שפוסל כל הלשונות בספרים חוץ מאשורית ויונית איכא למימר דככתבם וכלשונם בא ללמד שכשם שפסולין בשאר ספרים כך פסולין במגילה שלא תאמר הואיל ונקראת אגרת כשרין שכך דרכה של איגרת ליכתב בכל הלשונות וע"כ לשמואל אתה צריך לומר כן דהא איהו מודה דלרבנן כל הלשונות חוץ מאשורית פסולין במגילה וכדתנן [דף יז.] קראה בכל לשון לא יצא וע"כ מככתבם וכלשונם מפקי ליה דלא אשכחן קרא אחרינא דאיכא למידרש מינה הכי אלא האי ואפ"ה אמרי' דלרשב"ג לעז יוני כשר ולא ממעט ליה מככתבם וכלשונם אלא משמע דדריש ליה למעט שאר לשונות במגילה חוץ מאשורית ויונית וכי היכי דלרב ושמואל [דף יח]. ס"ל הכי אמאי לא מצינן למימר נמי דרב פפא ורב נחמן [דף ט.] הכי ס"ל ואמאי נימא מסברא דנפשין דפליגי לפיכך נראה דודאי קי"ל כשמואל דלעז יוני לכל כשר ולא השמיטה הרב אלפסי ז"ל אלא מפני שעכשיו אין אנו יודעין מהו לעז יוני וכבר כתב הרמב"ם ז"ל בפ' ראשון מהלכות ס"ת שכבר נשתכח יוני מן העולם ונשתבש ונאבד ולפיכך כתב הרב אלפסי ז"ל יונית ליונים לפי שעכשיו לא הוכשר לשון יוני אלא למכירין אותו לפי שאין אנו בקיאין בלשון יונית הקדום:

דף ה.

והלועז ששמע אשורית יצא. ואע"ג דלא ידע מאי קאמרינן מידי דהוה אנשים ועמי הארץ. ובגמ' דייקינן לה מדכתיב במגילה האחשתרנים בני הרמכים דלא ידעי' מאי קאמרי' ואפ"ה נפקין ידי חובה ומדדייק ליה מהא שמעינן מינה דאם טעה ולא הזכיר

אפי' תיבה אחת לא יצא ידי חובתו דאי לא מאי איריא לימא ליה דלהוי הני תיבות דאחשתרנים והרמכים כאילו לא הזכירם אלא לאו ש"מ דאילו לא הזכירם לא יצא וכי הזכירן אע"ג דלא ידע מאי קאמר יצא:

מתני' **קראה סירוגין ומתנמנם יצא**. בגמ' מפרש מאי סירוגין:

היה כותבה דורשה או מגיהה אם כוון לבו יצא. ואם לאו לא יצא למ"ד מצות צריכות כונה אתיא כפשטה ולמ"ד אין צריכות כונה איכא למימר דכי קתני אם כוון לבו היינו שאם כוון לקרות כראוי יצא ואם לאו שאינו קורא כראוי אלא כדרך קורא להגיה שקורא בענין שיכיר השומע בחסרות ויתירות ולא כדרך קריאה לא יצא וה"נ דייק לישנא דכותבה ומגיהה ולהכי לא איצטריך לאקשויה ולתירוצא כדעבדינן פרק היה קורא [דף יג.]:

וגרסי' בירושלמי היה כותבה הדא אמרה שהוא מותר בעשיית מלאכהנמי בי"ד בכרכים ומיהא משמע דאפילו נימא דפורים אסור בעשיית מלאכה נמי אם חל ט"ו בשבת שהכרכין מקדימין לי"ד שהם מותרין בעשיית מלאכה שלא נאסר פורים בעשיית מלאכה למאן דאית ליה שהוא אסור כדאיתא בפ"ק בגמ' [דף ה:] אלא בזמנו ואע"פ שי"ד זמן קריאה לכל וא"צ לומר לבני הכפרים המקדימין ליום הכניסה שהן מותרין במלאכה שאין זה זמן קריאתה אלא מדין הקדמה בעלמא והאי דנקט בירושלמי בני כרכין הקורין בי"ד לרבותא נקטיה אע"פ שהוא זמן קריאה לכל ועוד דלענין הספד ותענית זה וזה שוין ומכאן יש ללמוד לדידן דתלי במנהגא דאפי' באתרא דנהיגי אסורא במקדימין לא מיתסר מסתמא:

תו גרסי' התם ומגיהה תני ואין מדקדקין בטעותיה יצחק בר אבא בר מחסיא ורב חננאל הוו יתבי קומי רב חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהון מיהו משמע דדוקא בטעיות שהענין והלשון אחד כגון יהודים ויהודיים אבל טעות אחר לא שאם כן לא קראה כולה ומשמע ודאי שכל שחסר ממנה כלום בקריאתה פסול:

גמ' ר' מונא בשם ר"י אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ומסקנא דלית הלכתא כרבי מונא וא"ת והא אמר רב אשי בפרק מי שמתו [דף כג.] גבי תפלה דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומדהוה יכול רב אשי לתרצה התם בההוא אנפא אחרינא דאיתריצא לה התם ולמימר דבעלמא שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש וקאמר חוזר לראש אלמא דהכי הוא קושטא דמילתא דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש י"ל דאין ה"נ לענין תפלה כיון דחמירא שאין לו רשות להפסיק בה לא מפני היראה ולא מפני הכבוד ומש"ה אם שהה כדי לגמור את כולה

חוזר לראש אבל במגילה והלל שאדם רשאי לפסוק בהם מפני היראה ומפני הכבוד אע"פ ששהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש וא"צ לומר בתקיעות:

תנו רבנן השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וכו' ואסיקנא הא בכולה הא במקצתה. והקשה הרשב"א ז"ל דהכא משמע דחסרה מקצתה כשרה ואילו לקמן [דף יח:] אמרינן הלכה כדברי האומר כולה ואפילו למ"ד מאיש יהודי צריך שתהא כתובה כולה אלמא אם חסרה מראשה עד איש יהודי פסולה דנהי דאמרינן צריך שתהא כתובה כולה משמע דלעכב נמי אמרינן מדפרכינן לקמן בגמרא אלא דכתיב פסוקא פסוקא וקרי ליה והא אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כולה ואפי' למ"ד מאיש יהודי צריך שתהא כתובה כולה ואם איתא דלכתחילה בלחוד קאמר מאי קושיא דהא מתני' אם כוון לבו [יצא] קתני ותירץ דהכא בשתחילת המגילה וסופה כתובה אלא דבאמצע היא חסרה ומש"ה כל היכא דלא מיחסרא רובה כשרה דאינה נראית כספר [חסר] אלא כספר מלא שלם שיש בו טעיות ומגילה כיון שנקראת אגרת אין מדקדקין בה לפסלה בכך אבל כשחסר ממנה מראשה עד איש יהודי אע"פ שהיא מעוטה (דאינה) נראית כספר חסר וצריך שיקרא אותה מספר שלם:

דף ה:

וכתב הרמב"ן ז"ל דמאי דאמרינן במקצתה כשרה קל הוא שהקלו חכמים במגילה מפני שנקראת אגרת כיון שאין הפסול מתפשט בכולה ודמי למאי דאמרינן לקמן [דף יט.] בתפירה שאע"פ שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה כל שהטיל בה שלשה חוטי גידים כשרה אבל בס"ת אין הדין כן שאפי' לא השמיט בה אלא אות אחת פסול ואין קורין בו והביא ראיה ממה ששנינו בפ' הקומץ רבה [דף כח.] בתפילין ומזוזות שתי פרשיות [שבמזוזה וד'] שבתפילין מעכבין זה את זה אפילו כתב אחד מעכב והוינן בה [שם כט.] פשיטא ואמר רב יהודה לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד א"נ לאות שאין מקיף לה גויל מארבע רוחותיה והיינו נמי באות אחת כדאיתמר עלה אגרא חמוה דרבי אבא אפסיקא ליה כרעא דה"א דהעם בנוקבא ואתא לקמיה דר' אבא ואמר ליה אם נשתייר בה אות קטנהכשר ואם לאו פסול ורמי בר דיקלא דאפסיקא ליה כרעא דוא"ו דויהרוג בנוקבא ופסלה אלמא תפילין בהשמטת אות אחת נפסלין וכ"ש שכתב בה טעות ותנן [מכילתין דף ח:] אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון הא לענין טעות זה וזה שוין אלמא ספרים נפסלים בטעות אחד עד שיתקן ואי קשיא הא אמרינן בפ' הניזקין [דף ס.] ס"ת שחסר בו יריעה אחת אין קורין בו הא חסר פסוק

אחד משמע דקורין בו איכא למימר דהתם בשחסר יריעה אחרונה של ספר תורה או של חומש אחד בין יריעה גדולה ובין יריעה קטנה כל דחסר במלתיה אין קורין בו אבל השמיט הסופר באמצע אפילו פסוק אחד ואפילו אות אחת לא צריכא ליה דודאי אין קורין בו והיינו דאיצטריכא ליה לתנא למיתני למגילה וקראן הקורא על פה כמתורגמן יצא כלומר מה שאין כן בתורה אלו דבריו ז"ל ואיני רואה לראיותיו ז"ל הכרח דמאי דאמרינן במנחות דפרשיות שבמזוזה ושבתפילין אפילו כתב אחד מעכב ודאי שכן הדין בס"ת למה שס"ת שוה בו עם תפילין ומזוזות שהרי תפילין ומזוזות אין מצותן לקרות בהן אלא שחייב כל איש מישראל לקבוע מזוזה ולהניח תפילין וכיוצא בזה בס"ת חייב כל אדם לכתוב ס"ת לעצמו ובמצוה זו כשם שתפילין ומזוזות אפילו אות אחת מעכבן כך ס"ת אפילו אות אחת מעכבו שלא קיים מצות כתיבתו עד שיתקן אבל לענין לצאת בקריאתו שהוא מתקנת נביאים ועזרא אין ללמוד ס"ת מתפילין ומזוזות שהרי אף הרב ז"ל מצטרך להודות בס"ת שחסר פחות מיריעה בסופו שקורין בו ואילו בתפילין ומזוזות הדבר פשוט שאפילו אות אחת מעכבן וכיון שעל כרחך אין ס"ת לענין קריאה שוה עם תפילין ומזוזות אפשר לומר שאפילו השמיט בה באמצע אותיות או פסוקין וקראם הקורא כמתורגמן יצא כשם שאמרו במגילה וכן אמרינן בתוספתא שאף בתורה יצא עוד הקשה עליהם הרמב"ן ז"ל מדמכשרינן הכא השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים עד רובה אע"פ שהטעיות מפוזרין בכולה ואע"פ שלא תיקן ואלו בפ' הקומץ רבה [דף כט:] אמרי' ס"ת שיש בו שלש טעיות בכל דף ודף יתקן ארבע יגנז ובעינן התם דף אחת שלימה והוא דכתוב רובא דספרא אלמא מאי דאמר הכא במגילה מקולי מגילה שנו ולא אמרו בס"ת אלא יתקן אבל קודם שתיקן אפי' בטעות כל דהו מיפסיל כתפילין ומזוזות וגם זו אינה ראיה אצלי דאפשר דאה"נ במגילה שיתקן ויגנוז כדאיתמר בס"ת ומיהו אם לא תקן וקרא בס"ת כמתורגמן אפשר דיצא כדאמרינן במגילה ואפשר עוד דדינא דיגנוז ליתא במגילה דהתם היינו טעמא משום דמיחזי כמנומר ואם החמירו בס"ת בכך משום זה אלי ואנוהו אפשר שאין להחמיר כל כך במגילה:

תנו רבנן השמיט בה הקורא פסוק אחד וכו'. ה"ה דאפילו השמיט בה תיבה אחת שצריך לחזור למקום אותה תיבה ולקרוא משם ולהלן והאי דנקט פסוק אחד לרבותא נקטיה סד"א חד פסוקא מילתא באפי נפשיה הוא ובתר כולה אפשר למקרייה קמ"ל דלא וכן סיפא דקתני נכנס לבהכ"נ ומצא צבור שקראו חציה לא יאמר אקרא חציה וכו' הוי רבותא טפי מפסוק אחד דאע"ג דכל פלגא ופלגא ענין בפני עצמו אפי' הכי לא אלא קורא מתחלה ועד סוף:

היכי דמי מתנמנם אמר רבא נים ולא נים תיר ולא תיר. איכא מאן דמפרש נים ולא נים בתחילת שינה תיר ולא תיר שכבר ישן וכשנעור לא נעור יפה והאי פירושא הכא סליק שפיר אבל אשכחן האי לישנא גופיה גבי אכילת פסחים דאמרי' התם [דף קכ:] נרדמו לא יאכלו פי' משום דהויא ליה כשתי חבורות ואין הפסח נאכל לשתי חבורות נתנמנמו יאכלו ובפ"ק דתענית [דף יב:] נמי דחינן אליבא דמ"ד דישן אסור לאכול (בה אח"כ) דכי קתני ברייתא ישן ועומד הרי זה אוכל התם במתנמנם ואמרינן התם אכל חדא היכי דמי מתנמנם נים ולא נים תיר ולא תיר והתם לא אפשר לפרושי הכי תיר ולא תיר שכבר נרדם ואינו נעור יפה דא"כ משעה שנרדם נאסר אלא ודאי דהתם כולהו חדא מילתא קאמר דלא נים ולא תיר ובתחילת שינה קאמר:

וקי"ל כרבי יוחנן דאמר אסור לכתוב אפילו תיבה אחת שלא מן הכתב חוץ מתפילין ומזוזות וכו'. מוכח בירושלמי שאם כתב שלא מן הכתב אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק דגרסינן התם בפרק הקורא את המגילה עומד ויושב א"ר זעירא בשם רבי חננאל אפילו רגיל בתורה כעזרא לא יהא הוגה מפיו וכותב וקורא במה שכתב שנאמר מפיו יקרא אלי ואני כותב והא תניא מעשה בר"מ שהיה כותב באסיא ולא היה שם מגילה כתובה עברית וכתבה מפיו וקראה אין למדין משעת הדחק וי"א שתים כתב [כתב] את הראשונה מתוך פיו ואת השניה מתוך הראשונה וגנז את הראשונה וקרא בשניה:

והלכתא מזוזה צריכה שרטוט תפילין אין צריכין שרטוט. ואפשר דהיינו טעמא לפי שהמזוזה נבדקת פעם אחת בשבוע והתפילין מתוך שנשמרין אין נבדקין אלא פעם אחת ביובל ולפיכך אין צריכין כתב המיושר כ"כ ומש"ה אין צריכין שרטוט [ולפי זה ספרים בעו שרטוט שלא יערבב הקורא בהם שזהו בדיקת כל שעה וכדמסיק] אבל ר"ת ז"ל פי' דכי אמרינן מזוזה צריכה שרטוט היינו שצריכה שרטוט בכל השיטות ותפילין אין צריכין שרטוט בכל השטות שהוא ז"ל סובר דלא בעי' שרטוט בס"ת אלא בשטה ראשונה וכ"ש בשאר ספרים ומש"ה איצטריך הלכה במזוזה להצריכה שרטוט בכל השטות דאם איתא דכל כתבי הקדש צריכין שרטוט בכל השיטות למאי איצטריך הלכה במזוזה ותפילין נמי אמאי אין צריכין שרטוט וכי מגרע גרעי אלא ודאי אין הספרים צריכין שרטוט אלא בשטה ראשונה חוץ ממזוזה שהיא צריכה שרטוט בכל השטות ותפילין כספרים שאין צריכין שרטוט אלא בשטה ראשונה אבל בשטה ראשונה מיהא צריכין דהא א"ר יצחק שנים כותבין בלא שרטוט שלש אין כותבין ועוד הביא ראיה מדאמרינן במגילה [דף טז:] צריכה שרטוט כאמתה של תורה ומשמע דהיינו כמזוזה שיש בה מלכות שמים דאם איתא דכאמתה של תורה היינו ס"ת למה לן למילף הכא

מדברי שלום ואמת תיפוק לי מדאמרי' בפ"ק [דף יט.] דנקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונילף נמי שרטוט מהתם אלא משום דס"ת אינו צריך שרטוט אלא בשטה ראשונה ומזוזה צריכה שרטוט בכל השיטות ולפיכך אמר במגילה שצריכה שרטוט כמזוזה ואין אלו ראיות דלעולם כל כתבי הקדש צריכין שרטוט בכל השטות והלכתא דמזוזה אצטריכא ליה משום דכי בעי שרטוט ה"מ במה שנתן לקרות בו כדי שלא יתערבב הקורא בקריאתו הלכך מדינא מזוזה ותפילין שאין קורין בהן כל עיקר אין צריכין שרטוט אלא דאתאי הלכתא לאצרוכי שרטוט למזוזה ותפילין בדינייהו קיימי ודאמרי' במגילה מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה כבר פרש"י ז"ל דהיינו ס"ת עצמו והכי מוכח בירושלמי דגרסי' התם נאמר כאן דברי שלום ואמת ונאמר להלן אמת קנה ואל תמכור הרי היא כאמתה של תורה מה זו צריכה שרטוט אף זו צריכה שרטוט מה זו ניתנה להדרש אף זו ניתנה להדרש אלמא דס"ת עצמה קרי אמתה של תורה וה"נ מוכח בירושלמי דמגילה שכתבי הקדש צריכין שרטוט בכל השטות דאמרינן התם הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בעורות בדיו מסורגל כלומר משורטט בין שטה לשטה דהיינו לשון סרגול בכל מקום ובויקרא רבה אמרינן קווצותיו תלתלים זה הסרגול שחורות כעורב אלו השטות והיינו סרגול כל שטה ושטה שהן עשויות תלתלים וכי תימא אם כן למאי איצטריך דברי שלום ואמת במגילה תיפוק לי דנקראת ספר י"ל דאדרבה כיון דנקראת אגרת כדאיתא התם הייתי אומר שאינה צריכה שרטוט שבכך היא דומה לאגרת יותר משאר הספרים:

וצריך לשרטט למגילה דאמר רבי אסי צריכה שרטוט כאמתה של תורה. וכבר פי' דמשום דנקראת אגרת הוצרכנו ללמוד שצריכה שרטוט כשם שהוצרכו גז"ש [דף יט.] דכתיבה כתיבה דבעי' בה קלף ודיו אע"פ שהן צריכין בס"ת כי היכי דלא לימא דמשום דנקראת אגרת לא יהו צריכין במגילה ועדיין לא למדנו בשרטוט דשמא לעיקר כתיבתה הוקשה לספר דהיינו קלף ודיו אבל לא לשרטוט שאינו אלא תקון הכתיבה ומש"ה איצטריך ואמת לומר שאף לענין שרטוט נקראת ספר ואכתי אצטריך למכתב ונכתב בספר ללמד שאף אם תפרה בחוטי פשתן פסולה כדאיתא לקמן [דף יט.] דבלאו הכי הוה אמינא דכשרה לפי שהתפירה אינה דבר שבגופה ממש כקלף ודיו ושרטוט ומ"מ כיון שנקראת אגרת הקלו בה דבשלשה חוטי גידין כשרה דרך האגרות שאין תופרין בהן אלא מעט וכיון שאין התפירה מגופה ממש יש להקל בה בכך וכל שכן בדברים שהם חוץ לגופה כגון קריאה שלה שדינה כדין אגרת וזהו ששנינו הקורא את המגילה עומד ויושב יצא מה שאין כן בתורה ומכאן נראה שהקורא פושט כאגרת כמנהג הגאונים ואינו

קורא וכורך כס"ת כמנהג רבותינו הצרפתים שהצריכו כן וכן יש ללמוד שצריכה עבוד לשמה דדבר שבגופה הוא וקי"ל בס"ת דבעי ביה עבוד לשמה כדאמרי' בפרק הניזקין [דף נד:] ההוא דאמר ס"ת שכתבתי לפלוני גוילין שבו לא עבדתים לשמן ואמרינן עלה מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ס"ת הלכך משמע דמגילה נמי בעי' בה עבוד לשמה כל זה כתב הרמב"ן ז"ל ועוד הביא ראיה מדאמרי' בירושלמי מה בין ספרים למגילת אסתר שהספרי' נכתבים בכל לשון ומגילת אסתר אינה נכתבת אלא אשורית משמע הא לכל דבריהם זה וזה שוין אבל הרמב"ם ז"ל כתב שהמגילה אינה צריכה עבוד לשמה וכתב הרמב"ן ז"ל דשמא הוא סבור לומר דלשמה כיון שאינה דבר (נזכר) [ניכר] בה כלל אינו כדברים שמגופה ולא כדברים שהם בה ואינן מגופה כתפירה אלא כדברים שהם חוץ לגופה ולפיכך דינה בעבוד כדין אגרת אלא שמ"מ יקשה מן הירושלמי אא"כ יאמר דקולי ספרים קתני חומרי ספרים לא קתני ואינו מחוור כלל ע"כ. ולא ידעתי מה הוא דע"כ כי קתני אין בין היינו לענין דברים שבגופה דאילו לענין דברים שאינן מגופה הא איכא נמי בין ס"ת למגילה מאי דמקילינן בה משום דנקראת אגרת:

דף ו.

ויש מחמירין ומצריכין למגילה תגין ולא מחוור דלא מצינו תגין אלא לס"ת שמצאו משה להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות כדאיתא במנחות [דף כט:] ובשבת [דף פט.] ונהי דאיתרבי לשרטוט לתגין לא אתרבי:

גרסי' בגיטין בפ"ק שלח ליה מר עוקבא לר"א בני אדם העומדין עלי. לחרף ולגדף:

ובידי למסרן למלכות. כח בידי להשליך עליהם עול המלכות:

השכם והערב לבית המדרש. דריש דום מלשון דמדומי חמה:

אמר רבי יצחק שתים כותבין. שתי תיבות כותבין בלא שרטוט אבל שלש אין כותבין והורו מקצת רבותי' הצרפתים ז"ל דכי אמרי' שלש אין כותבין ה"מ כי מייתי קרא גופיה כדאמרינן בתלמוד אבל כותב אגרות הרשות ומדבר בלשון נקיה ונקיט לישנא דקרא אין צריך שרטוט שהרי אין זה קדוש שאינו מתכוין לפסוק אלא ללשון צח ובירושלמי לא משמע הכי דגרסי' פרק בני העיר שלח ר' אבהו וכתב לו הרי פייסנו לג' דילטורים אבל תמר תמרורית בתמרוריה עומדת ובקשו למתקה ולשוא צרוף צרף ר' חייא משלח כתב לר' אושעיא בר שימי ראשיתך מצער מאד ישגא אחריתך אלמא דאפי' בכה"ג מקפיד היה לכתוב שלא כסדר הפסוק כדי שלא יצטרך לשרטוט מיהו כתב הרמב"ן ז"ל דכי

אמרי' דצריכין שרטוט דוקא בכתיבה אשורית אבל שאר כתיבות אין צריכות שרטוט ועל זה סמכו שלא לשרטט אגרותיהן:

במתניתא תנא שלש כותבין ד' אין כותבין. בהלכות גדולות פסק כרבי יצחק אע"ג דפליג אמתניתא דיודע היה שאינה עיקר:

מתני' היתה כתובה בסם בסיקרא. מיני צבעים הם:

ובקנקנתום. מפרש בגמ' חרתא דאושכפי ופרש"י ז"ל אורפימנ"ט ובתוס' אמרו שאינו כן שאם איתא היה אסור להטילו בדיו של ס"ת מדאמרי' בפ"ק דעירובין [דף יג.] ובפ"ג דסוטה [דף כ.] אמר ר"מ כשהייתי למד תורה אצל ר' ישמעאל הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו וכשבאתי לפני ר"ע אסרה עלי ואנו רגילין לתת אורפימנ"ט לתוך הדיו על כן פירשו הם קנקנתום ויטריאו"ל וכן פרש"י ז"ל בעירובין מיהו אפשר דקיימא לן כמאן דאמר התם חוץ מפרשת סוטה שבמקדש ולפיכך מותר להטיל בין אורפימנ"ט בין וידראו"ל לדיו של ספר תורה:

גמ' דפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ. מהכא משמע דאין כותבין אלא על עור מעופץ ומיהו [ר"ת] כתב ה"מ בעבוד שלהם שלא היה טוב בלא עפצים אבל עבוד שלנו טוב ומתקיים אע"פ שאינו מעופץ ותדע לך שהרי בגיטין פסלו דפתרא מפני שיכול להזדייף כדאמרינן התם [דף יא.] והא בעינן כתב שאינו יכול להזדייף ומשנינן בדעפיצן ואנו רואין שעבוד שלנו מזדייף מצד הלבן מיהת אע"פ שאין מעופץ ואף בימי רבותינו היו כותבין בעור שאינו עפוץ דאמרינן בפרק הקומץ רבה [דף לא:] קרע הבא בתוך שתים יתפור בתוך שלש לא יתפור והא תניא בתוך שלש יתפור וכו' ומשני לא קשיא הא בחדתא הא בעתיקתא ולאו חדתא חדתא ממש ולא עתיקתא עתיקתא ממש אלא הא דעפיצן הא דלא עפיצן אלמא אף בס"ת היו כותבים בקלפים שאינן עפוצין:

מתני' בן עיר שהלך לכרך. בן עיר שזמנו בי"ד שהלך לכרך שזמנו בט"ו:

אם עתיד לחזור למקומו. מפרש בגמרא:

קורא כמקומו. כחובת מקומו:

מהיכן קורא את המגילה ר"מ אומר וכו'. טעמא דכולהו מפרש בגמרא:

גמ' אמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בליל י"ד. אבן כרך שהלך לעיר בלחוד קאי והכי קאמר שאם עתיד לחזור למקומו בליל י"ד קודם זמן השחרית אינו צריך לקרות עמהם כיון שלא יתעכב כאן ביום י"ד אי נמי אפילו נתעכב שכיון שנתעכב שלא מדעתו וכן דעת הרב אלפסי ז"ל שכתב ונתעכב ולא חזר אבל אם אין עתיד לחזור בליל י"ד כלומר שלא היה בדעתו לחזור למקומו באותו לילה אלא להתעכב כאן ביום י"ד ונתעכב

קורא עמהם ביום י"ד שנעשה פרוז בן יומו ומיהו אם חוזר למקומו בליל ט"ו [חוזר] וקורא עמהם וגדולה מזו אמרו בירושלמי בן עיר שעקר דירתו ליל ט"ו נתחייב כאן וכאן וזהו שכתוב בהלכות בן עיר שהלך לכרך פסקא דמתני' הוא:

דף ו:

ומדפרוז בן יומו נקרא פרוז מוקף בן יומו נקרא מוקף וכו'. כלומר דבבן עיר שהלך לכרך נמי אמרי' שאם היה דעתו בליל י"ד לחזור למקומו בליל ט"ו לא יהא נעשה מוקף בן יומו וקורא באותה העיר עצמה בי"ד בלילה וביום (ט"ו) [י"ד] כמקומו אבל אם דעתו בליל ארבעה עשר להתעכב שם ליל ט"ו וקצת מן היום אינו צריך לקרות בליל י"ד וביום י"ד אלא ממתין עד ט"ו וקורא עמהם דכי היכי דפרוז בן יומו נקרא פרוז ה"נ מוקף בן יומו נקרא מוקף ובן יומו היינו בליל ט"ו וקצת מן היום ומה שפירשו בן כרך שהלך לעיר תחלה היינו משום דבההוא מפרש קרא דפרוז בן יומו נקרא פרוז ומינה גמרינן למוקף:
ואפי' למ"ד מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה. הא לאו הכי אפי' בדיעבד לא יצא והכי מוכח בגמרא כמ"ש למעלה:
מגילה נקראת ספר. דכתיב ונכתב בספר:
ונקראת אגרת. דכתיב את אגרת הפורים:
שאם תפרן בחוטי פשתן פסולה. כספר תורה:
ובלבד שיהיו משולשין. פרש"י ז"ל שיהיה מראש היריעה עד התפירה הראשונה כמתפירה ראשונה לשניה ובודאי דהכי משמע לישנא דמשולשין גבי ערי מקלט דאמרינן בהו (מכות דף ט:) ובלבד שיהו משולשין ואמרינן התם שיהא מדרום לחברון כמעיר לעיר ומיהו בבכורות גבי חורון והמומין הקבועין אמרינן דבודקין אותו ג' פעמים תוך שמונים יום ואמר רב חננאל עלה [דף לט.] ובלבד שיהו משולשין ומשמע ודאי התם דמשולשין דקאמר היינו שיבדוק בתחילת שמונים ובאמצעיתן ובסופן ולא מצי משמע שיהא צריך לבדוק משליש לשליש וה"נ אפשר דה"ק שיהא תופר תפירה אחת בתחלה ואחת באמצע ואחת בסוף וכן דעת הרב אלפסי ז"ל והרמב"ם ז"ל פירש משולשין שיהא בין כל תפירה ותפירה שלשה גידין שהן תשעה בין כולם:
ומסתברא דכי גמרינן מגילה מס"ת היינו לדברים הפוסלין ס"ת כתפירה בפשתן אבל דברים שאין פוסלין ס"ת כגון אורך השטין ומנין הדפין וכו' וכיוצא בזה במגילה כשר אפי' לכתחילה:

הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא. אפילו בכתובים שלהם שעשויין כתקון ס"ת כיון דהויא בין הכתובים ולא הויא באפי נפשה לא יצא אבל בספרים שלנו לא צריך למימר דאפי' באפי נפשה כעין ספרים שלנו לא חשיבא:

ומחו ליה אמוחא לא אמרו אלא בצבור יש מפרשים לא אמרו לא יצא אלא בצבור אבל ביחיד יצא וכן דעת הרב אלפסי ז"ל ולישנא לא משמע הכי דא"כ הול"ל וה"מ בצבור אבל ביחיד יצא ומדקאמר ומחו ליה אמוחא משמע שהן מחלישין כח הדבר בעצמו לפיכך נראה דה"ק ומחו ליה אמוחא שאין לך לומר לא יצא שלא אמרו אלא בצבור אבל ביחיד אפילו לכתחילה הלכך אפילו בצבור דיעבד מיהא יצאו:

שיור התפר וכו' ומחו ליה אמוחא. לא אמרו אלא כדי שלא יקרע ואפשר דא"נ לא עבד הכי ולא שייר מידי לא מיפסיל ס"ת בהכי:

מתני' הכל כשרין לקרות המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן. בריש ערכין דריש כולהו הכל דתלמודא ודריש להאי הכל לאתויי נשים ומשמע שמוציאות את הרבים ידי חובתן וכריב"ל דאמר נשים חייבות במקרא מגילה וי"א שאע"פ שהן מוציאות אין מצטרפות למנין עשרה למאן דמצריך עשרה במקרא מגילה כדאשכחן בברכות [דף מה:] לענין בהמ"ז דאע"ג דנשים מזמנות לעצמן אפ"ה אין מצטרפות למנין ג' לזמן עם אנשים משום פריצותא וא"א דהתם הוא שאינן מוציאות אנשים בברכתן אבל כאן היאך אפשר שמוציאות אנשים ידי קריאה ואין מצטרפות עמהם למנין אלא ודאי מצטרפות וכי תימא ואמאי לא חיישינן הכא לפריצותא כי היכי דחיישינן התם אפשר לומר דשאני הכא דע"י צירוף אין שנוי במטבע ברכה אבל זמון דהוי שנוי במטבע ברהמ"ז וכיון שניכר צירופן עם אנשים איכא למיחש לפריצותא אבל כאן במגילה אין צירופן ניכר שכן דרך קריאתה ליחיד כרבים וכיון דאין צירופן ניכר מותר דדכותיה נמי בבהמ"ז היכא דאיכא תלתא בר מנשים מצטרפין אף הנשים עמהן משום דהשתא אין צירופן של נשים ניכר עמהם כלל:

חוץ מחרש שוטה וקטן. האי חרש דהכא אפי' במדבר ואינו שומע ואע"ג דאמרי' דסתם חרש בכל מקום היינו שאינו שומע ואינו מדבר אבל מדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הרי הן כפקחין לכל דבריהן כדאי' בפ' מי שאחזו [דף עא.] אפ"ה הכא חרש המדבר ואינו שומע לא חזי למקרא דאתיא לה כר' יוסי דאמר בפרק היה קורא [דף טו.] הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא [והאי נמי כיון שאינו משמיע לאזנו לא יצא] וכיון דאיהו לא נפיק גופיה לאחריני נמי לא מפיק:

רבי יהודה מכשיר בקטן. הקשו בתוס' האי קטן היכי דמי אי בשלא הגיע לחנוך מ"ט דר' יהודה הא (ר"ה דף כט.) כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן ואי בקטן שהגיע לחנוך מ"ט דרבנן הא כיון דמחויב מדרבנן ליתי דרבנן וליפוק דרבנן דהכי אמרינן בפ' מי שמתו [דף כ:] גבי בן מברך לאביו ואשה מברכת לבעלה דמוקים לה התם בדאכל שיעורא דרבנן ואתי דרבנן ומפיק דרבנן וניחא להו דקטן הוה ליה תרתי דרבנן ולא אתי תרתי דרבנן ומפיק חד דרבנן ובן מברך לאביו דאמרינן התם היינו בשאכל הבן שיעורא דאורייתא ואביו שיעורא דרבנן דליכא אלא חד דרבנן בכל חד והרמב"ן ז"ל תירץ דרבנן סבירא להו שאינו בדין שהקטן אע"פ שהגיע לחנוך יוציא הגדולים ידי חובתם משום דלאו מצוה דידיה אלא דאבוה דאיהו לא מיחייב במצות כל עיקר ור' יהודה עצמו לא התיר בקטן אלא במגילה מפני שכולם היו באותו הנס ומה שאמרו בן מברך לאביו בבן גדול איירי נמי [והאי] דאמרינן תבא עליו מארה היינו משום שאינו יודע לברך והאי דאוקימנא ליה התם בדאכל שיעורא דרבנן היינו משום דקתני דאשה מברכת לבעלה מוקמינן לה הכי לומר שאין הנשים חייבות בברהמ"ז מדאורייתא ולא ניחא לי בהאי פירוקא דאי איהו לאו בר חיובא הוא במצות אפילו מדרבנן כי הוי באותו הנס מאי הוה והאי טעמא לא שייך אלא במאן דהוי בר חיובא בשאר מצות כנשים דמחייבינן להו נמי בהאי מפני שאף הן היו באותו הנס אבל מאן דלא שייך בו חיובא היכי מחייבינן ליה משום הכי לפיכך נראין דברי התוס' עיקר:

אין קורין את המגילה. פי' של יום:

ולא מוהלין ולא טובלין. אלא ביום. ולא מוהלין ילפינן לה בגמ' מדכתיב וביום השמיני ימול ביום ולא בלילה:

ולא טובלין. האזוב שמזין בו אין טובלין אותו במי חטאת כדי להזות בו אלא ביום והכי איתא בהדיא בפ' בתרא דפרה טבל את האזוב ביום והזה ביום כשר בלילה והזה ביום פסול אבל הוא עצמו טובל בלילה כלומר דטמא מת טובל בלילה:

וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה. מדאורייתא כל הרואה יום אחד בתוך י"א יום שבין נדה לנדה צריכה לשמור יום אחד ושימור דלילה לא הוי שמור ומש"ה לא תטבול אלא ביום מיהו האידנא אפילו ביום לא תטבול עד שתספור ז' שהרי (ברכות דף לא.) בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות דם טפה כחרדל יושבות עליה ז' נקיים:

עד הנץ החמה. משום דיום ברור הוא בהנץ החמה אבל מדינא מכי סליק צפרא יממא הוא ומשום הכי כולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר:

דף ז.

כל היום כשר לקרות המגילה וכו' ולתפלת המוספין ולמוספין. ואע"ג דאמרינן (פסחים נט.) שאין לך דבר קודם לתמיד של שחר ואמרי' נמי [שם נח.] עליה השלם כל הקרבנות כולם וכיון שכן זמן המוספין אינו אלא בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערבים אפ"ה כיון שאם הקדימוהו קודם תמיד של שחר או אחרוהו אחר תמיד של בין הערבים כשרים שפיר מצי תני דמצותן כל היום ותמידין לא תני הכי משום דתמידין אין זמנם כל היום דזמן תמיד של שחר ליתא אלא עד ארבע שעות או עד חצות וזמן תמיד של בין הערבים ליתא אלא משש שעות ומחצה ולמעלה ומש"ה לא תני פסחים שאין זמנן אלא בין הערבים אבל קודם לכן לא ואע"ג דתנן זה הכלל כל שמצותו ביום כשר כל היום הרי אמרו שאין למדין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהן חוץ ועוד דאנן לא אמרינן אלא כל דבר שמצותו ביום סתם אבל תמידים ופסחים כבר פירש בהן הכתוב שעה מיוחדת:

ולוידוי פרים. פר העלם דבר של צבור ופר כהן משיח שמתודין עליהן:

ולוידוי מעשר. בשנה שלישית שמתודה כדכתיב בערתי הקדש מן הבית:

ולוידוי בכורים. כשמביא בכורים מתודה כדכתיב הגדתי היום לה' אלהיך:

ולוידוי יום הכפורים. שמתודה כהן גדול כדכתיב באחרי מות:

ולסמיכה. כדכתיב וסמך:

ולשחיטה. של קרבן:

ולתנופה. דכתיב והניף הכהן:

להגשה. שהיה מגיש מנחת סוטה בחודו של מזבח כדאיתא בסוטה:

לקמיצה. כדכתיב וקמץ מן המנחה:

להקטרה. הקטרת הקומץ דכתיב והקטיר המזבחה:

ולמליקה. כדכתיב בקרבן העוף ומלק:

ולקבלה. לקבל דם הקרבן:

להזייה. בין להזאת דמים בין להזאת מי חטאת:

ולטהר את המצורע. כדכתיב ביום טהרתו וכל הני יליף בגמ' בהדיא:

כל הלילה כשר לקצירת העומר. שהיה נקצר בלילה:

ולהקטר חלבים ואמורים. שלא נתעכלו ביום וכל הנך דמתני' דוקא נינהו אינהו דקתני בהו ביום [ביום] ולא בלילה והני דקתני בהו בלילה בלילה ולא ביום וא"כ קצירת העומר אינה אלא בלילה ולא ביום לעיכובא דס"ל להאי תנא דנקצר ביום פסול ורבי אלעזר ברבי שמעון הוא דס"ל הכי בפרק רבי ישמעאל במנחות ששנינו שם [דף עא.] נקצר ביום

כשר ודוחה את השבת והקשו שם והא תנן כל הלילה כשר לקצירת העומר זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה קתני לילה דומיא דיום מה יום בלילה לא אף דלילה ביום לא אמר רבא לא קשיא הא רבי הא רבי אלעזר ברבי שמעון וכו' כלומר דמתני' רבי אלעזר בר' שמעון דאיהו סבירא ליה נקצר ביום פסול וכן יש שם משניות אחרות דאתו אליביה דקתני התם שקצירתו דוחה את השבת וכיון דדוחה את השבת ע"כ זמן קצירתו לעכובא בלילה ולא ביום שאם נקצר ביום כשר אם כן משמע שאם נקצר שלא כמצותו כשר וא"כ היה לו לקצור מע"ש כדאמרי' התם ואי סלקא דעתך נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דוחה את השבת נקצריה מע"ש אבל ההיא מתני' אחריתי דתנן התם בסוף פרקין [דף עא.] נקצר ביום כשר ודוחה את השבת כרבי ודוחה את השבת דקתני אוקים לה התם [שם עב:] להקרבה וכיון דהתם בפרק רבי ישמעאל פליגי סתמי אי קצירת לילה מעכבת או לא משמע דקי"ל כסתם מתני' דהכא קתני לה גבי הלכתא פסיקתא ואע"ג דההיא דפרק רבי ישמעאל במנחות דסתם לן תנא כר' אתניא בדוכתא וסתמא בדוכתא עדיפא הא איכא נמי סתמא אחרינא התם דאתיא כר' אלעזר בר' שמעון ועוד הביאו ראיה בתוס' דקצירת העומר דוחה את השבת וממילא שמעינן דאינה אלא בלילה וכדכתיבנא דאמרינן התם בפ"ק דמועד קטן [דף ג:] א"ר שמעון בן פזי אריב"ל משום בר קפרא ר"ג ובית דינו נמנו על שני פרקים אלו והתירום כלומר של תוספת שביעית ומפרש רב אשי התם דר"ג ובית דינו סבירא להו כר' ישמעאל דאמר עשר נטיעות ערבה ונסוך המים הלמ"מ מה ערבה ונסוך המים בזמן שבהמ"ק קיים אף עשר נטיעות נמי אינה נוהגת אלא בזמן שבהמ"ק קיים אבל בזמן הזה לא שאין תוספת שביעית נוהג בזמן הזה ולפיכך אמרו שם דלר' ישמעאל בחריש ובקציר לא מידריש לתוספת שביעית דהא מהלכה גמרינן לה אלא אתי לאידך דרבי ישמעאל דאמר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהיא מצוה ודוחה את השבת ומשמע דהכי קי"ל דמדאמרינן נמנו וגמרו משמע שנתברר להם הדבר וכיון שקצירת העומר דוחה את השבת ע"כ אינה אלא בלילה לעכוב כמ"ש למעלה:

ומכאן סמך ר"ת ז"ל שאם לא ספר בלילה אינו סופר ביום דקצירה וספירה כי הדדי נינהו כדאמרי' בגמ' [מכילתין דף כא.] דאמר מר קצירה וספירה בלילה והבאה ביום ואיכא נוסחי דגרסינן במתני' לקצירת העומר ולספירת העומר ועוד דודאי לדברי הכל ספירה אינה אלא בלילה דהא גמרינן לה בפרק רבי ישמעאל [דף סו.] משבע שבתות תמימות תהיינה אימתי הן תמימות בזמן שהוא מונה מבערב וכיון שכן מנא תיתי שאם לא ספר

בלילה שיספור ביום אבל בה"ג כתב שאם לא בירך בלילה מברך למחר ור"ת ז"ל דחה דבריו ולפיכך טוב שאם לא ספר בלילה שיספור ביום בלא ברכה:

זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום מצותו בלילה כשר כל הלילה. אמרו בגמ' זה הכלל דיום לאתויי סדור בזיכין וסלוק בזיכין כלומר בזיכי לבונה שהיו מניחין עם לחם הפנים וזה הכלל דלילה לאיתויי אכילת פסחים כר"ע דסבר לה הכי ודלא כר"א בן עזריה דאמר בברייתא עד חצות ואע"ג דהאי סתמא כר"ע איכא סתמא בפ"ק דברכות כר"א בן עזריה כדדייקינן התם [דף ט.] אילו אכילת פסחים לא קתני וכן נמי בפרק איזהו מקומן דתנן התם [דף נו:] הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות וכיון שכן לא פסיקא לן הלכתא כמאן ולפיכך צריך להזהר שלא לאכול מצת מצוה שבלילי פסחים אחר חצות:

וכן בהלל. שבלילי פסחים החמירו בתוס' שלא לקרותו אחר חצות:

סליקו להו הקורא את המגילה בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית הכנסת. שצריכין לעלות בדמיו ורחוב הוא מקום שמתכנסין בו בתעניות אחרונות ומוציאין שם את התיבה ומתפללין בו כדאיתא בתענית [דף טו.]:

בית הכנסת לוקחין תיבה. מכרו בהכ"נ לוקחין בדמיו תיבה שהוא מקום שמניחין בו ס"ת שאנו קורין ארון והוא קדוש יותר מבהכ"נ:

תיבה לוקחין מטפחות. מטפחות ס"ת דקדישי טפי:

מטפחות לוקחין ספרים. נביאים וכתובים ואפילו במטפחות ס"ת מיירי דנביאים וכתובים קדישי טפי ממטפחות תורה והכי איתא בירושלמי מטפחות לוקחין ספרים אפילו מטפחות תורה וחומשים לוקחין בהם נביאים וכתובים ובסיפא דספרים לא יקחו מטפחות גרסינן נמי התם אפילו נביאים וכתובים אין לוקחין בהם מטפחות תורה וחומשין:

ספרים לוקחין תורה. שאם מכרו נביאים וכתובים לוקחין ס"ת ותו ליכא לעלויי:

אבל אם מכרו ספר תורה לא יקחו ספרים. נביאים וכתובים משום דאין מורידין בקדושת דמים הא תורה לוקחין מיהו איבעיא לן בגמרא [דף כז.] אי שרי לכתחילה למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש או אסור כיון דליכא לעילויי ולא אפשיטא ונקטי בה רבוותא לחומרא ומדאבעיא לן בס"ת דליכא לעלויי בה מכלל דפשיטא לן דבהנך אחריני דאיכא לעלויי בהו אסור למכרן וליקח כיוצא בהן וכתוב בספר המאור כתב הר"ר אפרים ז"ל הא מתניתין קשיא רישא אסיפא דכולה רישא שמעינן מינה היכא דלא מעלי אסור וסיפא אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים שמעינן מינה דלא בעינן לעלויי וכיון דקשיא רישא

אסיפא ליכא למשמע מינה אי מעלין דוקא או מורידין דוקא אלא מדקאמר לקמן בענין ס"ת כיון דלא מעלי ליה אסור אלמא מעלין דוקא ואיידי דתנא רישא ספרים לוקחין בדמיהן תורה דדוקא תורה ולא ספרים תנא נמי סיפא ספרים לא יקחו מטפחות ולעולם אפי' ספרים לא יקחו בדמיהן אלא תורה ע"כ ובודאי דמגמרא הכי משמע דעילויא בעינן דע"כ לא איבעיא לן אלא בס"ת דלא מצי לעילויי אלמא משמע דכל היכא דמצי לעלויי מעלינן ומיהו אכתי מבעיא לן היכי משמע הכי ממתניתין ואמאי נקט תרי גווני דדיוקא דחד סתר לדיוקא דאידך ונראה לי דתנא הכי קתני בבא דרישא קמ"ל דכל מידי דאפשר ביה עלויא מעלינן ליה וסיפא דלא יקחו מש"ה לא נקטה בשוין משום דאם איתא דמותר למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש אשמעינן ברישא דסיפא דספרים הוא דלא יקחו [בדמי] תורה הא תורה בתורה שפיר דמי משום דמשמע לן דתנא לא מיירי באיסורא דמכרו ס"ת שלא כדין אי נמי משום דאי לא שרית ליה למעבד הכי הוה לן למימר שתבטל מכירתן ומשום חד מהני טעמי דייק בגמ' דהא תורה בתורה שפיר דמי ומש"ה איצטריך למנקט ברישא דסיפא אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים ואם תמצא לומר דאסור למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש קמ"ל דאע"פ שמכרוהו שלא כדין מכירתן מכירה ספרים הוא דלא יקחו הא תורה שפיר דמי ומכרן קיים ועוד שלא תאמר כיון דבעינן עלויא ובס"ת לא מצינן למעבד עלויא נמצא שמה שראוי לאותה קדושה ראשונה א"א להתקיים במה שנקח בדמיה וכיון שכן קדושה חדשה היא זו ואפילו ספרים אנו יכולין ליקח מהם קמ"ל דלא הלכך בכל חד גוונא מגווני דבעיין איצטריך לאתחולי ולמתני מכרו תורה אל יקחו ספרים וכיון דבגרועי אתחיל נקטינהו לכולהו נמי בגרוע ספרים אל יקחו מטפחות ומטפחות לא יקחו תיבה ואה"נ דבשוין נמי אסור:

דף ז:

וכן במותריהן. מכרו ספרים ולקחו ממקצת הדמים תורה צריכין ליקח ג"כ מן המותר תורה והשתא לא מיירי אלא מן הדמים אבל ודאי זכה בו לוקח ולקמן תנינן מה יעשה בו ומשמע ממתני' דנביאים וכתובים כי הדדי נינהו דספרים תנינן סתמא ולא מפלגינן בינייהו כלל ולענין הנחה נמי משמע לקמן דמשוויה שוו אהדדי ומאי דאשכחן בגמ' (ר"ה לב:) במלכיות זכרונות ושופרות דר"ה דמקדמין כתובים אפשר דהתם סדרא דגברי נקטינן משום דדוד ראשון לנביאים דאמרינן בפ"ק דב"ב [דף יג:] דאיכא מ"ד דאין מדביקין תורה נביאים וכתובים כאחד אלא תורה בפני עצמו נביאים בפני עצמן כתובים בפני עצמן לאו משום מעליותא דהני אהני לענין נביאים וכתובים אלא משום דכל אחד

ענין בפני עצמו ולאו משום מעליותא כלל. ובני העיר דקאמרינן במתניתין היינו שמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם וכל כי האי גוונא בעי עילויא וכן מוכח בתוספתא דתניא התם בפרק בתרא דמכילתא רבי מנחם ברבי יוסי אומר בני העיר שמכרו בית הכנסת לא יקחו את הרחבה אמר רבי יהודה במה דברים אמורים שלא התנו עמהם פרנסי העיר אבל התנו עמהם פרנסי העיר רשאין לשנותה לכל דבר שירצו הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסין רשאי לשנותה לדבר אחר משזכו בה פרנסין אינו רשאי לשנותה לדבר אחר אלא מדעתם והיינו דאמר רבא בגמרא [דף כו.] ל"ש אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר כלומר שמכרו אנשי העיר שלא מדעת הפרנסין אבל אם הסכימו ז' טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאין להוציא המעות לכל מה שירצו:

והיכא שמכרו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר ה"נ הוו דינייהו דמכירתם מכירה אלא דבעינן עלויא והכי איתא בירושלמי ג' מבהכ"נ כבהכ"נ ז' מבני העיר כעיר מה אנן קיימין אם בשקבלו עליהן אפילו אחד ואם בשלא קבלו עליהם אפי' כמה אין אנן קיימין [אלא] בסתם והכי פירושה ג' מבהכ"נ כגון בהכ"נ של טרסיים ושל יחידים כדאיתא בגמ' הרי כח ג' שהעמידו עליהן ככח אותן יחידים של אותו בהכ"נ וכן ז' מבני העיר שמכרו את הרחוב וכיוצא בו הרי דינן כאנשי העיר שמכרוהו שלא מדעת השבעה דבכל הני מכירתן מכירה ומיהו בעינן עילויא ובתר הכי קאמר מה אנן קיימין אם בשקבלו עליהן בני העיר כל מה שיעשו השבעה במכר זה אפילו אחד ואם בשלא קבלו עליהן כלל ממכרן בזה אפילו כמה שמכרו אין ממכרן ממכר והעמידוהו בסתם כלומר שהעמידו עליהם סתם ז' טובי העיר לפקח על עסקי צבור הלכך אע"פ שלא קבלו עליהן [בני העיר] בפירוש מכר דברים אלו אפ"ה ממכרן ממכר שלא תאמר דברים של תשמישי קדושה ובהכ"נ לא עלתה על לב דעת בני העיר שימכרו אלא מדעתן ולא תועיל מכירתן אא"כ נטלו רשות מבני העיר בפירוש קמ"ל:

ירושלמי כל כלי בהכ"נ כבהכ"נ ספסילא וקלטירא כבהכ"נ כילא דעל ארונא כארונא:

גמ' זו דברי ר' מנחם בר' יוסי סתימתאה מתני' דקאמר דרחוב יש בו קדושה וצריך לעלות בדמיו ר' מנחם בר' יוסי סתימתאה תני ליה וקרי ליה סתימתאה מפני שנסתמה משנה זו לדעתו דאית ליה האי סברא בדינא דרחוב:

אבל חכמים אומרים רחוב אין בו משום קדושה. ואין צריך לעלות בדמיו:

הואיל והעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות. בתעניות אחרונות היו מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ומתפללין שם כדאיתא בתענית [דף טו.] ודאמרי' במעמדות לאו דוקא ומשום אשגרת לישנא נקטיה וכדאמרי' בעלמא (יבמות כ. וכד.) גרושה וחלוצה

לכהן הדיוט דהא במעמדות לא היו מתפללין ברחוב אלא נכנסין בבית הכנסת כדאיתא בהדיא בפרק בתרא דתענית [דף כו. ע"ש] ועוד דאי במעמדות היו מתפללין ברחוב הא לא הוי אקראי בעלמא אלא בכל יום ומאי טעמייהו דרבנן אלא ודאי משום אשגרת לישנא נקטיה דמרגלא בפומיה בשאר דוכתי למתני תעניות ומעמדות וענין מעמדות מפורש בפרק בתרא דתענית ואיכא נוסחא דלא גרסי הכא ובמעמדות:

אבל בית הכנסת של כרכים כיון דמעלמא קאתו לה רבים הוי ליה דרבים ולא מצו מזבני ליה. יש מפרשים דהיינו טעמא משום דכיון דמעלמא קא אתו לה רבים הוציאו בבנינה ושמא יש אחד בסוף העולם שהוציא בה וחלקו מעכב לפי שאין בני העולם כפופין לבני עיר זו ולא לז' טובי העיר שבה אא"כ יש שם אדם חשוב כרב אשי שכל הנותנים לצרכי בהכ"נ על דעתו הן נותנין והיינו דאמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא וכו' והכי מוכח בירושלמי דגרסי' התם רבי שמואל בר נחמני בשם רבי נתן הדא דתימא בבהכ"נ של יחיד אבל של רבים אסור ואני אומר שמא אחד מסוף העולם קני בה אבל אחרים פירשו דשל כרכין היינו טעמא דלא מצו מזבני לה מפני שהן בונים אותה על דעת כל העולם והרי הן כמקדישים אותה לכל ומסתברא דה"ה נמי לכל מה ששנה במשנתנו כגון תיבה ומטפחות וספרים דכולהו גרירי בתר בהכ"נ וכל היכא דאיהו אדעתא דכ"ע הנך נמי אדעתא דכ"ע:

כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מזבנינא להו. כלומר בהדי צבורא ולאפוקי מדכרכין דצבורא לא מצי מזבני ליה:

לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכו' אפי' למשתי ביה שיכרא. כלומר בדמיו שפיר דמי ולקמן מפרש טעמא:

רבינא הוה ליה ההוא תלא דבי כנישתא בארעיה אתא לקמיה דרב אשי א"ל מהו למזרעה. כתב הרמב"ן ז"ל דרבינא מספקא ליה אי קי"ל כר"מ דאמר דאין מוכרין בהכ"נ של רבים ליחיד או כרבנן דשרו ורב אשי אורי ליה כרבנן והא דבעי מעמד אנשי העיר משום דאנשי העיר לא הוו צריכין תיבה וס"ת ואי לא הוו מצו מפקו דמי לחול לא הוו מזבני ליה ומשום הכי יהיב ליה עצה למזבן מז' טובי העיר במעמד אנשי העיר כי היכי דליזבנו ליה אבל יש שגורסין במילתיה דרבא דלעיל בסמוך אפי' למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי ולפי גירסא זו משמע שבני העיר במעמד אנשי העיר יכולין לתת רשות ללוקח להשתמש בבית הכנסת בדברים שלא היה רשאי לעשות מן הסתם וזהו שכתב הרמב"ם ז"ל בפי"א מהל' תפלה בני הכפר שמכרו בהכ"נ שלהם אין הלוקח רשאי לעשות בו מרחץ ובית הטבילה וכו' ואם התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר

שיהא הלוקח רשאי לעשות בו כל אלו מותר ולפי זה משמע דרבינא הכי קא מבעיא ליה מהו למזרעה דנמצא שהוא מבטל שם של בית הכנסת מעליו לגמרי ויתיאשו עוד להחזירו לעולם ואורי ליה רב אשי דז' טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולין להתנות ולתת רשות בכך וזהו שכתב הראב"ד ז"ל על הרמב"ם ז"ל כלשון הזה אמר אברהם אין זה מחוור שיוכלו להתנות על ארבעה דברים הללו ואם אמר שיהיו יכולין להתנות עליה לזורעה והוא היה תל חרב לא אמרינן לחלל הבית שהיה לתפלה להיות בורסקי וכיוצא בו ושמעינן משמעתין שאע"ג דאיכא במתא יתומים קטנים אפ"ה בני העיר מצי מזבני משום דמסתמא כאפוטרופסין דידהו שנטלו רשות מב"ד דמי ומסתברא נמי שמוכרין בלא הכרזה שלא מצינו הכרזה אלא בדבר שמוטל על ב"ד לעשותו כגון ב"ד שמוכרין להגבות לאחרים כדאיתא בהדיא בערכין [דף כב:] בלישנא דהכרזה ע"מ ליתן לאשה בכתובתה ולבעל חוב בחובו אבל בדבר שאנו עושין בדעתנו ואין אנו צריכין בו לב"ד לא הוזכרה בו הכרזה ואין במכירה זו דין אונאה כשליח המוכר אלא כמוכר משלו דקי"ל (ב"מ נו.) דאין אונאה לקרקעות לפי שאלו כמוכרין בשלהן הרא"ה ז"ל וכתב עוד שמכאן אתה דן לקרקע שהוא הקדש לעניים ונתרצו כל בני העיר למכרו או להחליפו שהרשות בידן שכולן שותפין בו עד שהן פסולין להעיד בו ולדון עליו כדאיתא בבבא בתרא [דף מג.] ואע"ג דאיכא קטנים ונשים אידך כאפוטרופסי' דידהו הוו שנטלו רשות מב"ד שיכולין למכור קרקעות כדאית' בתוספתא ומיהו דוקא כל היכא דלא עברי בהא מילתא אמצוה לקיים דברי המת:

דף ח.

אבל חזא ביה תיוהא. דבר רעוע סתר ובני דסכנתא היא:

ולא אפיק לפורייה מינה. ואע"ג דבתי כנסיות אין ישנין בהן צורבא דרבנן שאני וכ"ש דלצרכו עבד ומדת חסידות נהג במילתא דאילו מדינא לא הוה צריך:

חלופה וזבונה שרי. דחיילה קדושה אחליפין ואדמים:

ואפילו למ"ד הזמנה מילתא היא. בסנהדרין בפרק נגמר הדין [דף מז:]:

ומאן דשרי אמר אי לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא יהב ליה הדר הויא ליה מתנה כזביני. הקשה הרמב"ן ז"ל כיון דבעי מידי דתתפקע ביה קדושתו נהי דמתנה כזביני היכי תפקע קדושתו בההיא הנאה והא כבר אכלוהו ואינה בעולם ועוד הקשה כיון דשמעתין מוכחא דבהכ"נ יש בו קדושה דהא אמרינן אוגורא ומשכונא אסור מ"ט בקדושתיה קאי ואמרינן נמי במאי תפקע קדושתיה היאך נמכר והא דבר שראוי לגופו במוקדשין אינו נפדה

ובתוספתא דהאי פירקא תניא אבני היכל ועזרות שנפגמו ושנגממו אין להם פדיון ותו כי מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר היכי שרו דמייהו למשתי בהו שיכרא והא נתפסין הן בקדושתן ותירץ ז"ל דבהכ"נ עשו אותו כתשמישי מצוה כסוכה ולולב שנזרקין לאחר מצותן ובזמן מצוה יש בהן קדושה של כבוד כדאמרינן התם אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה ואמרינן נמי דנויי סוכה אסור להסתפק מהן כל שבעה ואבוהון דכולהון דם [שחיטה דתניא ושפך וכסה במה ששפך יכסה שלא יהו מצות בזויות עליו] כדאיתא התם בפרק במה מדליקין (דף כב.) ולפיכך בהכ"נ כל זמן שבני העיר רוצין בו נוהגין בו קדושה אפילו בחורבנו שהרי עדיין לא עבר זמן מצותו וראוי לחזור ולבנותו הלכך כשמכרוהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אין בני העיר רוצין מן הסתם שתכחש מצותם לגמרי אלא שתחול קדושת בהכ"נ על הדמים אבל כשנמלכו בני העיר למכרו לשתות בו אפילו שכר שרי לפי שעבר זמן מצותו ונפקעה קדושתו ממנו כסוכה ולולב לאחר זמנן ומ"מ כל שאין להן אלא בהכ"נ אחד אסור למוכרו דאמרינן (ב"ב דף ג:) לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתא הלכך בשיש להם אחרת מותר למכרה דהוה ליה כהפריש ז' אתרוגין לז' הימים דיוצא בו ואוכלה (סוכה דף מו:) ליומיה ספרים וכל תשמישי קדושה נמי אע"פ שבכל מקום שהן בקדושתן הן עומדין אפ"ה אם מכרם לעשות בהם צרכיהם איכא משום אכחושי מצוה דמוכרין הלכך עד שיסכימו במכירתן ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אינן רשאין להוציאן בצרכיהם ולא מפני שקדושתם נתפסת ממש על הדמים כדאמרן ומה שחלקו במתנה מאן דאסר סבר שאין אנשי העיר רוצים שיפקיעו ז' טובי העיר מצותה אא"כ יפקעו אותה על מצוה אחרת ומאן דשרי סבר אי לאו דיהיב להו מידי דדבר מצוה כגון תיבה ומטפחות או ספרים לא היו נמלכין טובי העיר לתת לו בהכ"נ זו הלכך כזביני היא ושרי דלאו גרועי מצוה הוא אלו דבריו ז"ל ואין דבריו ברורים אצלי דאי משום בזויי מצוה אתינן עלה וכדאמרינן (שבת דף כב.) אבוהון דכולהון דם בדמים שלא היו מצוה מעולם מאי בזוי מצוה איכא שמא תאמר אם לא יקחו בהם דבר של קדושה נמצא שעברו על דעת בני העיר במכירת בהכ"נ ונמצאת מכירתו בטלה א"כ למאי דמספקא לן אי אסור למכור ס"ת ישן לקנות בו חדש כי מכרו ס"ת תבטל מכירתן שהרי עברו על דעת בני העיר שאינן רוצים אלא בעלוי ומאי קא משנינן לקמן בגמרא מתני' דיעבד ועוד דאי משום בזויי מצוה בלחוד אתינן עלה למה לן עלויא הא אפילו בדוכתי סגי דהא קי"ל (שבת דף כב.) מדליקין מנר לנר ותו קשיא לי בלישנא דאמרינן אי לאו דה"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה מתנה לא משמע דההיא מתנה תיהוי דיהיב להו מידי דדבר מצוה כגון תורה ומטפחות או

ספרים ועוד שהרב אלפסי ז"ל כתב מתנה משבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר פליגי בה רב אחא ורבינא וכה"ג אפילו למשתי בהו שיכרא שרי לפיכך נ"ל דבהכ"נ ודכוותיה כיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם ואפילו התנו עליו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אי אפשר שתפקע קדושתו בכדי מפני כבוד הקדושה שיש בו מיהו לאחר שהטילו קדושתו על הדמים קדושת דמים קלישא מקדושת בהכ"נ לפי שדמים אלו לא עמדו מעולם לדבר שבקדושה ועוד דהויא לה קדושה שניה וקלישא מקדושה ראשונה כדאשכחן (מעשר שני פ"ג מ"י) לר' יהודה דס"ל דלקוח בכסף מעשר שנטמא יקבר משום דלא אלים למתפס פדיוניה כמעשר גופיה הלכך בין שמכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר או שלא במעמד אנשי העיר לעולם דמים נתפסים בקדושת בית הכנסתו מפקע קדושתיה גבייהו אלא דשבעה טובי העיר לחודייהו לא מצי לאפקועיה ההיא קדושת דמים אע"ג דאיקלישא אבל במעמד אנשי העיר יכולין להפקיע לקדושת בהכ"נ להפקיע בכדי ומש"ה אמרינן במתנה אפילו נתנוה ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר במאי תתפקע קדושתיה ומאן דשרי סבר דמפקעא אההיא הנאה דהוו להו מיניה שהרי הן כמחויבים לשלם לו גמול וכיון דמפקעה אמידי דהיינו ההיא הנאה אע"פ שיצאה לחולין אין בכך כלום שרשאין הן בכך ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר:

גרסי' בגמרא [דף כו:] רמי בר חמא הוה בני בי כנישתא הואי ההוא בי כנישתא עתיקתא בעא למסתרי ולעייולי כשורי מיניה ואתויי להאי וקא מבעיא ליה הא דאמר רב חסדא לא לסתור אינש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי משום פשיעותא כי האי גוונא מאי ואתא לתמיה דרב פפי ואסר ליה אתא לקמיה דרב הונא בר תחליפא ואסר ליה:

תשמישי מצוה נזרקין. רשות לזורקן לאחר שעברה מצותן:

תשמישי קדושה נגנזין. חובה לגנזן:

תיק ונרתיק. תיק גדול נרתיק קטן ודקדקו מכאן בעלי התוספות ז"ל שהדלי"ת והיו"ד שהן בקשר הרצועה אין להם דין אותיות ואינן הלכה למשה מסיני כשי"ן של תפילין מדלא קא חשיב להו לרצועות אלא תשמישי קדושה ועוד מדאמרינן בשבת בפרק במה מדליקין [דף כח:] לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ואמרינן למאי הלכתא וכו' אלא לעורן והא אמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני כלומר וכיון שכן פשיטא דתיפוק לי משום שי"ן אלא לרצועות והא אמר רבי יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני ומשני נהי דגמירי שחורות של בהמה טהורה מי גמירי ואם היו האותיות שברצועות הלכה למשה מסיני הוו להו לאקשויי נמי והאמר מר דלי"ת

ויו"ד הלכה למשה מסיני כדאקשינן בשי"ן ומדלא אמר הכי שמע מינה דאינן האותיות אלא קשר בעלמא ואמרינן נמי בפרק במה אשה [דף סב.] והרי תפילין דמחופות עור ותניא הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ונכנס שאני התם משום שי"ן ולא קאמר משום דלי"ת ויו"ד וזה שלא כפרש"י ז"ל שכתב אהא דאמרי' בפ' הקומץ [דף לה:] וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אלו תפילין שבראש דהיינו טעמא דשל ראש קדושין יותר משל יד שבשל ראש יש שי"ן ודלי"ת שהם רובו של שם ומהא שמעינן דליתא אלא התם הכי פירושא אלו תפילין שבראש שהן בגובה של ראש ונראין לפיכך הן דומין לאות משא"כ בשל יד דהא אמרינן התם לך לאות ולא לאחרים לאות:

דף ח:

מריש הוה אמינא האי כורסיא תשמיש דתשמיש הוא. ולא בעי גניזה כסא שהיו מניחין עליו מטפחות ועליו מניחין ספר תורה ותשמיש דתשמיש לא בעי גניזה:

כיון דחזינא דזמנין דמותבין ספרא עליה. כלומר בלא מטפחתא:

מריש הוה אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא. פרש"י ז"ל יריעה שפורסין בתוך התיבה דהיינו הארון מבפנים ולא נהירא דאדרבה כי האי גוונא תשמיש ממש הוא אלא יריעה היא שפורסים על התיבה כענין שכתוב ופרשו עליו בגד תכלת מלמעלה דאמרינן בסוטה [דף לט:] אסור להפשיט את התיבה בצבור וגרסינן בירושלמי כילא דעל ארונא כארונא:

האי תיבותא דאירפט. שנשבר:

מעבדי כורסיא אסור. דקדושת תיבה חמירא טפי שמצניעין בתוכה ספרים ולפיכך אסור לפחות קדושתיה ולעשותה כסא שמניחין עליו ס"ת לשעה:

הני זבולי דחומשי וקומטרי דספרי תשמישי קדושה נינהו ונגנזי'. פרש"י ז"ל כעין ארגזים:

וכאנדרונא דמיין. כענין בנין קרקע זוית קטן עשוי ליתן בו ספרים ומשתמרין שם דלית בהו משום קדושה:

ואפילו שונה הלכות. שלא שמש תלמידי חכמים:

ובכלי חרס. שאין נותנין אותו בעפר אלא בכלי חרס נותנין אותו ושמין אותו אצל ת"ח דאע"פ שגונזין אותו עושין לו תקנה כמה שאפשר לקיימו:

מבי כנישתא לבי רבנן שרי. לעשות מבית הכנסת בית המדרש מותר דעלויי מעלי ליה:

והלכתא כרב פפי. איכא מרבוותא דדייק מהכא דריב"ל ור' יוחנן הלכה כריב"ל דהכא מייתי סייעתא מדריב"ל אע"ג דפליג עליה דרבי יוחנן כדמוכח בגמרא:

מניחין תורה ע"ג תורה ותורה על גבי חומשין. כל חומש בפני עצמו עשוי כתקון ס"ת אבל לא נביאים וכתובים ע"ג חומשין משמע דנביאים וכתובים לענין הנחה כי הדדי נינהו מדלא קתני בהו מניחין ואין מניחין וא"ת והיכי אמרי' דאין מניחין נביאים וכתובים ע"ג תורה והא קי"ל בפ"ק דב"ב [דף יג:] דמדביק אדם תורה נביאים וכתובים וכיון שכן לא סגיא דלא הוו נביאים וכתובים ע"ג תורה בכריכה וי"ל דהא קיימא לן התם דנביאים וכתובים נגללין כלפי תחלתן כלומר שמתחיל מסופן וגולל עד שמגיע לתחלתן וס"ת נגלל לאמצעיתו ונמצא דלעולם הוי ס"ת על גביהן דכולהו:

אין מוכרין ס"ת אפי' ישן ליקח בו חדש. בגמ' מספקא לן אהא דר"ג [אי] דוקא בדליתי אכתי לחדש אלא דבעי למעבדי מהני דמי ומשום פשיעותא אבל היכא דאיכא חדש בידו ללוקחו מעכשיו מדמיו של ישן אפשר דשרי כיון דס"ת אי אפשר לעלויי והרב אלפסי ז"ל מסתם לן סתומי דכל כי האי גוונא מנקט לחומרא עדיף:

ומיהו במידי דמצי לעילויי כגון ספרים ואינך אחריני עלויי בעי ואינו מוכר להחליפן בדוכתייהו ומוכח בגמ' דאי בעינן עילויא בספר תורה אסור לגלול ספר תורה זה במטפחות של ס"ת אחר:

וכתב הרשב"א ז"ל שאלו שמתנדבין ספר תורה ומניחים מטפחת בבהכ"נ מותר להשתמש בהן כל ספר וספר שעל דעת כולן הוקדשו אבל אלו שמניחין בביתם ואח"כ מקדישין כיון שעל דעת אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר אסור להניחו בס"ת אחר דהא בעינן עלויא וגרסי' בירושלמי ר' ירמיה אזל לגולכא חמתין יהבון מקושא גו ארונא אתא שאיל לר' אימי אמר ליה אני אומר לכך התנו עליו בתחלה ומכאן ראיה לאלה שמשימין עטרות ס"ת בראש הקורא בסיום התורה שהוא מותר שאני אומר לכך התנו עליו בתחלה ורבינו האי גאון ז"ל [כתב ומה] שאסר לשום עטרות בראשי חתנים התם הוא לפי שהחתנים באים לעטר עצמן בעטרות ספרים ואין אדם מתנה בעטרות שהן תשמישי קדושה שישתמש בהן הדיוט לכבוד עצמו אבל התם לכבוד קריאת התורה משתמשין ואני אומר דלכך התנו עליו מתחלה ע"כ:

אין מוכרים ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה. ות"ת מפני שהוא מביא לידי מעשה אשה נמי דלא תהו בראה לשבת יצרה:

ואע"פ שאינו צריך לו. שיש לו אחרים:

או בתו. לשפחות:

ל"ש אלא שמכרו והותירו מהן. שחייבין לקנות ג"כ (בדבר) [במותר דבר] זה מידי דבר עלוי:

אבל גבו. מן הקהל לצורך אחד מן הדברים השנויים במשנתנו וקנו ולא הוצרכו כל הדמים שגבו:
מותר. להוציא המותר בכל מה שירצו ובלבד שיוציאו אותן בצרכי צבור:
מאי דכסוסיא פרשא דמתא. בני העיר ששוכרין רוכב סוס שהוא מזומן להם לשלחו אל מושל העיר כשיצטרכו לו וה"ה שעושין בדמיו כל מה שרוצין:
בני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו להם צדקה נותנין. להוציא עצמן מחשד נותנין אותה לגבאי של אותה העיר:
וכשהן באים מביאין אותה עמהם. נוטלין אותה מידי אותו גבאי ומביאין אותה לעירם:
ומפרנסין בה עניי עירם. ע"י גבאי שלהם:
חבר עיר. חכם המתעסק בצרכי צבור האי הוא פירושא דחבר עיר הכא אע"ג דבפ"ב דר"ה [דף לד:] חבר עיר היינו צבור:
מתני' אין מוכרין בהכ"נ של רבים ליחיד וכו' אין מוכרין בהכ"נ אלא על תנאי וכו'. וא"ת וכיון דסבירא ליה לר"מ שאין מוכרין אפילו מרבים ליחיד וכל שכן להוציאה לחולין א"כ למה צריך תנאי והא בקדושתה קיימא כבר נשמר מזה רש"י שפי' דהיינו טעמא כדי שלא יראו המוכרין כמזלזלין בקדושתה וכאלו אינם חפצים בה א"נ מתני' מילי מילי קתני כשמוכרין אותה ממכר עולם צריך שלא יורידוהו מקדושתו לר"מ ואם מורידין אותו אין מוכרין אותו אלא על תנאי ובגמ' דייקינן ור"מ דאמר על תנאי מוכרין אותו לוקח היכי דייר ביה שהרי אם רצו להחזיר נמצא לוקח משתמש בו בינתים בשכר מעותיו והוי רבית:

דף ט.

חוץ מד' דברים וכו' בית המים. דהיינו בית הכביסה דבכל הני איכא זלזול לבית הכנסת:
ועוד אמר רבי יהודה בהכ"נ שחרב וכו'. אע"ג דר' יהודה בפלוגתא קמייתא מיקל טפי מדרבנן דרבנן סברי שצריך להתנות במכירת בהכ"נ שלא ישתמש בה בד' דברים ור' יהודה אמר דמוכרין אותה לשום חצר והלוקח כל מה שירצה יעשה אפי' הכי קאמר הכא ועוד משום דלמאי דס"ל לרבי יהודה גופיה שהלוקח כל מה שירצה יעשה אחמורי הוא דקא מחמיר במאי דקאמר דאין מוכרין אותה אלא לשום חצר ומש"ה קאמר ועוד מחמיר נמי חומרא אחריתא בבית הכנסת שחרב:
ואין מפשילין בו חבלים. גודלין והוא הדין לכל מלאכה אלא שהפשלת חבלים צריך מקום רחב ידים ובית הכנסת בית גדול הוא וראוי לכך:
קפנדריא. בגמ' מפרש:

מפני עגמת נפש. כדי שתהא עגמת נפש לרואיהם שיזכרו את ימי בניינו ואת שהיו רגילין להתאסף שם וישתדלו להחזירו לישובו:

גמ' מותר להשתין מים בתוך ד' אמות של תפלה. שאין צריך להרחיק ד' אמות ממקום שהתפלל וגרסינן עלה בגמרא המתפלל ישהה כדי הלוך ד"א וישתין כלומר דבציר מהכי אסור לפי שכל שיעור ד' אמות תפלתו סדורה לו בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה והמשתין ישהה כדי הלוך ד' אמות ויתפלל כלומר כדי שיהו נצוצות של מימי רגלים כלים בכסותו:

במה הארכת ימים. באיזו זכות:

ולא בטלתי מקדוש היום ביין. שהוא מצוה מן המובחר:

פעם אחת לא היה לי קדוש היום. ביין:

ומכרה כפה שעל ראשה. שהיה היין אצלם ביוקר:

ואין נאותין בהן. אין מתקשטין בהם:

בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות אין לפרש שיהא מותר לנהוג בהן קלות ראש בחרבנן מדמייתי לה בפיסקא דבהכ"נ שחרב דהא ליתא מעובדא דרבינא דלעיל דהוה ליה תלא דבי כנישתא בארעיה ולא שרו ליה למזרעה אלא במכירה דשבעה טובי העיר ורבינא בבבל הוה וכל שכן [שאין] ראוי להעמידן בישובן מדאמרינן ברפרם דספדיה לכלתיה משום דהוה ליה הספד של רבים דשרי בכל בתי כנסיות שבעולם ורפרם בבבל הוה ורבינא ורב אחא נמי כד אתא עלייהו זילחא דמיטרא אמרי משום דשמעתא בעיא צילותא כדאיתא בסמוך לפיכך פירש הרמב"ן ז"ל שעל תנאי הן עשויות היינו לענין שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל בהן עניים או להשכיבם שם מותר וה"ה לכל צרכי עניים לפי שעה וכדאמרינן בפרק ערבי פסחים [דף קא.] לאפוקי עניים דאכלו ושתו בבי כנישתא וכן חכמים מותרין ליהנות בהן והוא שהוצרכו להם כגון שהיה מקום דחוק לתלמידים אבל שלא בשעת הדחק אסור כדמוכח עובדא דרבינא ורב אדא בר אהבה וגרסינן בירושלמי רבי אמי מפקד לספריא אילו אתו לגביכון אינש מלוכלך באורייתא תהוון מקבלין ליה ולחמריה ולמאניה פי' מלוכלך משוח כלומר שיש לו קצת תורה וכדאמרי' בהגדה (ויקרא רבה ס"פ כב) גבי יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו אין בו כדי לכלוך פה כלומר לטבול בו קצת הפה ואע"פ שלכל הדברים הללו מועיל תנאי לבתי כנסיות שבבבל אין תנאי שלהם כלום לענין קלות ראש וחשבונות:

בהכ"נ שמחשבין בו חשבונות לסוף מלינין בו מת מצוה. שאין מספיקין לעשות צרכיו:

רבינא ורב אדא בר אהבה וכו' זלחא דמיטרא. זרם מים:

צילותא. דעת צלולה אע"ג דבתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות ה"מ בשעת הדחק וכאן לא היה דוחק כל כך ואע"ג דאמרינן חכמים ותלמידיהן מותרין משמע לי דהיינו בבהמ"ד ולפי שעומדין שם כל היום כדאמרינן מאי בי רבנן ביתא דרבנן אבל בהכ"נ לא:

אי נמי נשהי פורתא וניקום. שלא יהא נראה כנכנס בה לצרכו בלבד:

הספד של רבים. שהרבים עוסקים בו:

מחוי רב חסדא כגון הספידא דקאי ביה רב ששת. דמשום יקרא דידיה אתו כולי עלמא ורב ששת אמר כגון הספדא דקאי ביה רב חסדא וכל אחד היה אומר כן לכבוד חבירו:

ודאישתמש בתגא חלף. מי שנשתמש בכתר תורה דהיינו ת"ח:

חלף. אבד מן העולם:

זה המשתמש במי ששונה הלכות. אע"פ שאינו לומד תלמוד כיון שלומד הלכות דהיינו משנה:

דאמר עולא לשתמיש איניש במאן דתני ד'. פי' הרב אלפסי במי ששונה ד' סדרי משנה:

דף ט:

ולא לישתמש במאן דמתני ד'. היינו שגומר תלמוד ד' סדרים כלומר דבעל תלמוד עדיף מבעל משנה וריש לקיש לחומרא קאמר דאפילו מי ששונה הלכות דהיינו משניות מיקרי תנא ומילתא דעולא לאו ריש לקיש מייתי לה אלא תלמודא מייתי לה ואחרים פירשו דתני לעצמו ומתני לאחרים וריש לקיש קאמר דאפילו שונה לעצמו תנא מיקרי:

מבטלין ת"ת להוצאת המת. (לאו) דוקא להוצאה אבל לשאר צרכיו לא ואע"ג דאמרינן במס' מ"ק פרק (משקין) [ואלו מגלחין דף כז:] כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה אפי' הכי כיון שאינו מוטל עליו לקוברו אין מבטלין ת"ת לשאר צרכיו ויש מפרשים דמבטלין ת"ת דקאמר היינו רשות בעלמא ולא חובה דבמת מצוה בלחוד הוא דקאמר דמיחייב כדאיתא בפ' קמא דמכילתא אבל בשאר מתים רשות וכמו שכתבתי שם והיינו דאמר הכא אמרו עליו על ר' יהודה בר' אלעאי שהיה מבטל וכו' דאלמא רבנן אחריני לא מבטלי ולאו ראיה היא דמעשה שראו לר' יהודה ברבי אלעאי הביאו לראיה שמבטלין אבל לעולם האי מבטלין חובה הוא ובשיש עמו כל צרכיו דאמרי' אין מבטלין היינו לומר שאינו חייב לבטל והכי מוכח בירושל' במסכת כלאים:

מאבולא ועד בי סכרא. מפתח העיר עד לקבר:

נטילתה כנתינתה. נתינתה בס' רבוא דהא מסקינן דבמאן דקרי ותני עסקינן ונמצאת מיתתו נטילתה של תורה:

אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא. משמש ת"ח בתלמוד ואחרים פירשו מתני לאחרים ולמאן דלא קרי ולא תני כתבו מקצת הגאונים ז"ל דבעשרה סגי ליה:

אדמקיפנא אדרי אעול בהאי. בעוד שאקיף שורות הללו אקצר את דרכי ואכנס דרך הבית הזה ואמרינן עלה בגמ' א"ר אבהו אם היה שביל מעיקרו מותר וגרסינן תו התם הנכנס לבהכ"נ להתפלל מצוה לעשות קפנדריא שנאמר ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפונה להשתחוות יצא דרך שער נגב וגו' וכתבה הרב אלפסי ז"ל בפ' הרואה וטעמא דמלתא מפני שנראה כמחבבה:

ת"ר בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו'. ואם לקט שורפין במקומן מפני שאסורין בהנאה:

מתני' ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים. בר"ח ניסן היו צריכין לקנות קרבנות מאותן שקלים שתורמין מר"ח אדר ואילך לפי שצריך להקריב קרבן מתרומה חדשה ופשטינא לה בגמרא מדכתיב זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה אמרה תורה חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה ומחדשי יתירי דכתיבי בהאי קרא דרשינן דקרא הכי קאמר דיש ר"ח שאתה חייב להקריב בו קרבן מתרומה חדשה כל אותה שנה מר"ח ואילך וגמרינן בפ"ק דר"ה [דף ז.] דהאי חדש היינו חדש ניסן דכתיב הכא לחדשי השנה וכתיב התם ראשון הוא לכם לחדשי השנה מה להלן ניסן אף כאן ניסן ומש"ה קרינן בר"ח אדר כשחל להיות בשבת בפרשת שקלים וכדתנן התם בשקלים באחד באדר משמיעין על השקלים וכו' ובגמרא יהבינן טעמא למה מקדימין כל כך:

חל להיות ר"ח אדר בתוך השבת מקדימין לשעבר. מקדימין לקרות פרשת שקלים ביום שבת שעבר קודם ר"ח ומפסיקין לשבת אחרת שאין קורין בו פרשה כדי שיקראו פרשת זכור בשבת הסמוכה לפורים ומשום דבעינן למיקרי תמחה את זכר עמלק סמוך למחיית של המן שיצא ממנו:

בשניה זכור. לרב דקי"ל כותיה דאמרי' בגמרא פורים שחל להיות בערב שבת מקדימין שבת שלפניו לקרוא פרשת זכור האי בשניה זכור קאי בין אחל ר"ח אדר להיות בשבת ובין אחל להיות בתוך השבת ומיהו האי כגוניה והאי כגוניה דכשחל להיות בשבת האי שניה שניה ממש שקורין בה זכור ואי חל להיות בתוך השבת האי שניה היינו שניה להפסקה שהשבת הבאה אחר ההפסקה קורין זכור:

בשלישית פרה אדומה. כדי שיטהרו טמאי מתים עצמן לפני הפסח:

וברביעית החדש הזה לכם ראש חדשים. משום ר"ח ניסן והאי רביעית ושלישית על כרחין להפסקה היא ואחל להיות בתוך השבת קאי ומיהו ששי בשבת ליתיה בכלל חל

להיות בתוך השבת דאי לא תימא הכי היכי קאמר דבשלישית להפסקה פרה וברביעית החדש והא ע"כ כל שחל ר"ח אדר בע"ש יש שתי הפסקות וסימן לו ובי"ו כלומר דכשחל ר"ח אדר בו' מפסיקין בב' ובי"ו כדי לקרות פרשת פרה בשבת הסמוכה לר"ח ניסן ונמצא שאין קורין פרשת פרה בשלישית להפסקה אלא ברביעית ולא ברביעית פרשת החדש אלא בחמישית הלכך ע"כ ע"ש ליתיה בכלל חל להיות בתוך השבת כשם שא' בשבת אינו בכללו כמו שאכתוב בגמ' בס"ד וטעמא דמילתא דבתוך השבת משמע אמצע שבת שיש חול לפניו ולאחריו מה שאין כן בא' בשבת וששי בשבת:

בחמישית חוזרין לכסדרן. בגמ' מפרש לסדר מאי:

לכל מפסיקין וכו'. אף המועדות בכלל דמתני' הכי קתני לכל המועדות מפסיקין שמניחין פרשת היום וקורין בשל יו"ט וכן לראשי חדשים ולחנוכה ולפורים ולתעניות שגוזרים בשני ובחמישי ולמעמדות של יום שני ויום חמישי שהיו קורין בתורה במעשה בראשית כדאיתא בפ' בתרא דתעניות [דף כו.] מיהו הך הפסקה לאו בחדא גונא היא דבי"ט מפסיקין בפרשה בין בשבת בין בשני ובחמישי שאין קורין אותה פרשה שהיא באה על הסדר ואילו בר"ח ובחנוכה שיכולין לבא בשבת אינו כן שאין מבטלין הפרשה בשבת אלא שמפסיקין בהן להפטרות כלומר שאין מפטירין מענין הפרשה אלא מענין ר"ח או חנוכה כדרך שנוהגין בשבתות של פרשיות הללו שמפטירין בהן מעין כל פרשה ופרשה וכן בראשי חדשים וחנוכה כשחלו להיות בשבת קורין הפרשה שהיא באה על הסדר ואח"כ קורין פרשת ר"ח או פרשת חנוכה ומפטירין הפטרת חנוכה או ר"ח ונמצא שאין הפרשה הבאה על הסדר מתבטלת בשבת מחמתה אלא שההפטרה משתנית אבל בימות החול כלומר בשני או בחמישי אינו כן שאין קורין בתורה אותה פרשה שהיתה ראויה לקרות אלא קורין בענין חנוכה ופורים ור"ח וכן פורים לדידן בני ארביסר ותעניות שא"א שיבואו בשבת הפסקה שלהן היינו שאין קורין בשני ובחמישי בפרשה שהיתה ראויה לקרות אלא בפרשה שלהם והפסקה דמעמדות נמי בשני ובחמישי הוא כענין שאמרו ולא בשבת שאע"פ שהמעמדות היו כן בשבת אעפ"כ אי אפשר שתהא מחמתן הפסקה בשבת לפי שאין קורין פרשה מיוחדת דהיינו מעשה בראשית שהיו קורין בהן אלא בששת ימי השבוע כמו שמפורש בפרק בתרא דתעניות אבל בשבת לא היו קורין אלא בסדר היום כדרך שהצבור קורין הלכך לא משכחת לה הפסקה דפורים ותעניות ומעמדות אלא בשני ובחמישי ויום הכפורים דקתני אגב גררא דתעניות נקטיה אע"ג דבכלל רישא דמתניתין הוא דקתני לכל מפסיקין דהיינו לכל ימים טובים כמו שכתבתי והאי לכל מפסיקין דסיפא דומיא דמפסיקין דרישא הוא שכל אחד ענינו שמפסיקין

מאותו סדר שכבר התחילו לקרות אע"ג דבמפסיקין דרישא חוזרין לסדר כל השנה כולה דמכל מקום מפסיקין הן מסדר פרשיות שהתחילו לקרות:

גמ' מאי פרשת שקלים רב אמר צו את בני ישראל וגו'. ומקריא פרשת שקלים משום דכתיב בההיא פרשה זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה דדרשינן מיניה חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה ומיניה ילפינן שצריכין לשקול מחדש:

ושמואל אמר כי תשא. משום דשלש פעמים [תרומת ה'] כתוב בההיא פרשה וילפינן מינה שלש תרומות של אדנים ושל מזבח ושל בדק הבית:

ראש חדש אדר שחל להיות בשבת וכו' ר"ח טבת שחל להיות בשבת וכו'. בגמ' אמרי' דחדא מכלל חברתה איתמר:

דף י.

ואח' בשל חנוכה. דלעולם מקלע ר"ח טבת בחנוכה ומש"ה מוציאין שלש תורות ולא קרינן כולהו בחדא לפי שאין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד הצבור כדי שלא יתעכבו בינתים וליכא משום פגמו של ראשון כשמוציאין ס"ת אחר דליכא למיחש בהכי אלא בחד גברא אבל בתרי גברי לא כדאיתא ביומא [דף ע.] ובסוטה [דף מא.]:

ר"ח טבת וכו' קרו תלתא בר"ח וחד קרי בחנוכה וכן הלכה. משום דר"ח תדיר משוינן ליה עיקר:

וחד חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית כיור נחשת. כדי שידעו שמצות היום בפרשת שקלים:

כופלין אותה. וקי"ל כוותיה ובגמרא פליגי עליה:

חל להיות בכי תשא עצמה וכו' וחד חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית כיור נחושת. כדי שידעו דמצות היום בפרשת שקלים ולדידן השתא לא מתרמי פורים בואתה תצוה ולא בכי תשא אבל לדידהו הוה מתרמי:

רב אמר מקדימין. וקורין פ' שקלים בשבת שעברה:

ושמואל אמר מאחרין. וקורין פרשת שקלים למחר ובגמרא מפרש טעמייהו:

בשניה זכור. איתמר פורים שחל להיות בע"ש. מקדימין לקרות פרשת זכור בשבת שלפניו כי היכי דלא תקדום עשיה דהיינו פורים לזכירה דהיינו פרשת זכור:

ושמואל אמר מאחרין. מפרש טעמא בגמרא דכיון דאיכא מוקפין דעבדי בחמיסר עשיה וזכירה בהדי הדדי קא אתיין:

ואפילו בני ט"ו שחל פורים שלהם להיות בשבת מקדימין וקורין. כלומר פרשת זכור לשבת שעברה ולדידן לא מיקלע י"ד בשבת אלא ט"ו וא"ת והא תנן חל ר"ת אדר להיות

בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת אחרת וכן חל פורים בשבת הרי חל ר"ח אדר להיות באחד בשבת ונמצא שהוא בכלל חל להיות בתוך השבת דקתני עלה ומפסיקין לשבת אחרת אלמא לא חייש דתקדום זכירה לעשיה י"ל אמר לך רב דמאי בתוך השבת אמצע שבת שיש חול לפניו ולאחריו משא"כ באחד בשבת הלכך ליתיה בכלל חל להיות בתוך השבת:

ת"ר ר"ח אדר שחל להיות בשבת וכו' ואיזו היא שבת ראשונה. איזו היא לעולם שבת שקורין בה פרשה ראשונה אע"פ שר"ח אדר לא חל באותה שבת:

כל שחל ר"ח אדר להיות בתוכה ואפילו בע"ש. אבל כשחל בשבת קורין בו ביום כדקתני רישא בהדיא:

בשניה זכור. בשבת שניה של פרשיות קורין זכור:

ואיזו היא שבת שניה. שקורין בו זכור:

כל שחל פורים להיות בתוכה. ואפילו בע"ש לאו דוקא דאפילו חל פורים בשבת עצמו מקדימין שבת שלפניה וקורין זכור לרב דקי"ל כוותי' וכמ"ש למעלה אלא משום רישא דלא מתני ליה גבי פרשת שקלים אלא בע"ש דאילו בשבת קורין בשבת עצמה נקט ה"נ אפילו בע"ש ולאו דוקא:

בשלישית פרה אדומה. בשבת שלישית של פרשיות קורין פרה אדומה ומשכחת לה כשחל ר"ח ניסן באמצע שבת דהתם קורין פרשת פרה בשבת הסמוכה לפורים מאחריה אבל אם חל ר"ח ניסן להיות בשבת שקורין פרשת החדש בו ביום הויא לה פרשה שלישית שבת הסמוכה לר"ח ניסן ולא הסמוכה לפורים דכל היכא דר"ח ניסן בשבת איכא שלש שבתות מפורים לר"ח ניסן עם אותו שבת שחל בו ר"ח ניסן שקורין בו פרשת החדש ואי אפשר להפסיק בין פרשת פרה לפרשת החדש כמו שיתבאר לפנינו בס"ד ולפיכך מפסיקין בשבת של אחר פורים אבל כי מיקלע ר"ח ניסן באמצע שבת קורין פרשת פרה בשבת הסמוכה לפורים מאחריה ואם תאמר והלא כשחל ר"ח ניסן להיות באחד בשבת אי אפשר לקרות פרשת פרה בשבת שלאחר פורים לפי שחל ר"ח אדר בשבת ופורים בע"ש ואיכא שלש שבתות בין פורים לר"ח ניסן וסימן זט"ו כלומר כשחל ר"ח אדר להיות בשבת מפסיקין בט"ו ונמצא שאין קוראין בפרשת פרה בשבת הסמוכה לפורים יש לומר שאע"פ שאין קורין בשבת הסמוכה לפורים של פרזים קורין אותה מיהת בשבת הסמוכה לפורים של מוקפין שאותה שבת של הפסקה שהוא ט"ו באדר הרי הוא פורים למוקפין וקורין פרה בשבת שלאחריה:

לסדר מאי אמר רבי אמי לסדר פרשיות. רבי אמי סבירא ליה שאין קורין באותן ארבע שבתות בסדר היום כלל ומש"ה מפרש דחוזרין לכסדרן היינו לסדר פרשיות כלומר לסדר היום:

ור' ירמיה דאמר לסדר הפטרות. ס"ל דבאותן ארבע שבתות גופייהו קרינן סדר היום אלא שקורין ארבע פרשיות אלו עמהן אבל הפטרות ודאי מענין אותן פרשיות הן ולא מענין סדר היום:

ואח"כ חוזרין לסדר הפטרות. כלומר להפטיר מענין סדר היום וקיימא לן כרבי ירמיה:

ירושלמי רבי לוי אמר אין מפסיקין בין פרה להחדש. כלומר שלא יפסיק בין שלישית לרביעית:

שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני בניסן נשרפה הפרה. מפני שלא היו יכולים לשרוף את הפרה עד שהוקם המשכן ונמצאת פרה מאוחרת לר"ח ניסן אלא שהקדימוה מפני שהוא טהרתן של ישראל וכיון שכן אין ראוי להפסיק בין פרה להחדש כדי שלא תקדים כל כך מאחר שהיתה ראויה להיות מאוחרת:

נקוט האי סימנא בידך וכו'. לדידן לא מקלע לן ר"ח אדר אלא בזבד"ו כלומר או בשבת או בשני או ברביעי או בששי אבל לא מיקלע לעולם באג"ה כלומר יום א' ויום ג' ויום ה' משום יום הכפורים דלא ליקלע לא בערב שבת ולא במוצאי שבת ומשום יום ערבה דלא ליקלע בשבת וכל הני יומי דזבד"ו דמקלע לן אדר צריך לאפסוקי בפרשיות דכל חד וחד בגוניה:

כד מקלע בשבת מפסיק בט"ו באדר. שהוא יום שבת ואין קורין בו פרשה והסימן זט"ו:

כשר"ח אדר ביום ב' הפסקה יום ו' שהוא שבת. והסימן ב"ו:

כשראש חדש אדר ביום ד' הפסקה יום ד'. שהוא שבת והסימן ד"ד:

כשר"ח אדר ביום ו' איכא תרתי הפסקות ביום שני וביום ט"ז שהם ימי שבת והסימן וביו"ו:

גרסי' בגמ' עלה דמתני' דתנן מפסיקין לתעניות. כלומר כשחל תענית בשני ובחמישי מפסיקין פרשת היום ואין קורין בה אלא פרשת תענית קורין ופרכינן [דף ל:] בתענית למה לי הפסקה ליקרו בצפרא מעניינא דיומא ולמנחתא דתעניתא ופרקינא אמר רב ששת בריה דרב אידי מסייע ליה לרב הונא דאמר מצפרא כנופיא כלומר דמעייני למילי דמתא לתקונינהו ומש"ה לא אפשר למיקרי בתורה עד המנחה וא"ת לדידן דלית לן כנופיא וקורין תרי זימני בספר תורה בפרשת ויחל אמאי לא קרינן בצפרא מענינא דיומא

איכא למימר דכיון דקמאי תקון הפסקה בתענית ולא היו קורין בענינו של יום אנן נמי לא קרינא:

דף י:

מתני' בפסח קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים. בחומש ויקרא והיינו בפרשת שור או כשב:

בעצרת שבעה שבועות תספר לך. היינו פרשת כל הבכור הכתובה בראה אנכי ולפי שכבר קראו בפסח בפרשת מועדות שבת"כ קורין בעצרת בפרשת מועדות שבמשנה תורה:

ביו"ט הראשון של חג קורין בפרשת מועדות שת"כ. היינו פרשת שור או כשב הכתובה בויקרא לפי שכבר קראו בעצרת בפרשת מועדות שבמשנה תורה חוזרין עכשיו לקרות פרשת מועדות שבתורת כהנים:

ובשאר ימות החג קורין בקרבנות החג. הכתובים בסדר פינחס ומיהו איכא מילי בהך מתני' דלא נהיגנא להו השתא וכמו שיתבאר בגמ' בס"ד:

ומדאמרי' דבשאר ימות החג קורין בקרבנות החג משמע שלא היו מוציאין בשאר המועדות ספר שני לקרות בו פרשת הקרבנות וה"נ מוכח בגמ' דאמרינן ובשאר ימות הפסח מלקט וקורא מעניינות הפסח ואילו בקרבנות לא קאמר אבל אנו מלבד סדר פרשיות מוציאין ס"ת ב' לקרות בו בקרבנות היום כך הוא בסדר רב עמרם וסומכין על מה שאמרו בגמ' (דף לא:) שאמר לו הקב"ה לאברהם דבזמן שאין בית המקדש קיים יהיו ישראל קורין בסדר קרבנות ומעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ומוחל אני על כל עונותיהם ובשבת היינו טעמא דלא קרינן בקרבנות משום דבקרבן שבת אין בו לכפר ואינו בא אלא לרצון ואחרים אומרים דהיינו טעמא לפי שאין בקרבנו אלא שני פסוקין ואין קורין משלמעלה ולמטה הימנו לפי שאינו מדבר מענינו של יום [א"נ לפי שהמפטיר הוא מפטיר תמיד מעין הפרשה שהוא סדר אותה שבוע צריך שיקרא בסדר היום לא במוסף של יום] א"נ משום דביו"ט מפסיקין וקורין בענינו קוראין נמי בקרבנו שהרי כל קריאתו לחובת היום אבל בשבת שלא תקנו בקריאתו שתהא מענינו [של יום] אלא לקרות התורה על הסדר לא תקנו גם כן לקרות בקרבנו ור"ח קריאתו בחובת היום ולפיכך קורין בקרבנו דענינו וקרבנו חדא מילתא היא:

גמ' והאידנא נהוג עלמא למיקרי משך תורא וכו'. סימני פרשיות הן ביום הראשון משכו ביום שני שור או כשב ביום שלישי קדש לי כל בכור ברביעי אם כסף תלוה בחמישי פסל

לך בששי במדבר סיני בז' ויהי בשלח בח' כל הבכור וטעם סדר פרשיות הללו משום דבשני אית לן למיקרי שור או כשב משום דכתיב ביה וספרתם לכם ובשני מתחילין לספור את העומר ובשביעי אית לן למיקרי ויהי בשלח שבשביעי אמרו ישראל שירה על הים והשאר כולן נקראות כסדר כתיבתן בתורה וכתוב בהן מענינו של פסח:

וביו"ט האחרון מפטירין בוידבר דוד. לפי שהיה שירה ובשביעי של פסח אמרו שירה:

ולמחר עוד היום בנוב לעמוד. לפי שמפלתו של סנחריב היתה בפסח כדאיתא בפרק חלק (דף צה:):

בעצרת בחדש השלישי. לפי שבו ניתנה תורה:

ומפטירין במרכבה. לפי שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו:

ביו"ט שני שבעה שבועות. היינו פרשת כל הבכור הכתובה בסדר ראה אנכי. וכמו שכתבתי במשנתנו:

ומפטירין בחבקוק. משום דכתיב ביה אלוה מתימן יבא דהיינו במתן תורה:

בר"ה ביום א' וה' פקד את שרה ומפטירין בחנה. לפי ששתיהן נפקדו בר"ה כדאיתא פ"ק דר"ה (דף יא.):

וביום ב' ויהי אחר הדברים האלה. כדי להזכיר ענין עקידת יצחק ואילו שבשביל כך תוקעין בשופר של איל:

ומפטירין הבן יקיר לי אפרים. מפני שחובת היום להזכיר זכרונות וכתיב זכור אזכרנו:

ביוה"כ שחרית קורין אחרי מות. שמדבר בעבודת היום:

ומפטירין כי כה אמר רם ונשא. משום דכתיב ביה ענין תשובה ותענית וכתיב ולקדוש ה' מכובד ודרשינן זה יוה"כ:

ובמנחה קורין בעריות. לפי שנפשו של אדם מתאוה להן וצריך אדם לקדש את עצמו מהן:

בחג בשני ימים הראשונים קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים. אותה פרשה עצמה שקראו ביום הראשון חוזרין וקורין ביום שני:

ומפטירין ביום ראשון הנה יום בא לה'. משום דכתיב ביה לחוג את חג הסוכות:

וביום שני מפטיר ויקהלו אל המלך שלמה. לפי שאותה אסיפה היתה בחג:

גרסי' בסוכה (דף נה.) **אתקין אמימר בנהרדעא דמדלגי דלוגי**. שמפני ספק היום לדידן דאית לן תרי יומי צריך אחד מן הקורין לדלג למפרע לחזור ולקרוא מה שקרא אותו שהוא קודם לו כדמפרש רא"ף ואזיל דבג' שהוא חולו של מועד כהן קורא ביום השני לוי קורא ביום השלישי וישראל חוזר וקורא ביום השלישי רביעי קורא ביום השני וביום השלישי משום דספק הוא אם הוא יום שני או יום ג' ומיהו ביו"ט שני אע"ג דספק הוא

אם הוא ראשון או שני כיון שעושין אותו יו"ט אין מזלזלין בו לספוקי ביה ומש"ה לא קרינן ביה אלא קרבן יום ראשון בלבד דהיינו בט"ו יום וע"פ הסדר הזה קורין בכל יום ויום עד יום ז' ונמצא לפי פירוש זה של גאון אין קורין בכל יום ויום אלא בספקו של יום אבל רש"י ז"ל כתב בפרק ה' דסוכה שהראשון קורא ביום השני והשני ביום השלישי והשלישי ביום הרביעי והרביעי קורא ספקו של יום דהיינו ביום השני וביום השלישי:

דף יא.

יו"ט האחרון של חג. דהיינו שמיני חג עצרת:

קורין כל הבכור. יש נוסחאות בגמרא שכתוב בהן קורין מצות וחוקים וכל הבכור כלומר שמתחילין בפרשת עשר תעשר וקרי ליה מצות וחוקים לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה הנוהגות באותו זמן שהוא זמן האסיף שהוא עת שעניים צריכין לאסוף מאכל ביתם ויש באותה פרשה מצות מעשר שני ומצות נתון תתן ומצות פתוח תפתח והעבט תעביטנו והענקה מגורן ויקב לעבד עברי בשעת שלוחו שכל זה סימן לאזהרת צדקה ולפי נוסחא זו משמע שלעולם מתחיל מן עשר תעשר ואין אנו נוהגין כן אלא כשחל להיות בשבת [ואנו בשמיני חג העצרת לעולם מתחילין עשר תעשר בין בחול בין בשבת ובשאר המועדות בשמיני של פסח ובשני של עצרת מתחיל בחול כל הבכור ובשבת עשר תעשר]:

ומפטירין ויהי ככלות שלמה. לפי שכתוב בה ביום השמיני שלח את העם ויום שמיני של חג היה:

למחר קורין וזאת הברכה. לפי שהוא סוף כל המועדות חותמין בברכת משה רבינו שבירך את ישראל:

ומפטירין ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. לפי שהוא תפלה שהתפלל על כל ישראל:

נוסחא אחרינא ויהי אחרי מות. לפי שחתמנו בפטירתו של משה רבינו ע"ה מפטירין במה שצוה הקב"ה לאחר שנפטר ליהושע תלמידו:

מקרא קרינן ראה אתה אומר אלי. לפי שיש בו [רמז] לשבת [ורמז] לחולו של מועד דכתיב את חג המצות תשמור ילפינן מיניה איסור מלאכה בחולו של מועד בפרק אין דורשין:

אפטורי בניסן העצמות היבשות. שהן עצמות אותן שיצאו ממצרים קודם הקץ ומתו בדרך וחיו בימי יחזקאל:

בתשרי ביום בא גוג. דהיא אותה מלחמה דהנה יום בא דכתיב ולחוג את חג הסכות:

מתני' בחנוכה בנשיאים. דכתיב בפרשת נשא והיתה לחנוכת המזבח:
בפורים ויבא עמלק. לפי שהמן יצא מזרעו ואע"ג דלית ביה אלא ט' פסוקים וקי"ל דאין פוחתין מי' פסוקים בבהכ"נ היכא דמפסיק ענייננא שאני:
במעמדות. שהיו עומדין על הקרבן כדאמרינן בפ"ב דתעניות אפשר קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו ולפיכך תקנו מעמדות והיו בהם כהנים לוים וישראלים והיו קורין במעשה בראשית לפי שמעשה בראשי' מתקיים בזכות הקרבנות [וסדר קריאתן] בכל יום מפורש בפרק ב' דתעניות:
בתעניות ברכות וקללות. הכתובות באם בחוקותי כדי לכוף לבו של אדם ומיהו אין אנו נוהגין כן אלא קורין ויחל משה:
אין מפסיקין בקללות. בגמ' מפרש טעמא:
בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרן. שמתחילין הסדר בכל פעם:
ואין עולה להם מן החשבון. לקריאת הסדר בשבת הבאה שחרית שלעולם חוזרין לראש הסדר ובשבת במנחה קורין סדר שבת הבאה:
שנאמר וידבר משה את מועדי ה'. לא קאי אהא מילתא אלא אכל הני דאמרן לעיל בפסח קורין בעצרת קורין וכו'. גמ' שבת ראשונה נרות דזכריה שנייה נרות דשלמה. אע"ג דנרות דשלמה קדימי אפ"ה עדיפי לן נרות דזכריה משום דנבואות עתיד נינהו:
מאתמול קרינן ויאמר לו יהונתן מחר חדש. יום שבת שלפניו:
ר"ח אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי. ומיהו האידנא נהוג עלמא דלא מפטירין בחדשיכם ומועדיכם דהיינו חזון ישעיהו אלא בשבת שלפני ט"ב ור"ח אב שחל להיות בשבת אין משנין הפטרה אלא מפטירין שמעו דבר ה' לפי שאנו נוהגין על פי הפסיקתא ומתקנת הראשונים ז"ל להיות מפטירין קודם ט"ב תלתא דפורענות' היינו דברי ירמיהו שמעו דבר ה' וחזון ישעיהו ולאחר ט"ב שבע דנחמתא ותרתי דתיובתא:
דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס וגו'. ואלו היה מפסיק נראה שהוא קץ בתוכחתו:
לפי שאין אומרין ברכה על הפורענות ואלו היה מפסיק היה אותו שבא לקרות חייב לברך על הקללות ואע"ג דאמרינן (ברכות דף נד.) חייב אדם לברך על הרעה לא דמיא להההיא דההיא כעין הודאה הצדקת דין הוא אלא היכא עביד כשבא לקרות בקללות שלא לברך עליה:

כשהוא מתחיל בפסוק שלפניהם וכו'. לאו דוקא דהא אין מתחילין בפרשה בפחות מג' פסוקין ואין משיירין פחות מג' פסוקין ולא אמר אלא שלפניהם מתחיל לקרות ואחריהם ג"כ כשמסיים ומיהו ודאי ג' פסוקין בעינן:

הללו משה מפי עצמו אמרן ואע"פ שהסכים הקב"ה שיכתב בתורה לא חשיבי פורענות כולי האי וראוי לברך עליהם ומימרא דאביי בטעמיה דריש לקיש שייכא ותניא נמי כותיה דההיא מתני' דמתחיל בפסוק שלפניהם כוותיה אתיא:

שיהו קורין קללות שבת"כ קודם עצרת. דהיינו אם בחוקותי:

ושבמשנה תורה. היינו והיה כי תבא:

ובעצרת על פירות האילן. שהקב"ה דן פירות האילן בעצרת והאידנא חיישינן טפי שלא לסמוך קללות לעצרת ולר"ה ומשוו חד סדרא ביני ביני ומתנחי בה סימנא מנה ועצור קום ותקע כלומר קורין במדבר סיני שבה מנין ישראל קודם עצרת ואתם נצבים קודם ר"ה:

דף יא:

ושם קורין במנחה ובשני ובחמישי ובשבת הבאה. שמתחילין לקרוא בראש הסדר:

וכן הלכתא. והכי איפסיקא בגמ' הלכה כר' יהודה. ואע"ג דמילתיה דרבי יהודה היינו מלתיה דתנא דמתני' דקתני אין עולין להם מן החשבון משום דהוה אמינא דמתני' הכי קתני בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרן במקום שמסיים בשני שם מתחיל בחמישי ואין עולה להם לשבת הבאה מן המנין אלא חוזר וקורא מראש הסדר וזו מחלוקת שלישית ומשום הכי פסיק כמתניתין דמפרשן מלתא:

פותח ורואה. אותו פסוק שיש לו להתחיל ולקרות:

וגולל. ס"ת:

ומברך. ברכת התורה שלפני קריאתה וחוזר ופותח וקורא דברי ר"מ מפרשין טעמיה דר"מ בגמ' כדי שלא יאמרו ברכה כתובה בתורה:

ר' יהודה אומר פותח ורואה ומברך וקורא. וקי"ל הכי ומיהו כתב הרמב"ם ז"ל בפרק י"ג מהל' תפילה דבברכה אחרונה גולל ואח"כ מברך:

ירושלמי בפרק אין עומדין. זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון:

חוזר לקרות מתחילה ויברך. וא"ת ממקום שפסק ולא יהא צריך לברך א"כ הראשונים פסוקים הראשונים שקרא הראשון נתברכו לפניהם שברך זה לפני קריאתן ולא נתברכו לאחריהן שלא הספיק לברך והאחרונים פסוקים שקראן האחרון:

הלוחות. לוחות ובימות היו בב"ה שהיו משתמשין בהן להניח ספר תורה עליהם באקראי בעלמא ולא היו מיוחדין לכך ומשום הכי קאמר דאין בהם משום קדושה ואמרו

בירושלמי אין בהם משום קדושת ס"ת אבל משום קדושת בהכ"נ יש בהן וזה יותר נכון ממה שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק י' מהלכות תפלה וכבר השיגו הראב"ד ז"ל:

הגולל ס"ת יעמידנו על התפר. פרש"י ז"ל מפני שמתהדק יפה כשהתפירה בין שני העמודין אבל הרב אלפסי ז"ל כתב שאם יקרע יקרע בתפר:

הגולל ס"ת גוללו מבחוץ. למי שאוחז אותו קאמר שתהא הכתיבה כלפי הגולל ולא כלפי מי שאוחז ס"ת:

וכשהוא מהדקו. ושמי שאוחז ס"ת מהדק אותו אחר שנגלל כדי שיעמוד הכרך מהודק צריך שתהא הכתיבה כלפי המהדק ולא כלפי הגולל כללו של דבר הכתיבה ראויה שתעמוד כלפי אותו שעוסק בס"ת מפני כבוד התורה ואחרים פירשו שהיו נוהגים שהיה ס"ת נתון בתיק ומשום הכי קאמר שאם רצה לגוללו מצד זה לצד זה שגוללו מבחוץ כלומר שמוציאו מן התיק ואין גוללו מבפנים שמא יקרע וכשהוח מהדקו כלומר שמהדק הכרך אחר שנגלל נותן הספר בתיק ואח"כ מהדקו שם ואינו רשאי להדקו מבחוץ שאין זה כבודו:

עשרה שקראו בתורה גדול שבכולן גולל ס"ת. אע"פ שאין צריכין לקרות אלא ז' כיון שאין קורין בתורה בפחות מעשרה נקט עשרה ויש מי שכתב דמהא משמע שהגדול שבעשרה גולל אף על פי שלא קרא דחולקין כבוד לגדול ליטול שכר כנגד כולם:

וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים. אני נתתי להם חוקים והם לא טובים זה לזה לפיכך אני מביא עליהם משפטים לא יחיו בהם:

והאוחז ס"ת ערום. בלא מטפחת:

בלא אותה מצוה. אע"פ שגולל שוב אינו מקבל שכר:

תגלל המטפחת ולא תגלל ס"ת. כשכורכין ס"ת ראוי להעמיד ס"ת קיים וכורכין המטפחות בהקף ולא שיעמידו המטפחת ויקיפו ס"ת לכרוך המטפחת:

מצוותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו. קרא יתירא דריש דהא כתיבי כולהו פרשיות ובתרייהו כתיב וידבר משה את מועדי ה' לומר שהיה דורש הלכותיהן בזמנן:

סליקו להו בני העיר

הקורא את המגילה עומד ויושב יצא קראה אחד קראוה שנים יצאו. יצא ויצאו לאו דוקא דיעבד אלא אפילו לכתחלה נמי דהא בכולהו קתני לישנא דיעבד ועוד ראיה דקתני בברייתא [דף כא:] ובמגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין דמשמע לכתחלה:

לא יברך אין צריך לברך:

בשני ובחמישי וכו'. עזרא תקן שיהיו קורין וכו' והכא אשמעינן דג' הן כהן לוי וישראל:

ואין מוסיפין עליהן. שלא יקשה לצבור מפני שהן ימי מלאכה ובשבת במנחה נמי סמוך לחשיכה הוא שהרי כל היום היו רגילין לדרוש:

ואין מפטירין בנביא. מהאי טעמא גופא:

הפותח והחותם בתורה בגמרא מפרש ליה וכו'.:

והקשה רבינו תם ז"ל היכי תנן ואין מפטירין בנביא והא אמרינן בפרק במה במה מדליקין (דף כד.) רב אחדבוי בר אמי אמר רב יום טוב שחל להיות בשבת המפטיר בנביא במנחה אינו מזכיר של יום טוב שאלמלא שבת אין נביא במנחה ביום טוב יש לומר דכי קתני אין מפטירין היינו לומר שאין תקנה קבועה להפטיר בנביא במנחה בשבת כשם שהיא תקנה קבועה להפטיר בו בבקר והתם מיירי במקומות שנהגו להפטיר בנביא במנחה בשבת והכי קאמר דאפילו במקום שנהגו להפטיר בשבת במנחה לא נהגו כן ביום טוב ולפיכך אינו צריך להזכיר של יום טוב וכן כתב רב האי גאון שמנהגות חלוקות הן ועדיין יש בפרס ומדי הפטרות ידועות לשבת במנחה לכל השנה כולה ויש ששבשו אותה גירסה שבפרק במה מדליקין מדוחק קושיא זו והגיהו יום הכפורים שחל להיות בשבת ואין צורך וכבר כתבתי זה שם בסייעתא דשמיא:

גמ' תנא מה שאין כן בתורה. שאינו רשאי לישב:

מנין לרב שלא ישב ע"ג מטה וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי.

משמע דתלמיד יהא שוה לרב בעוד שלומדין:

ומקשו הכא והא אמרינן בפרק השוכר את הפועלים [דף פד:] דרבן גמליאל ורבי יהושע בן קרחה הוו יתבי אספסלי ורבי אלעזר ורבי שמעון הוו יתבי קמייהו אארעא ובפ"ק דסנהדרין (דף יז:) נמי אמרינן ביבנה היו ד' ושמעון התימני היה דן לפניהם בקרקע ואף בימי דוד אמרינן במ"ק (דף טז:) עירא היאירי הוה מתני להו לישראל על גבי כרים וכסתות ודוד לא קביל עליה אלא אארעא י"ל דכי היכי דמתרצי בגמרא רכות מעומד קשות מיושב ה"נ בשמועות קשות היו יושבים אספסלי שאם היו יושבין בקרקע עם תלמידיהם לא היו יכולין לעיין בהן היטב אי נמי כאן קודם שהגיעו לכלל סמיכה כאן לאחר שנסמכו דהתם ראוי לרב לחלוק להם כבוד:

דף יב.

קראה אחד קראוה שנים יצאו תנא מה שאין כן בתורה. שאינו קורא אלא אחד אע"ג דהאידנא קרי תרי דלעולם קרי שליחא דצבורא בהדי ההוא דקרי איכא למימר דתקון

הכי שלא לבייש מי שאינו יודע לקרות כדאמרינן במסכת בכורים [פ"ג מ"ז] לענין מקרא בכורים:

תנו רבנן בתורה אחד קורא ואחד מתרגם. דרכן היה לתרגם הפסוק בצבור לפי שהיו כולן מספרין בלשון ארמי והיו מתרגמין כדי שיבינו הכל ולפיכך בתורה שהיא עיקר קפדינן אפילו במתרגם שלא יתרגם אלא אחד אבל בנביא אקריאה קפדינן שלא יקרא אלא אחד אבל אתרגום לא קפדינן:

ובמגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין דכיון דחביבה להו יהבי דעתייהו. כלומר משתמעי תרוייהו כנ"ל דאי תרוייהו לא משתמעי חד מינייהו לא משתמעי דמערבב משום קלא דאידך אלא ודאי דתרוייהו משתמעי. ומדאמרי' הכא דמתרגמינן במגילה שמעינן מינה שיש תרגום בכתובים דאע"פ שלא אמרו יונתן בן עוזיאל כדמוכח בפ"ק בגמרא חכמים אחרים אמרוהו:

אמר אביי לא שנו אלא לאחריה. דההיא תליא במנהגא:

אבל לפניה חייב לברך. ולא תליא במנהגא:

ובריך מנ"ח סימן. על מקרא מגילה ושעשה נסים ושהחיינו ומדלא קאמר דבלילה מברך שלש וביום מברך שתים [כדאמרי' גבי נר חנוכה דיום אחד מברך ג' ובשאר יומי שתים] שמע מינה דאפילו ביום מברך מנ"ח וכן בדין דעיקר קריאתה ביממא הוא וכמו שכתבתי לעיל:

ברוך הרב את ריבנו. יש לתמוה ברכה זו למה פותחת בברוך שהרי היא סמוכה לברכה שלפניה דבשלמא ברכת התורה כשהיא פותחת בברוך התם היינו טעמא משום קודם תקנה שהיה הפותח מברך לפניה וחותם מברך לאחריה וכיון דבתרי גברי הוה לא ראו לעשותה כסמוכה לחברתה ובתר תקנה נמי דתקון לכל חד ברכה לפניה ולאחריה כיון שכבר נתקנה ברכה שלאחריה לא ראו לשנות מטבעה שלה שלא תהא פותחת בברוך אבל הכא אמאי דהא מגילה ודאי לא מפסקא כי היכי דלא מפסיק ק"ש בברכותיה דמשום הכי חשבינן ברכה אחרונה שלה סמוכה לחברתה ובמגילה נמי לימא הכי י"ל דהאי ברכה אחרונה לאו אקריאת מגילה אלא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הנס:

בשני ובחמישי וכו' הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה. משום דתנא ברכת מגילה תליא במנהג קתני דברכת התורה לא תליא במנהג אלא חייב הוא לברך ודוקא פותח וחותם בלבד הוא דמברכי אבל אמצעיים פטורין משום דקריאת התורה חשיבא חדא מצוה וכולהו הוו כחד גברא:

הני ג' כנגד מי. כנגד כהנים לוים וישראלים. הראויין לקרות בה:

אין פוחתין מעשרה פסוקים בבית הכנסת. ששה לשני קרואים וארבעה לאחד:
כנגד י' בטלנין שבבית הכנסת. פירש רש"י ז"ל להשכים ולהעריב וניזונין משל צבור:
בראשית נמי מאמר הוא. שאף שמים וארץ נבראו מעיקרן הלכך חשיב מאמר. וא"ת והא איכא פרשת עמלק דקרינן בפורים דאינה אלא תשעה פסוקים וכן במעמדות בראשית ויהי רקיע ויקוו המים שאינן אלא שמונה פסוקים י"ל דהתם שאני דסליק ענייא והיינו סדרו של יום ואינו בדין שיקראו במה שאינו סדר היום כדי להשלים י' פסוקים כדאמרי' לקמן המפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים ואקשינן והא איכא עולותיכם ספו על זבחיכם ופרקינן שאני התם דסליק ענייא והכי איתא בירושלמי:
ראשון שקרא ד' משובח. כיון שאין פוחתים מעשרה פסוקים בבהכ"נ ודאי שאחד מן הקוראין קורא ד' וקאמר רבא דכל אחד מן הקוראין שקרא ד' איכא למימר דשפיר עבד:
הקופות. שהיו תורמין בכל שנה ושנה מן השופרות שהיו נותנין בהן מחצית השקל לקרבנות צבור:
מלמד. שמסדיר פניהם כלפי מערב א"ר נתן מכאן שאמצעי משובח סבר לה כמ"ד התם במנחות (דף צח:) דנרות צפון ודרום היו עומדין ואמצעי הוי נר מערבי לפי שפונה כלפי קודש הקדשים שהוא במערב ושאר הנרות פונין כולן לצד נר מערבי והיינו דכתיב אל מול פני המנורה יאירו ונמצא שאמצעי משובח:
שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבהכ"נ. פירש רבינו משולם ברבי קלונימוס ז"ל יחיד קורא אותן שאין ש"צ קורא עמו ור"ת הקשה מאי איריא הני כל קריאות שבתורה כך הם שהיחיד קורא ואין ש"צ מסייע כדתנן קראוה שנים יצאו ואמר עלה מה שאין כן בתורה ומה שנהגו עכשיו שש"צ קורא בקול רם אפשר שהנהיגו כן כדי שלא לבייש מי שאינו בקי לקרות בדקדוק הקריאה כמו שאמרו במסכת בכורים [פ"ג מ"ג] נמנעו מלהביא בכורים התקינו שיהו מקרין את הכל אלא כמו שפרש"י ז"ל עיקר שאדם אחד קורא אותן פסוקים כולן ואין מפסיקין בהן ויהבינן טעמא בפרק הקומץ (דף ל.) משום דאשתני משאר תורה אי למ"ד יהושע כתבן אי למאן דאמר דעד שמונה פסוקים היה משה אומר ומוציא בפיו מה שהקב"ה היה אומר לו ואח"כ היה כותב ומתחילת אותם שמונה פסוקים עד סוף התורה לא היה משה מוציא מפיו כלום מתוך צערו אלא היה כותב וכיון דאשתנו משאר תורה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה עבדינן בהו היכרא שלא יקראם אלא אדם אחד והרמב"ם ז"ל כתב בפרק שלשה עשר מהלכות תפלה שמונה פסוקים שבסוף התורה מותר לקרותן בבהכ"נ בפחות מעשרה והראב"ד ז"ל כתב עליו מה שכתב זרות הוא מאוד והצבור היכן הלכו:

דף יב:

הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה [כו'] **גזירה משום הנכנסין וגזירה משום היוצאין**. שיאמרו יוצאין שאין מברכין בתורה לאחריה והם אינם יודעים שעתיד אחר לקרוא אחריו ונכנסים יאמרו שאין ברכה בתורה לפניה והם אינן יודעין שכבר קרא אחר לפניו ובירך:

מתני' בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם. פרש"י ז"ל שלא להטריח את הצבור בראשי חדשים אין בהם אסור מלאכה ומועד נמי מלאכת האבד מותרת בו:

זה הכלל כל שיש בו מוסף. לקמן מפרש דסימנא בעלמא הוא:

אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן. ומדברי רש"י ז"ל נראה דאכולהו הנך יומי קאי דכיון שאסורין במלאכה מוסיפין עליהן דליכא למיחש משום בטול מלאכה אבל אחרים מפרשים דנהי דאין פוחתין קאי אכולהו אבל מוסיפין עליהן אשבת בלחוד קאי אבל בשאר לא כדי שלא להשוותם לשבת שהוא עדיף מיניהו ובשבת דוקא דמוסיפין משום דליכא יומא דעדיף מיניה ויתיר ממנינא:

הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה. הא דמהדר ותני הכי במתני' גבי ר"ח ומועד והדר תני גבי שבת ויום טוב ויוה"כ היינו משום דס"ד אמינא דכי סגי בברכת פותח וחותם הנ"מ היכי דלא הוו אלא שלשה קורים אבל היכא דנפישי בעינן שיהו כולן מברכין לפניה ולאחריה קא משמע לן דלא:

גמ' פרשת ר"ח כיצד קורין אותה. כיצד נחלק אותה בין ד' קורין:

ליקרו תרי תלתא [תלתא] פשו [להו] תרי ואין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים שלא יאמרו היוצאים העתיד לקרות ישלים הפרשה ולא יקרא אלא שני פסוקים שאם לא בשביל כך למה לא סיים זה הפרשה:

ואין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים. גזירה משום הנכנסין שיהיו סבורין שזה התחיל לקרות בתחלת הפרשה:

ליקרו תרי מהך ותלתא מהך פשו להו תרי ואין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקין. הוא הדין דהוה מצי למימר דלא סגי בב' פסוקים שהרי הרביעי לא יוכל לקרות אלא שני פסוקים לבדם אלא משום פרכיה דלעיל פריך הכי ועוד דכיון דשלישי גופיה קשיא ליה סגיא ליה בהאי וכי תימא יתחילו לקרוא למעלה מפרשת צו או למטה מובראשי חדשיכם לאו קושיא היא שאין לנו לקרות אלא בסדרו של יום ופרשת צו סדרו של יום

הוא טהרי מקריבין תמידין בראשי חדשים ושבת נמי פעמים שהוא בא בר"ח ולפיכך ראויות פרשיות הללו לראשי חדשים מה שאין כן מה שלמעלה ולמטה מהם:

ושמואל אמר פוסק. בגמרא שיילינן מ"ט לא אמר דולג ומשני גזירה משום הנכנסין והיוצאין כלומר דאי שני דולג איכא למיחש ליוצאין בין שני לשלישי שיאמרו שהשלישי לא יקרא אלא שני פסוקים ואע"ג דרב גופיה חייש לנכנסין ויוצאין כדמוכח בגמרא הכא בהכי פליג עליה דשמואל דסבירא ליה לרב דכיון דלא אפשר מוטב לדלג ולא נפסוק פסוקא דלא פסקיה משה ושמואל סבירא ליה דפוסק עדיף:

הלכתא מאי א"ל דולג והלכתא אמצעי דולג. הרב אלפסי ז"ל והגאונים פירשו בפרשת ר"ח ואמצעי היינו שני והקשה עליו הרמב"ן ז"ל דאם כן מה הועילו בתקנתן והלא אותה חששא דנכנסין במקומה עומדת שהרואה אותו מתחיל בפסוק שלישי שבפרשה יאמר הראשון לא קרא אלא ב' פסוקים ואי לא חיישינן לנכנסין בדלא אפשר למה דולג יקראו השנים בפרשת צו והשלישי יקרא וביום השבת ופסוק אחד מפרשת ובראשי חדשיכם דמאי איכא משום דאין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים והא ההיא אינה אלא משום הנכנסין וכיון דאפילו בדלוג אכתי איכא להההיא חששא גופה למה ידלוג נקריה כדרכו ולא נחוש לנכנסין כיון דלא איפשר לפיכך פי' הוא ז"ל דפלוגתא דרב ושמואל אמעמדות קאי דתנן ביום הראשון בראשית ויהי רקיע כדאיתא בגמ' דהתם ליכא אלא תמניא פסוקי הלכך לא אפשר אלא בדולג או פוסק וכמו שכתבתי בחדושי אבל בר"ח קורא כדרכו ומנהגינו אינו כן שהרי אנו נוהגין בראשי חדשים שהשני דולג והרשב"א ז"ל תירץ להעמיד המנהג דמשום הכי פסקי' דדולג בראשי חדשים ולא אמרינן שיקראו כדרכן וכדכתיבנא משום [דכי אמרינן] דאמצעי דולג דהיינו שני ליכא למיחש אלא בחד נכנסים דהיינו אותן שיכנסו בתחילת קריאת השני ואילו היו קורין כדרכן ויקרא השלישי פרשת וביום השבת דהוו תרי פסוקי ופסוק אחד מובראשי חדשיכם איכא למיחש לתרי גווני נכנסין חד לנכנסין בשעה שהוא מתחיל לקרות אותו פסוק של ובראשי חדשיכם שהוא סבור שמשם התחיל לקרות שאם לא כן למה לא סיים בסוף פרשת וביום השבת ואיכא למיחש נמי לנכנסין בתחילת קריאת הרביעי דכד חזו ליה מתחיל בפסוק שני סברי דקמא לא קרא אלא פסוק אחד הלכך דולג עדיף ולי אין צורך לכך אלא רבנן גזור דלעולם אין מתחילין בפרשה ואין מסיימין בפרשה פחות מג' פסוקים והך תקנתא לא מעקרא לעולם הלכך אי אפשר שיקראו כדרכן בראשי חדשים דהיכי ליעבד כדאיתא בגמרא שאלו היו קורין כדרכן לא לנכנסין וליוצאין בלבד איכא למיחש אלא אפילו לעומדין שם מתחלה ועד סוף איכא למיחש לחורבה שיהיו סבורין לומר שמותר להתחיל בפרשה

בפחות מג' פסוקים וירגילו לעשות כן כשיזדמן להן ואיכא משום הנכנסין או אם ישייר בפרשה בפחות מג' פסוקים ורגילות לעשות כן בכל השנה ואיכא משום היוצאין ולפיכך לא רצו חכמים לעקור אחת משתי תקנות אלו לעולם אפילו אי לא אפשר שמא תאמר והא אכתי כי אמרינן נמי דולג איכא למיחש שהעומדים שם יהיו סבורין שמותר לדלג בעלמא ויבואו לעשות כן בפסוק שלישי שבפרשה ואיכא משום הנכנסין הא לא קשיא שאין הדילוג מצוי ולמה יבואו לדלג אדרבה מי שהוא בבהכ"נ מתחילה ועד סוף שואל למה הוא דולג כיון דאיכא פסוקי טובא ומפרשי ליה שלפי שאין מתחילין ואין משיירין בפרשה עושים כן ומתוך כך לא יבואו לדלוג בעלמא בכיוצא בזה כדי שלא יחשבו הנכנסין שהתחילו בפרשה בפחות מג' פסוקים ועוד שאין הדלוג מצוי ואינו נעשה אלא מדוחק וליכא למיחש ביה אבל אם היו קורין כדרכן העומדים בבהכ"נ אין רואין שינוי כלל ואינן סבורין דהכא שאני משום דלא אפשר אלא סוברין כדרכן הן קורין שמותר להתחיל ולסיים בפרשה פחות מג' פסוקים ומפני טעם זה שכתבתי אמרו סתם אמצעי דולג על השני ולא הוצרכו לפרש משום דמדינא הוה לן למימר אחרון דולג לפי שאין ראוי לדלוג אלא בשעת הצורך והיינו אחרון שאין הפסוקים מספיקין לו אבל הראשונים שהפסוקים מספיקין להם למה ידלגו ואפילו הכי לא אמרינן דאחרון דולג משום דאי הכי עבדינן משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים וכיון דמש"ה הוא ממילא נמי משמע דכשאמרו אמצעי דולג על השני משמע ולא על השלישי דאי עבדינן הכי עבדינן נמי אין משיירין פחות מג' פסוקים וכיון שכן למה נקדים לומר לג' שידלוג ידלוג אחרון הלכך ממילא משמע כשאמרו אמצעי דולג שעל השני אמרו:

בתשעה באב ובתענית צבור קורין שלשה זה הכלל כל יום שיש בו בטול מלאכה לעם. שהיום מותר במלאכה והעם מתבטלין באחורן בבהכ"נ:

כגון תענית צבור וט' באב. רוב תענית צבור מותר במלאכה חוץ משל גשמים בתעניות אמצעיות ואחרונות השנויות בפ"ק דתעניות ט' באב נמי מותר במלאכה אלא במקום שנהגו:

דף יג.

כגון ראשי חדשים וחולו של מועד. דרכן היה שלא לעשות מלאכה בר"ח ומסמיכין הדבר למקרא שכתוב אשר נסתרת שם ביום המעשה ותרגם יונתן ביומא דחולא וגבי ר"ח הוא דקאמר הכי כדכתיב מחר חודש מדקאמר ביום המעשה מכלל דר"ח לאו יום המעשה הוא חוש"מ נמי אין עושין מלאכה אלא בדבר האבד:

אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע. כשמרבה בתחנונים על עסקי צבור ובצבור דהויא ליה כסופא אם אינו נענה:
חזינא להו לאביי ורבא דמצלי אצלוויי. שמטין על צדיהן כדי שלא יראו כנופלין על על פניהם:
זה הכלל וכו'. גרסינן בגמרא [דף כג.] ת"ר ביו"ט מאחרין לבא וממהרין לצאת כלומר מאחרין לבא בבהכ"נ מפני שטרודין בצרכי היום שהרי מותר במלאכת אוכל נפש:
וממהרין לצאת. משום עונג יום טוב:
בשבת ממהרין לבא וממהרין לצאת. פי' ממהרין לבא שהרי אסור בעשיית מלאכ' וממהרין לצאת משום עונג שבת:
ביוה"כ ממהרין לבא ומאחרין לצאת. פי' ממהרין לבא שהרי אסור בעשיית מלאכה ומאחרין לצאת משום דנפיש סדורא דיומא שהיו רגילין לומר סדר עבודת היום כמו שאנו עושין וכדאמרינן ביומא פרק הוציאו לו (דף נו:) ההוא דנחית קמיה דרבא אמר וכו' יצא והניחו על כן שני שבהיכל כו' אמרו ליה שבקת רבנן וכו' ומרבין ג"כ בדברי שבח ותפלה מפני שהוא יום מחילה וכפרה:
הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה ואפי' קטן. פי' עולין להשלים קאמר ולא שיהו כולם קטנים ולא נשים דכיון דלאו בני חיובא נינהו לא מפקי לגמרי. ולפום עיקר דינא נמי שאינו מברך אלא הפותח והחותם אשה וקטן אין קורין ראשון ולא אחרון משום ברכה לפי שא"א לקורין האחרים שיצאו בברכתם ומיהו השתא דתקון רבנן שיברכו כולם אשה וקטן קורין אפי' ראשון ואחרון וכיון דקורין ודאי מברכין מידי דהוה אקטן דמפטיר בנביא ומברך ברכת הפטרה:
איבעיא להו מפטיר מהו שיעלה למנין רב הונא ורב ירמיה בר אבא חד אמר עולה וחד אמר אינו עולה. מפרשינן טעמייהו בגמרא מאן דאמר עולה דהא קא קרי ומ"ד אינו עולה כדעולא דאמר עולא מפני מה אמרו מפטיר קורא בתורה תחלה מפני כבוד התורה להראות שהיא עיקר וכיון שהוא צריך לקרות בתורה מפני שרוצה לקרות בנביאים אין ראוי שתעלה קריאתו בתורה למניין שבעה ובעיין לא אפשיטא אבל הרב אלפסי ז"ל כתב והלכתא עולה דהא אמרינן בפרק בני העיר (דף ל.) ר"ח אדר שחל בואתה תצוה אמר אביי קרו שיתא מואתה תצוה עד ועשית כיור נחושת וחד קורא מכי תשא עד ועשית פירוש שאם יקראו ששה מואתה תצוה עד כי תשא יחשבו השומעין שסדר היום הוא שמשלים שם בכל שנה ושנה ואין כאן סימן לפרשת שקלים אלא מיהו חזינא לרב נטרונאי גאון ז"ל דאמר משמיה דרבנן סבוראי וכו' וכמו שכתוב בהלכות וראיית הרב

אלפסי אינה ברורה דהא אפשר לדחותה דבר ממפטיר הוא דקאמר ויש מי שכתב דליכא למימר דמספקא לנקוט לחומרא לומר שאינו עולה דהא חומרא דאתי לידי קולא הוא דהא בכולי יומי לבד משבת אין פוחתין ואין מוסיפין בקורין וזה ע"פ הפי' שכתבתי למעלה ואי דינא היא דעולה ואמרי' דאינו עולה נמצא שמוסיפין שלא כדין ומש"ה עדיף לאפוקי נפשיה מספקא למפסק בקדישא ובכה"ג ליכא ספיקא דאינו עולה כמו שכתב רב נטרונאי ז"ל ואין צורך לכל זה דכיון דספיקא דרבנן היא נקיטינן לקולא:

וכתב הרשב"א ז"ל דאפילו נימא דאינו עולה יכול מפטיר לסיים את הפרשה שלא תאמר כיון שאינו עולה צריכין השבעה לסיים כל הפרשה והמפטיר יחזור ויכפול קצת ממה שקרא שאם לא יקראו השבעה כל הפרשה נמצא שהוא כאלו לא קרא אלא מחצית הפרשה שהרי המפטיר קריאתו אינו עולה דליתא דמכל מקום הרי נקראת הפרשה על ידי כולן והביא ראיה לזה מן הגמרא ומה שאין אנו נוהגין כן היינו מפני שאנו מפסיקין בקדיש בין קריאת השבעה לקריאת המפטיר ואינו בדין שיפסיקו בקדיש באמצע הסדר ומ"מ נפקא מינה לשבת ור"ח שמוציאין שני ספרי תורה שהשבעה קורין בפרשת היום והמפטיר יכול לקרות פרשת החדש ואפילו למאן דאמר אינו עולה והראיה שהביא ז"ל אינה ברורה בעיני וכמו שכתבתי בחדושי אבל מכל מקום הדין דין אמת משום דנקטינן דעולה למנין שבעה וכדכתיבנא:

תניא המפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקין כנגד ז' שקראו בתורה. פירוש כנגד ז' שמברכין וקורין בתורה והיינו שבעה וחיובייהו בכ"א פסוקים לפי שאין אחד קורא פחות מג' פסוקים:

ואי סליק ענייא. שנגמר ענין הפרשה:

ואי איכא תורגמן אפילו לא קרא אלא עשרה פסוקים שפיר דמי. משום דבהדי תרגום הוו עשרין ופסוק אחרון שחוזר וכופל אשורית קרי עשרים ואחד (אבל במקום שיש תורגמן פוסק כל שקרא עשרה):

ירושלמי משה תקן להם לישראל וכו' שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וקרא יתירא הוא הוא דהא לעיל מיניה כתיב כולהו מועדות ולהכי דריש ליה:

עזרא תקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה שלשה בשני ובחמישי ובמנחה בשבת. אמרינן בפרק מרובה (דף פב.) דנביאין שביניהן תקנו להן לישראל כך במדבר ודרשינן הכי מדכתיב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים אלא דאינהו לא תקון אלא חד קורא בלחוד ואתא עזרא ותקון תלתא:

מתני' אין פורסין על שמע. פרש"י ז"ל כגון שהיו כאן עשרה בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר מפני קדושה שבה ולשון פורס חוצה כלומר שהוא אומר מחצית הברכות כדאמרינן [שקלים רפ"ג] בפרוס הפסח דהיינו ט"ו יום שהם מחצית משלשים שהתחילה חובתו של פסח לענין (פסחים דף ו.) מפרש ויוצא בשיירא ואמרינן נמי [שם] שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום והכא נמי תנן פורסין מפני שהוא אומר קצת מברכת קריאת שמע דהיינו ברכה ראשונה בלבד ולאחר שסיים אותה ברכה מתחיל לתפלה מעומד לפי שיש בה קדושה והא דאיפסיק להו בתרתי אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה משום דאמרינן בירושלמי אין פורסין על שמע בפחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להם גומר עד כאן. ולהכי פסיק להו בתרתי לאשמועינן שאע"פ שאמרו ברכה ראשונה בעשרה והלכו מקצתן אין עוברין לפני התיבה דהיינו להתפלל תפלה מעומד בפחות מעשרה ולא תימא אינו אלא גמר וכיון שהתחילו בעשרה גומרין קמ"ל דלא וכן הוא בירושלמי אמרו שם מכיון דתנינן אין פורסין על שמע בפחות מעשרה מי לא תנינן אין עוברין לפני התיבה ומשני לכן צריכה להדא דתנינן אין פורסין על שמע פחות מעשרה התחילו והלכו מקצתם גומר אין עוברין לפני התיבה וכו' התחילו בעשרה והלכו מקצתם גומר ולישנא דאין עוברין לפני התיבה היינו מפני שדרכן היה שלא לעבור ש"צ לפני התיבה עד שמגיעין לתפלה ובשם רש"י ז"ל אמרו תלמידיו שאפילו בשביל אחד פורסין על שמע אע"פ שכל השאר כבר שמעו קדיש וברכו וקדושה ואפי' קרא הוא עצמו את שמע אפ"ה יכול לחזור ולפרוס על שמע כדי שיאמר קדיש וברכו וקדושה וכן כתוב במס' סופרים ובמקום שיש תשעה או עשרה ששמעו בין קדיש בין ברכו ולאחר תפלה חוזר האחד בפני אלו ואומר קדיש או ברכו וענו אלו אחריו יצא ידי חובתו אבל ר"ת ז"ל לא היה נוהג כן עד שיהיו שם ששה שלא שמעו קדיש וברכו והביא ראיה ממה שאמרו במסכת סופרים ואין אומרים קדיש וברכו בפחות מעשרה רבותינו שבמערב אומרים אותן בז' ונותנין טעם לדבריהם בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' כמנין התיבות וי"א בששי שברכו ששי הוא ע"כ. ופירש הוא ז"ל הני שבעה וששה שלא שמעו קדיש וברכו דאילו שבעה בין כולם יחלוק עם משנתינו ומיהו אם נפרש כדברי רבינו תם ז"ל יקשה מה שאמרו שם אפילו יחיד בתוך תשעה או עשרה שחזר ואמר בפני אלו קדיש או ברכו וענו אלו אחריו קדיש או ברכו יצא כמו שכתבנו למעלה ועל זה היה נראה למקצת רבותינו הצרפתים ז"ל דאפי' אין בין כולם אלא שבעה או ששה בלבד פורסין על שמע לדברי מסכת סופרים וחולק

על תלמוד שלנו בזה וכמו שהתחיל אינו אומר קדיש וברכו בפחות מעשרה דאלמא משמע דרבותינו שבמערב חולקין בזה שאין מצריכין בין כולם אלא שבעה או ששה ועוד הביא בספר הישר אגדה אין אומרים ברכו אא"כ יש שם חמשה בני אדם שלא שמעו שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו כל זה לפי שיטת רש"י ז"ל דאין פורסין על שמע:

דף יג:

אבל הגאונים ז"ל פירשו דאין פורסין על שמע אין מתחילין והכי קאמר אין מתחילין בברכות של ק"ש שיברך האחד ויצאו האחרים בברכתו אלא בעשרה מה שאין כן בשאר ברכות כגון קידוש והבדלה וכיוצא בהן שהיחיד אומרם וחבירו יחידי שומען גם כן ויוצא בין בעונה אמן בין בלא עונה אמן דהא קי"ל דשומע כעונה חוץ מברכת הנהנין דמי שנהנה ראוי שיברך כל אחד אבל היכא דמברך גופיה מיחייב ואיכא קביעותא דדמו כולהו כחד גופא ולבד מברכת המזון דאחמירו בה רבנן מפני שהיא באה על הנאה שנהנה ולפיכך החמירו שיברך אותה כל אחד לעצמו ואסמכו למילתייהו מדכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך אא"כ איכא זימון של שלשה ביניהו דחשיבי צירוף ואיכא שבח וקלוס יותר כשמצטרפין ואסמכו למילתייהו מדכתיב גדלו לה' אתי ולפי שברכת המזון לאחריה מן התורה חשיבא משלפניה ומשום הכי בלפניה סגי בלי קביעות [זימון] ובלאחריה בעינן קביעות וחבורת זימון ואף כאן ראו חכמים בברכות ק"ש שלא יהא אחד מברך ואחד יוצא אלא בצירוף עשרה מפני דבר שבקדושה שבהם דהיינו בשפה ברורה וכו' ואף בברכות ק"ש דערבית אין פורסין בה בפחות מעשרה להוציא אחר ידי חובתו ואע"ג דלית בה קדושה ולא פלוג רבנן בתקנתייהו ומיהו משמע דכי היכי דאמרינן התם בברכות לענין ברהמ"ז שאם היה אחד מהן סופר ואחד בור דסופר מברך ובור יוצא ה"נ אמרינן בברכות ק"ש בר מדבר שבקדושה דאית בהו [שכל אחד צריך לענות] ותמהני על פי' זה דאי הכי משמע דבתפלה כל היכא דאיכא עשרה ש"צ מוציא את הבקי ידי חובתו ואלו בסוף ר"ה משמע דבתפלה כל היכא דאיכא עשרה אין ש"צ מוציא הבקיאים ידי חובתן:

ושמעי' ממתני' שאין היחיד אומר קדושה של יוצר אבל סדר קדושה של ובא לציון אומר דהא קראי בעלמא הוא דקא מסדר:

ואין נושאין את כפיהם פחות מי'. דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וכתיב כה תברכו את בני ישראל אמור להם ובני ישראל עשרה משמע כדילפינן בגמרא לענין

דבר שבקדושה מדכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל ואע"ג דההוא יליף מדכתיב הבדלו מתוך העדה הזאת דאתיא תוך תוך דבר הלמד בגזירה שוה חוזר ומלמד בגזירה שוה ומיהו הני מילי כולהו אסמכתא דרבנן נינהו דסדר תפלה גופה דרבנן:

ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא בפחות מעשרה. דתקנתא דרבנן הוא ולא תקון אלא בצבור:

ואין עושין מעמד ומושב בפחות מעשרה. דרכן היה בשובן מבית הקברות לעשות מעמד ומושב לאבלים ואין עושין בפחות מעשרה ובגמרא מפרש טעמייהו בהדי אידך דמתני':

והקרקעות תשעה וכהן. מקדיש קרקע לבדק הבית ובא לפדותו בעינן שיהיו עשרה בני אדם בשומתו ואחד מהן כהן ובגמ' יליף והיינו בקרקע דלאו שדה אחוזה דאלו בשדה אחוזה כבר פי' הכתוב פדיונו זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף:

ואדם כיוצא בהן. מפרשינן ליה בגמ' באומר דמי עלי דאלו באומר ערכי עלי הרי ערכו מפורש וקצוב בתורה אלא באומר דמי עלי שחייב לתת כדי דמיו להקדש ושמין אותו כעבד הנמכר בשוק ועבד אתקש לקרקע ומיהו עבד גופיה אמרי' בירושלמי דלא שמינן ליה בעשרה משום דאוושא מילתא ושמא ישמעו ויברחו ואע"ג דמדאורייתא בעינן עשרה מדאורייתא נמי [בדיעבד] בכל דהו סגי כשמואל דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל כדאיתא התם בערכין [דף כט.] כיון דדיעבד הוי פדוי בכל ענין עבוד רבנן [תקנתא] להקדש כדי שלא יפסיד הכל:

גמ' מנא הני מילי וכו'. וכל דבר שבקדושה לא יהיה פחות מעשרה. ילפינן האי ונקדשתי בתוך מדכתיב הבדלו מתוך העדה והתם הוו עשרה שהרי מרגלים היו שנים עשר איש [איש] למטה טול מהם יהושע וכלב נשתיירו עשרה וגמרי' תוך תוך מה להלן עשרה אף כאן עשרה הכי איתא בגמרא והאי טעמא סגי לאין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה משום קדושה דאית בהו ולאין נושאין את כפיהם מטעמא דכתיבנא במתניתין ולא אצטריכו בגמרא לפרושי:

ואין עושין מעמד ומושב. משום דבבציר מעשרה לאו אורח ארעא למימר עמדו יקרים עמדו שבו יקרים שבו:

ברכת חתנים בי' וחתנים מן המנין. היינו שבע ברכות כמו שהן מסודרות בפ"ק דכתובות (דף ח.):

ברכת אבלים בעשרה ואין אבלים מן המנין. לפי שיש בה דברים כלפי אבלים ואינו בדין שיהו אבלים מן המנין ובפרק קמא דכתובות [שם ע"ב] איתא להא דרבי יצחק ופרישנא לה בברכת רחבה כדאיתא התם:

ירושלמי אין פורסין על שמע בפחות מעשרה התחילו בי' והלכו להן מקצתן גומר מסתברא דדוקא בנשתיירו רובן וכבר פירשתי זה למעלה:

מתני' הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים ולא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד. דרכן היה שהתורגמן היה מתרגם כל פסוק ופסוק כדי שיבינוהו לפי שכולן היו בקיאין בלשון תרגום וקאמר שלא ימתין המתרגם עד שיקרא שנים או שלשה פסוקים אלא כל אחד ואחד מתרגם בפני עצמו קודם שיקרא האחר לפי שהתורה צריך שיבינוה יפה:

ובנביא שלשה. רשאין רשאין לקרות שלשה פסוקים ולתרגם אותן ביחד:

דף יד.

ואם היו שלשתן שלש פרשיות. לאו דוקא ג' פרשיות אלא ג' ענינים חלוקים:

קורין אחד אחד. שמתרגם כל אחד בפני עצמו עד שלא יקרא חבירו דכיון דענינים חלוקין הם אינו רשאי לערבן:

מדלגין בנביא. שהמפטיר בנביא אינו חייב לקרות כסדר הכתוב בו אלא רשאי לדלג בו מפרשה לפרשה:

ועד כמה מדלג. כלומר בנביא:

בכדי שלא יפסיק התורגמן. קודם שיגלול ויגיע לאותה פרשה שרוצה לקרות:

גמ' הני שלשה כנגד מי וכו' ואם היו של ג' פרשיות קורין אחד אחד. כלומר ומתרגם כל אחד עד שלא יקרא חבירו:

כגון אחרי מות ואך בעשור. דכלהו משתעי בקרבן יוה"כ וקורא אותן כהן גדול כדאיתא ביומא (דף סח:):

ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו דה"ל למפרע ואין קורין למפרע:

גרסי' בפרק בא לו כהן גדול. במסכת יומא (דף סח:) גבי קריאת כ"ג שקורא בתורה ביוה"כ פרשת אחרי מות וגולל ס"ת ומניחו בחיקו ואומר יותר ממה שקריתי בפניכם כתוב כאן לפי שצריך לקרות על פה כדמפרש ואזיל [דף ע.] אומר כן שלא יראה ס"ת חסר:

ובעשור שבחומש הפקודים. פרשת בעשור לחדש הכתובה בספר במדבר סיני:

אין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד הצבור. שיהיו צריכין להמתין עד שיגלל:

משום פגמו של ראשון. שיהא נראה שהוא פסול:

כגון ר"ח טבת שחל להיות בשבת. שמוציאין שלש תורות באחת קורין בסדר היום ובאחת בר"ח ובאחת בחנוכה:

ירושל' רבי שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא חמא בר נש דקאי ומתרגם סמוך לעמודא. סמוך על עמוד בעוד שמתרגם:

כך אנו צריכין לנהוג בה באימה. ומשום הכי אסור לסמוך בשעה שמתרגם שעומד בגסות:

חמא חזנא קאי ומתרגם ולא הוה בר נש קאי ומתרגם. (ודעתו) שהחזן עצמו היה מתרגם:

כשם שניתנה תורה על ידי סרסור. כדמפרש ואזיל:

על ר' יהודה בן פזי ועבדיה שאלה. אומרה בדרך שאלה ותשובה ופשיט לה מדכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההיא שהקב"ה היה אומר למשה ומשה מתרגם ומפרש לעם:

חמא חד ספר מושיט תרגומא מגו ספרא. שהיה התרגום כתוב בספר והיה המתרגם קורא התרגום באותו ספר:

אמר ליה אסור לך דברים שנאמרו בפה בפה ושנאמרו בכתב בכתב. התם בפרק הניזקין [דף ס.] ילפינן לה מדכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת (כל) ישראל דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרן בכתב ודכוותיה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה אלא כל אחד באותו ענין שנאמרו ניתנו וטעמא דמילתא משום דדברים שבכתב איכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסרות ויתרות וקרי ולא כתיב ודכוותייהו ואי אמרת להו על פה בצרי להו וכן דברים שבעל פה הם פירוש לדברים שבכתב וכשאין נאמרים אלא בעל פה א"א לעמוד עליהן אלא מפי מלמד שיפרש לו הפירוש יפה ואלו היה נכתב איפשר שיסתפק בו שלא יבין הלשון ומיהו ה"מ לדידהו אבל האידנא שרי למכתב תורה שבעל פה מפני שהשכחה מצויה וכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך:

תוספתא בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב אפילו ז' פעמים. פי' בשאין שם יודע לקרות אלא הוא ומיהו יש שם עשרה דאי לא אין קורין בתורה בפחות מעשרה והא דקאמר בכל זימנא ויושב היינו לדידהו שלא היו מברכין בתורה אלא ראשון לפניה ואחרון לאחריה הלכך אם לא היה חוזר ויושב במקומו בכל פעם לא יהא ניכר שיהא כקורא אחד אבל בתר דתקון שיהא כל אחד מברך לפניה ולאחריה אינו צריך לישב דהא איכא היכירא:

קטן מתרגם על ידי גדול. שהגדול קורא וקטן מתרגם אבל אינו כבוד לצבור שהגדול יתרגם על ידי קטן שהקטן יקרא והגדול מתרגם:

שנא' ואהרן אחיך יהיה נביאך. ומתרגמינן יהיה מתורגמנך והוא קטן לגבי משה:

ראש הכנסת. מנהיג הצבור בבהכ"נ:

או חזן הכנסת. ש"צ:

לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבז לו. דרכן היה שהחזן הכנסת היה מודיע לצבור מי יקרא היום וש"צ נותן רשות לקוראים ומש"ה הם עצמם לא יקראו אלא ברשות אחרים שאין ראוי לאדם שיטול חלק לעצמו:

חזן הכנסת העומד לקרוא אחד עומד ומחזן עליו עד שיקרא. מפני מראית העין שלא יראה כאלו אין כאן ש"צ:

פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש. מקום שמניחין בו התיבה בבהכ"נ דהיינו הארון שהספרי תורה נתונים בתוכו נקרא מקום הקדש והעם יושבין ופניהם כנגדו והזקנים דהיינו חכמים יושבין כנגד העם ונראין העם כיושבין לפניהם ונמצא אחוריהם של זקנים כלפי הקדש ופניהם של זקנים כלפי העם:

וכשמניחין את התיבה. כשמוציאין את התיבה ומניחין אותו ברחוב פניהם של זקנים שהם יושבין שם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש ונמצא כל העם פניהם כלפי הקדש:

שנאמר ותקהל העדה אל פני אהל מועד. ומשה מדבר עמהם [משם] ומסתכל כנגדם ונמצא פניו כלפי העם ואחוריו כלפי הקדש:

גרסי' בפ' הניזקין (דף נט:) **וכו' לפתוח ראשון**. בכל דבר כבוד בין בתורה בין בישיבה ידבר ראשון ולברך ראשון בסעודה:

וליטול מנה יפה ראשון. בכל שעה שבא כהן גדול להקריב מקריב ובשעת חלוקה נוטל החצי דהכי קי"ל מדכתיב (ויקרא כ"ד:ט') והיתה לאהרן ולבניו חציה לאהרן [שהוא כ"ג] וחציה לבניו וכן לדורות ואותה חציה שיטול הרשות בידו לברור מה שירצה וליטול היפה ורש"י ז"ל פירש אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר לאחר שחלקו בשוה יאמר לו ברור וטול איזה מהם שתרצה ואע"ג דקרא דוקדשתו גבי כהן גדול כתיב מיניה ילפינן דכהן הדיוט נמי ראוי שיהא מקודש מישראל:

דף יד:

נקיטינן אין שם כהן נתפרדה חבילה. כתב רש"י ז"ל נפסק הקשר אבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת ואינו קורא כלל כך אמר מורי הזקן ומורי רבי יצחק בר' יהודה וכן סדר רב עמרם אבל לתלמיד מורי רבי יצחק שמעתי משמו בע"א שאין סדר להקדים לוי וישראל ומי שירצה יקדים עד כאן ולהאי פירושא בתרא איכא למידק מדאמרינן בפרק האשה שנתארמלה [דף כה:] מוחזקני בזה שהוא כהן שקרא אחריו לוי ואם איתא

דכי אין שם כהן לוי יכול לקרות היאך ידע שהוא כהן מפני שקרא אחריו לוי דילמא ישראל הוה תירצו בזה שאותו לוי היה חשוב יותר מן הראשון ואם לא היה הראשון כהן לא היה קורא אחריו ופשטא דמילתא לא משמע הכי לפיכך נראה שאין לוי קורא אחר ישראל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מהל' תפלה ואף ראשון ג"כ איכא למימר דאינו קורא משום דאתי למימר דכהן הוא דזמנין דידעי ביה הנך דחזו ליה דלא ישראל הוא הלכך כי קרי קמא אמרינן כהן הוא:

אם אין שם לוי כהן קורא. שני פעמים:

כהן אחר כהן לא יקרא. משום פגם ראשון אוקמוה בפרק הנזקין בדמוחזק לן באבוה דהאי שני דכהן הוא הלכך ליכא למיחש אלא לפסולו של ראשון שיאמרו שמפני שנמצא הראשון פסול שהוא בן גרושה או בן חלוצה ונמצאת קריאתו בטלה קרא זה השני אבל לפסול אחרון ליכא למיחש דאי שני פסול היכי קרי במקום לוי אבל לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם ואפי' בדמוחזק לן באבוה דלוי הוא דאמרי' שמא איפסיל ראשון דנסיב אבוה ממזרת או נתינה ולפיכך העלו השני תחתיו או שמא זה השני פסול וקורא במקום ישראל והך חששא משום נכנסין ויוצאין היא שאין רואין אם ישלימו למנין הקורין וכן אין רואין אם קרא זה במקום שקרא זה:

אחריהם מי קורא. אחריהם דכהן ולוי מי קורא כלום תקנו שום סדר לישראל בשבתות מפני דרכי שלום:

הראויין למנות. דאמרינן [באלו קשרים] (דף קיד.) אי זהו ת"ח שראוי למנותו פרנס על הצבור כל ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומר:

אין קורין בחומשין. יש שכותבין להן ה' חומשין כל אחד לעצמו וכל ספריהן היו במגילה וכס"ת שלנו ודוקא מפני כבוד הצבור הא מדינא קורין בהן:

ואע"ג דאמרינן התם דס"ת שחסר יריעה אחת אין קורין בו הא פסקו לה התם בגמרא דלא דמי דהתם מיחסר במילתיה והכא לא מיחסר במילתיה ומיהו בחומשין שלנו מדינא אין קורין בהן שהרי אינן עשויין כתקון חכמים שאינן נגללין ולא נתפרין בגידין:

גרסי' בסוטה וכו'. מפורש זו תרגום. דמפרש ליה לקרא:

ושום שכל. אלו הפסוקים נקודות המפסיקות בין פסוק לפסוק וקרי להו שום שכל שעל ידיהן אדם מבין חלוקי המקראות:

ויבינו במקרא. זה פסוק טעמים שע"י הטעמים הכתוב מובן יותר כדאמרי' בפ"ק דחגיגה [דף ו:] נפקא מינה לפסוקי טעמים:

אלו המסורת. מה שנמסר במסורה:

וקשיא לן ההיא דברכות וכו' ורבוותא אחריני פריקו להאי קושיא וכו'. והרב רבינו יונה תירץ דשאני רב ששת שהיה מתחיל לקרות בגירסתו קודם שנפתח ס"ת והיינו דאמרי' מהדר אפיה וגריס וכיון שהתחיל במצות תורתו גומרה והוא הדין לכל אדם אבל אם לא התחיל בתורתו עד שנפתח ס"ת אע"פ שתורתו אומנתו אסור ואחרים תירצו דרב ששת סגי נהור היה ולא היה חייב בתורה שבכתב דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה והיינו דקאמר אנן בדידן ואינהו בדידהו:

דף טו.

מתני' המפטיר בנביא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה. מי שהפטיר בנביא או מי שהוא עתיד להפטיר בנביא כפי הפירושים שכתבתי למעלה הוא פורס על שמע ועובר לפני התיבה ומפני שלא היה דרכן לעבור לפני התיבה בק"ש עד שעת תפילה נקט להו בתרתי וטעמא דמילתא מפרש בגמ' משום כבוד או משום אנצויי כלומר דמשום דמילתא דאפטורי בנביא לא חשבי ליה עלמא ליקרא משום דאיתא אפילו בקטן תקנו הכי רבנן לפיוסיה ולא ליתי לאנצויי בהדי אחרינא אי איהו מפטיר ואחרינא מצלי:

ואם היה קטן. המפטיר:

אביו או רבו עוברים על ידו. פורסים את שמע ועוברים לפני התיבה בשבילו:

קטן קורא בתורה. להשלים למנין ז' ולא שיהיו כלם קטנים ולא רובם כמו שכתבתי למעלה אלא על ידי צירוף קאמר דמצטרף לשבעה:

אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה. שכל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן:

אינו נושא את כפיו. אם הוא כהן שאין כבוד צבור להיות כפופים לברכתו ואם תאמר דהכא משמע דדוקא קטן הא גדול שהביא שתי שערות עובר לפני התיבה ונושא את כפיו ואלו בסוף פ' קמא דחולין (דף כד:) תניא נתמלא זקנו ראוי לעשותו ש"צ ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו אלמא אפי' גדול עד שיתמלא את זקנו יש לומר דהתם מיירי לירד לפני התיבה בקבע ולישא את כפיו תדיר ולהכי בעינן עד שיתמלא זקנו אבל באקראי בעלמא בגדול בלחוד סגי ואם תאמר והא בפרק לולב הגזול (דף מב.) משמע דאפילו קטן פורס את כפיו דתניא התם גבי קטן יודע לפרוס את כפיו חולקים לו תרומה בבית הגרנות יש לומר דהתם לא שישא את כפיו בפני עצמו אלא עם אחיו הכהנים להתחנך בעלמא וכעין דאמרינן בערכין (דף יג:) דקאמר התם ר' אליעזר בן יעקב שאין הקטנים עולין למנין המשוררים אלא בין רגלי הלוים היו עומדים וצוערי הלוים היו נקראין אבל

רש"י ז"ל פירש שם בפרק לולב הגזול דלאו בקטן ממש מיירי התם אלא הכי קאמרינן קטן היודע לפרוס את כפיו כלומר שאין יודעים בו אם הגדיל עדיין אם לאו כיון שהוא נושא כפיו בידוע שהביא שתי שערות שאלמלא כן לא היה נושא את כפיו ומשום הכי מחלקין לו תרומה בבית הגרנות ולא מיחוור דכולה ההיא ברייתא דלולב הגזול בקטן ממש איירי:

פוחח. פרש"י ז"ל פוחח יחף והביא ראיה מתרגום ערום ויחף שהוא ערטילאי ופוחח. ולא נהירא מדקתני אבל אינו עובר לפני התיבה ואלו לקמן במתניתין תנן האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור משמע דהא אחר עובר אף על פי שהוא יחף אלא פירוש פוחח שבגדיו מקורעין ובשרו נראה בהרבה מקומות וכן פירש הרב אלפסי ז"ל בסמוך ומתרגם ערום ויחף פוחח ויחף וראוי לפרוס על שמע שלא היו עוברין לפני התיבה בפריסת שמע וכן רשאי לתרגם דתרגום לא חשיבותא כולי האי שהגדול קורא בתורה וקטן ממנו מתרגם עליה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו שאינו דרך כבוד לצבור:

מי שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע. לפי שלא נהנה מן המאורות:

גמ' גרסי' בחולין בפרק קמא תנו רבנן נתמלא זקנו ראוי להיות ש"צ וכו'. פירשתיה במשנתינו:

מתני' כהן שבידו מומין לא ישא את כפיו. מפני שמסתכלין בו:

איסטיס. דבר שצובעים בו צבע אדום:

מפני שהעם מסתכלין בו. ואיכא תרתי חדא שאין מתכוונין כראוי לברכה ועוד שאסור להסתכל בכהנים שנושאין כפיהם מפני שהשכינה שורה בין קשרי אצבעותיהם כדאיתא בחגיגה (דף טז.) ואף על פי כן אי אפשר לו לאדם להעמיד עצמו שלא לראות בהן כלל וכשידיו צבועות מתוך שאדם רואה בהן דבר חדוש מסתכל בהן ועובר:

האומר איני עובר לפני התיבה בצבועים אף בלבנים לא יעבור. שדרך המינין להקפיד על צבועים ומשום הכי אמרינן אף בלבנים לא יעבור:

בסנדל איני עובר. דרך המינין להקפיד בכך ומשום הכי אף יחף לא יעבור אי נמי כיון שאין דרכן של ישראל להקפיד בכך חוששין שמא הרהורים של שטות עלו בלבו ונזרקה בו מינות:

העושה תפלתו עגולה. תפלה של ראש:

סכנה ואין בה מצוה. סכנה משום דבמקום הנחתן מקום רפה ורך שבראש דהיינו מקום שמוחו של תינוק רופף והעושה אותן עגולות סכנה שלא יזיקו לראש מפני דחקן:

ואין בה מצוה. דמרובעות בעינן:
נתנם על מצחו. לתפלה של ראש:
ועל פס ידו. לתפלה של יד:
הרי זה דרך מינות. דמשמע להו בין עיניך כפשטיה דהיינו מצח ועל ידך יד ממש ואין מאמינין בתורה שבעל פה ואנן דרשינן במנחות (דף לז.) בין עיניך היינו בגובה של ראש ועל ידך זה קבורת:

דף טו:

ציפה זהב ונתנה על האונקלי הרי זה דרך החיצונים. ציפה זהב דלא דרשו למען תהיה תורת ה' מן המותר בפיך כלומר שתהא כתובה במאי שמותר בפיך דהיינו עור בהמה טהורה ושי"ן של תפילין הלכה למשה הלכך כתיבתן בעינן שתכתב במה שמותר בפיך. ונתנה על בית אונקלי. היינו שנתן תפלה של יד על חלוקו מבחוץ שנגד הקבורת ממש לא על בשרו ממש ועבדי הכי משום דכתיב (דברים ו׳:ח׳) לאות על ידך וכיון שהן לאות סבורים הן שראוי שיראו לכל ולא דרשו והיו לך לאות ולא לאחרים לאות:
הרי זה דרך החיצונים. קרוב למין הוא אבל מין גמור לא הוי דהא לא עקר ג"ש דהא מניחה במקום הקבורת ומכאן דקדק הרשב"א דתפילין של ראש מותר לתת אותה על כובעו או על כסוי הראש דהא בשל יד לא אסרו ליתן אותם על גבי אונקלי אלא משום דכתיב בהו לך לאות הא לאו הכי שרי ואלו תפילין שבראש אדרבה כתיב בהו וראו כל עמי הארץ וגו' כדאמרי' בעלמא (ברכות ו. מנחות לה:) אלו תפילין שבראש והא דאמרי' (ערכין דף ג:) מקום יש בין ציץ למצנפת להניח בו תפילין איפשר דהיינו משום דאסור לתת כלי אחר של מצוה על המצנפת:
גמ' בהקניות. לנטישוא"ש בלע"ז:
עקומות. שנתעקמה ידו אחורנית:
עקושות. שאינו יכול לחלק אצבעותיו:
חיפני ובישני. כהן שהוא מאנשי חיפא ומאנשי בית שאן:
זלגן. עיניו זולגות דמעות:
דש בעירו רגיל בעירו:
אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר. ששוב אין מסתכלין בו:
גרסי' בר"ה בפ' ראוהו ב"ד (דף כח:) **מניין לכהן שעלה לדוכן וכו'**. ת"ל לא תוסיפו על הדבר שכל שיש לו שיעור למעלה עובר משום בל תוסיף כשמוסיף עליו:

ואמרי' התם דאלו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך. פי' דהתם מסקי' שהמוסיף על המצות שלא בזמנו כגון הישן בסוכה בח' לא עבר משום בל תוסיף אלא א"כ מתכוין לעבור דלעבור שלא בזמנו בעי כונה והכא היינו טעמא דעובר משום דאילו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך הלכך בזמנו חשיב ולעבור בזמנו לא בעי כונה:

גרסי' בסוטה (דף לב.) מקרא בכורים כשמביא בכורים קורא הגדתי היום לה' אלהיך כדאיתא בסדר והיה כי תבא:

וחליצה. כשהיבמה חולצת קוראה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה וגו':

ברכות וקללות. שצותה תורה לברך את ישראל בביאתן לארץ בהר גריזים ולומר קללות בהר עיבל:

כה תברכו בעמידה. דאיתקש לעבודה דכתיב (ויקרא ט':כ"ב) וישא אהרן את ידיו ויברכם וירד מעשות העולה וכתיב (דברים יח) ושרת בשם ה' אי זהו שירות שהוא בשם הוי אומר זה נשיאות כפים ואיתקש לשירות דהיינו עבודה ועבודה קיימא לן דבעמידה כדכתיב לעמוד לשרת:

כה תברכו בנשיאות כפים. ילפינן לה התם נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם מה להלן בנשיאות כפים אף כאן בנשיאות כפים:

כה תברכו בשם המפורש. ילפינן לה התם מדכתיב ושמו את שמי שמי המיוחד לי:

יכול אף בגבולין. שיברכו בשם המפורש:

במקום ששמי שם. דכתיב (מלכים א ט':ג') לשום (את) שמי שם עד עולם והיינו בבית המקדש:

כה תברכו פנים כנגד פנים. נפקא לן התם מדכתיב אמור להם:

נקטינן לשנים קורא כהנים. שליח צבור קורא להם קודם שיעמדו לברך:

אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שתכלה אמן מפי הצבור. אמן של ברכת הודאה:

ואין הכהנים רשאין להתחיל. בברכה עד שיכלה הדבור מפי הקורא. דבור של קריאת כהנים ואחרים פירשו שמקרין היו הכהנים כדי שלא יטעו שהיה שליח צבור קורא לפניהם כל תיבה ותיבה כשראויין לאמרה:

ואין הכהנים רשאין להתחיל. אפילו בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות וכל שכן באידך עד שיכלה דבור מפי הקורא:

ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת. כגון יאר ישא עד שיכלה אמן מפי הצבור:

ובמקדש על גבי ראשיהם. מפני כבוד שם המפורש שמזכירין:

חוץ מכהן גדול שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ. מפני כבוד השם הכתוב בו:

כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג' עשה. דוקא בשקראו אותו הא לאו הכי לא מחייב וכדמתרגמינן כד תימרון להון ובספרי אמרינן שצריך שיאמר להם חזן הכנסת שאו ידיכם קדש כה תברכו אמור להם ואע"ג דדרשינן ליה לשנים קורא כהנים ולא לאחד שנאמר (במדבר ו) אמור להם שמעת מינה תרתי והיינו כשהואבחוץ אע"פ שקרא אותו אינו עובר וגרסי' בירושלמי ר"ש בן פזי כד הוה תשיש הוה קא אחורי עמודי רבי אלעזר נפיק לברא:

כל כהן שאינו עולה לדוכן בעבודה שוב אינו עולה. מהא משמע לכאורה דהא דאמרינן לעיל דשליח צבור קורא לכהנים דבתחלת עבודה קורא להם עד שלא יתחיל רצה דהא מאותה שעה צריכים לעלות אבל רש"י ז"ל כתב שהן עוקרין רגליהם מאליהם בעבודה ולאחר ברכת הודאה קורא אותן שליח צבור כהנים:

דף טז.

וכהן שנושא את כפיו מאי מברך. כלומר מקמי ברכת כהנים:

כד עקר כרעיה למיסק אומר. כלומר מקמי הך ברכה דאמרה דהא הכא ברכה הסמוכה היא לברכת כהנים ואיהו עקר כרעיה בעבודה:

וכתב רש"י ז"ל יש ללמוד מכאן שסדר נשיאות כפים כך היא עוקר רגליו ממקומו בעבודה ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה זו וכו' כדלעיל ומאריך בה עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור ושליח צבור קורא כהנים אם שנים הם ואם יחיד הוא אינו קוראו והוא מחזיר פניו מאליו כדאביי דאמר לעיל לאחד אין קורא כהנים וכשכלה הדבור מפי קורא מברך אקב"ו וכו' ואח"כ מתחילין בברכה וכשכלה אמן אחרון מפי הצבור הן מחזירין פניהם וכופפין קשריהן אם רוצין ושליח צבור מתחיל שים שלום והכהנים מתפללין רבש"ע עשינו מה שגזרת וכו' ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי ש"צ ועוקרין רגליהן והולכין להם:

ואינו מסביר להקב"ה. שמודים לפניו על ברכותיו להראות שהן נוחין להן:

ברכו ה' מלאכיו ברכו ה' צבאיו ברכו ה' כל מעשיו. שלשה מקראות הן כנגד שלש ברכות:

שכור אסור בנשיאות כפים. מנ"ל וכו' אף כהן מברך אסור ביין בשעה שמברך ושיעורו במהלך רכוב שלשה מילין כדאיתא בעירובין (דף סו:) ומהלך ברגליו דרך מיל כדאמרינן דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגה את היין והיינו למאן דשתי רביעית בלחוד אבל למאן דשתי יותר מרביעית לא ושיעוריה לכל חד וחד לפי מה שירגיש עצמו שיפיג את יינו:

אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן. לדוכן שמא יפסק רצועה מסנדלו ואתי לאיטרוד ואינך פרסי ידיהו ואתי למיחש בתריה שמא בן גרושה ובן חלוצה הוא והכי איתא בפרק ואלו נאמרין (דף מ.):

מתני' האומר יברכוך טובים ה"ז דרך מינות. באותו זמן היו שם מינין מאמינין בב' רשויות אחד מטיב ואחד מריע והאומר יברכוך טובים כלומר אותם שאתה מטיב להם הרי זה דרך המינות שנראה מדבריו שאינו אלוה אלא להם:

על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו. על כל אחד משלשתן ומפרש בגמ' דמש"ה משתקין אותו כשאמר על קן צפור יגיעו רחמיך מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית כלומר שיחוס הקב"ה על זה ולא על זה שהרי אין אדם חייב בשלוח הקן אלא בעוף טהור וטעמא אחרינא נמי אמרינן בגמ' מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים והם אינן אלא גזרות כלומר שאינו רחמים במקום הזה שהרי התיר הכתוב שחיטתן ואכילתן אלא גזירות כלומר שאינן מטעם הזה של רחמים ואין אנו יודעין טעמן:

ועל טוב יזכר שמך. משמע נמי על הטובה אין על הרעה לא ותנן (ברכות נד.) חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה:

מודים מודים משתקין אותו. משום דמחזי כשתי רשויות:

המכנה בעריות. שמתרגם ערות אביך ערות אמך קלון אביך וקלון אמך ומראה שכוונתו שלא יספר אדם בקלונם:

משתיקין אותו. מפני שהוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה:

האומר ומזרעך לא תתן להעביר למולך לא תתן לאעברא בארמיותא. שמפרש הכתוב בישראל הבא על הנכרית והוליד ממנה בן לעבודת כוכבים משתקין אותו בנזיפה שגם זה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה ומחייב כרת לבא על הנכרית:

מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם. מעשה ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו נקרא ולא מתרגם משום כבוד יעקב:

מעשה תמר ויהודה נקרא ומתרגם. משום שבחיה דיהודה דאודי:

מעשה עגל הראשון ומעשה עגל השני ילפינן בגמרא:

ברכת כהנים נקראין ולא מתרגמין. מפרש טעמא בגמ':

ואין מפטירין במרכבה רבי יהודה מתיר. וקיימא לן כרבי יהודה כדמוכח בפרק בני העיר:

רבי אליעזר אומר אין מפטירין בהודע את ירושלים. ולא קיימא לן כותיה:

גמ' ברכות וקללות נקראין ומתרגמין. ולא חיישינן דילמא עבדי מיראה כדשמעין להו:

אזהרות ועונשין שבתורה נקראין ומתרגמין. ולא חיישינן דילמא אתי למעבד מיראה ואיכא נסחא אחרינא דילמא פייגא דעתייהו דצבורא כלומר דילמא מיטריד דעתייהו:
מעשה אבשלום בנשי אביו נקרא ומתרגם. ולא חיישינן לפרסומי שכן היה ענשו של דוד כמו שכתוב ואני אעשה לעיני השמש הזאת:
מעשה פילגש בגבעה. ולא חיישינן לכבודם דבני בנימין:

דף טז:

אמר לו צא והודע תועבותיה של אמך. בדקו ומצאו בו שמץ פסול ואע"ג דלית הלכתא כותיה מכל מקום אותו אדם לא היה לו להפטיר במקומו של רבי אליעזר עד שישאל את פיו במה יפטיר:
אל תתרגם אלא אחרון. ויהיו בני יעקב שנים עשר ומקרא זה נפסק בו פסק פרשה ולכך קוראו אחרון כאלו הוא פסוק בפני עצמו:
מעשה עגל שני נקרא ולא מתרגם. משום כבודו דאהרן כך פירש הרב אלפסי ז"ל ובגמ' משמע טעמא דמילתא שמא יטעו השומעים לומר ממש היה בעגל כיון שיצא מאליו:
ברכת כהנים נקראין ולא מתרגמינן. טעמא מאי משום דכתיב בה ישא השם פניו אליך ובמקום אחר כתוב אשר לא ישא פנים מיהו פשטיה דקרא שפיר מתורץ משום דהכא בברכת כהנים לא כתיב ישא השם פניך אלא ישא השם פניו אליך ואפ"ה חיישינן דילמא אתי למטעי:
מעשה דוד ואמנון לא נקראים ולא מתרגמינן:
והא אמרת מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם. במתני':
הא דכתיב אמנון בן דוד. נקרא ולא מתרגם:
הא דכתיב אמנון סתמא. נקרא ומתרגם:
ישגלנה ישכבנה. שיותר מפורסם בנשים משגל ממשכב:
בשי"ן תיו שלך. שת:
והאי מאן דסנו שומעניה שרי לבזוי בגימ"ל ושי"ן. בן נכרית ושפחה ומיהו ה"מ באינש דעלמא אבל צורבא דרבנן לא אלא כסהו כלילה וכדמוכח בפרק אלו מגלחין [דף יז.] וגרסי' בסנהדרין [דף נב.] כמאן קרינא האדנא לרשיעא בר צדיקא רשיעא בר רשיעא כמאן כי האי תנא גבי ובת כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת שנוהגין בו מנהג וכו':
תוספתא הכתוב לרבים אין מכנין אותו ליחיד. כשקוראין אותו בצבור:

המתרגם פסוק אחד כצורתו הרי זה בדאי. דכתיב ויראו את אלהי ישראל ואם יתרגמנו כצורתו בדאי הוא כי לא יראני האדם וחי:

המוסיף עליו. וחזו ית מלאכיא דה' אלהא דישראל ותחות כורסי יקריה:

הרי מחרף ומגדף. שמשוה כבוד עבד לכבוד רבו אלא יתרגמנו כמו שתרגם אונקלוס וחזו יקר אלהא דישראל:

תורגמן העומד לפני חכם אינו רשאי. המתורגמן לפחות או להוסיף על דברי החכם אלא אם כן הוא אביו או רבו של מתורגמן לפי שאין מקפידים עליו כדאשכחן בדוד ייטב השם את שם שלמה משמך וברבו כתיב ויהי נא פי שנים ברוחך אלי וכדאמרינן בעלמא (סנהדרין קה:) בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו:

סליקו להו הקורא וסליקא להו מסכת מגילה